

T.M.

4 Rachen

Mobd 24-47

DISPOSITIO
PANDECTARUM,
VII. TABVLIS
CVM SINGVLORVM TITVLORVM
EXPOSITIONIBVS

Ex ipsis textibus, verisque legalis Philosophiæ
fontibus subindicatis exhibita,

HENRICO HAHNIO, J.C.
ET ANTECESSORE.

Usui cupidiæ L L. iuuentutis in Aca-
demia Julia,

JENÆ,
Sumtibus Matthæi Birckneri, Bibliopola
Jenensis & Helmstadiensis.

Typis Johannis Jacobi Bauhofferi,

ANNO M DC LXIII.

PRVDENTIÆ JURIS CVLTORI-
BVS IN ILLVSTRI IVLIA
S,

Ecclā procedunt viā qui post

comparatam sibi morali præcipue & civili prudentiæ cognitionem, studia Legum ab Imperialibus Institutionibus exorsuri, primò Titulorum explicationem, cum eorundem consequentia & connexionē ad verbum ediscunt. Perreçturi verò ad Pandectas, quando communium capitum expositionem totiusque dispositionis rationem continentia præmittunt, tanto majus operæ præcium faciunt, quanto elementis juris præstantiora existunt lata Digestorum volumina, leviq; ac simplici notitiâ potior est, exactissima singulorum intelligentia. Naturalis namque disciplinarum ordo est, quo à generalioribus ad specialiora paulatim proceditur. Certum quoque rei, quâ de ex intervallo accuratè agendum, principium suppeditat præmissa titulorum definitio. Eademque diligentius memoriæ mandata, facilius ad id perducit, ad quod propter variarum atque singularium rerum concursum, non nisi summo denique labore perveniri solet. Neque verò satis sibi consulunt, qui huic fini in ipsis titulis, ordine quo traditi, ediscendis subsistunt, aut voces versusque, quibus eos putant significari, recitant. In ipso limine offendunt fictas imagines sibi in auxilium vocantes, quive, aliunde pendere nolentes, numeris quos tituli præ se ferunt, confidunt. Memoriam custodem esse oportet rerum penes se depositarum: custodit autem illa nunquam promptius, quàm si habet quibus fulciatur. Numerum difficilius addiscimus, cognitum multo facilius perdimus. Versibus ejusmodi obiter quid indigitatur quidem, verum res significata nunquam exprimitur. Neque Mnemonica aliud præstant, tantùm non conturbantia animum ad stolidam sevocatam. Optimè autem omnium sibi prospiciunt, quos, antequam se penitus in Pandectarum studia immergaat, munimè tædet, memoriæ fideliter tradere non modò singulos titulos, verum etiam illos ad invicem conectendi rationes, (quatenus quidem istæ haberi possunt; nec enim accuratas esse, semper necessum est) unâ cum aliqua eorum interpretatione. Hæc enim fulcra sunt & munimina, ad quæ memorandis repetendisq; legum capitibus, sicubi labi contigerit, subinde recurrentum. Equidem haut diffiteor, talium notitiam unâ etiam comparari posse ubi ipsis Digestis jam incumbitur. Verùm id aliter tamen conscribi nequit, quàm istis plurimùm ad finem demum perductis. Et verò dum illis ita studetur, frequenter etiam opus est textibus legendis evolvendisq; Ibi ad indicem percurrere & ruborem incurrit; & moram afferit cum tædio sæpè damnosam. Qui autem vel paulo ante his instructi accefferint, promptissimi mox ab initio & usque erunt, juribus sibi undiq; consequendis. Per
ctiam

etiam jucundum est, propterea ob oculos habere seriem, seu locos communes; eorum quæ & toto opere continentur, & nullo non tempore deinceps sunt usurpanda. Nihil est quod quærentem magis juvet, quod memoriam, ubi ad exercitia ventum, melius aliat, augeat, amplifiet. Eadem namque juris quæ aliarum doctrinarum conditio est. Harum studiosis plerisque adolescentibus nihil magis obstat, quo minus feliciter progrediantur, quam quod iis prætermittis, quæ ad sectionem propositæ materiæ libentius illos perducere potuissent, cumque ad eas devenit esset, evidentiorum intelligentiam præstare, illorum, ita dicam; manibus rerum protinus interpretationes aggrediuntur. Quin & consiliis, responsis, decisionibus juris operam præstantibus summè utilem esse, & utramque paginam facere hanc titulorum seriem & continentiam, asserere non dubitavit IC: Jacobus Gothofredus, atque experientia testatur. **Quis nescit**, ille inquit; **judicantibus vel de jure respondentibus, quantum intersit scire cujusque tituli vel minimi continentiam; & sic cujusque materiæ sedem,** unde neque flexa neque falsa oracula sua, si quando usus tulerit, promere possint: ne alioquin indices & sæpè frustra perrepere: ne aliorum scripta compilare, cum propriæ famæ jactura necesse sit. Sanè clientum multi hac causa.

Inconsulti abeunt, sedemque odère Sybillæ.

Ausim dicere, hanc potissimam seriem tot manuum & flexiloquarum consultationum causam. Hæc Gothofredus. Malo itaque isti foro Scholisque noxio prolixo averruncando, omnibus bonis vigilandum est. Et confecti ergo hunc in finem olim pro juvenibus nonnullis LL. cultoribus Dispositionem Pandectarum, VII. tabulis juxta VII. Digestorum partes comprehensam, unà cum explicationibus Titulorum eandemque postea plurimis aliis suppeditavi. Existiisse etiam qui isthæc vel mensis spacio edocti, non saltem titulos omnes & singulos, verum & numerum illorum ad unguem recitare valuerunt, & deinceps feliciter adiverunt Digestorum generalia, satis compertum habeo. Nunc in studiose LL. juventutis, præsertim Juliz nostræ, utilitatem, usque mihi promovendam, ista omnium usui expono & impertior. Ut autem cupidus Pandectarum auditor in limine statim certior fiat, & quasi manibus palpare possit, isthæc præter textus claros, suis etiam niti certis fundamentis, eadem modò recognita rationibus quoque ex ipsis veræ Legum Philosophiæ fontibus arcessitis, quatenus quidem Universalia tractanti licuit, confirmavi. Quod verò Codicis quoque consequentias non addiderim, hæc mihi causa fuit, quod Pandectarum dispositione diligenter memoriæ mandatâ, non adeò usque difficile fuerit, ejusmodi quoque titulos deinceps sibi cognitos reddere & familiares. Est enim ferè idem in illis ordo, præterquam quod nonnulli libri de jure publico agunt, ut de jure sacro I. de fiscalibus X. de patrimoniali XI. & de palatino XII. reliquis seriem Digestorum imitantibus. Prima namque judiciorum habet II. Ipsa civilia judicicia realia. III. Personalia de rebus condiciendis IV. de liberorum nuptiis & tutelis V. de successione VI. Prætoria judicia tractat VII. & IIX. Criminalia denique IX. Illud saltem notari meretur, quod plurimi occurrentes ibi singulares tituli, singulariter quoque

quoque notanti veniant, & cum generali eorum expositione qua exhibere poterunt
Cujacii paratida; ediscendi. Vos O optimi, ergo in posterum usque sic agite, ut
una cum ad finem perductis ferè imperialibus institutionibus, antequam adhuc occu-
pamini Digestis addiscendis, cognitionem horum *αὐτὴν περιεργασίαν* vobis comparare
minimè prætermittatis, proveciores iisdem ut brevi compendio Philosophici juris
nostri in ipsarum legum studio magno cum fructu imitando, utamini. Bonus, fate-
or, Jurisprudentiam addiscendi modus est, quo juvenes legum ira sese peritos red-
dunt, ut ad respondendum ex iis promississimi evadant. Neque enim aliàs func-
tionibus suis unquam rectè præerunt, sed de jure ad factum applicando, quaesiti, vel
κατὰ πρόσωπα agent vel si Interpretibus initi gaudeant, (quod Pragmaticis non
nullis pessimè usurpatur) Jusque incerti vagabuntur. Verùm regia illa via est, u-
bi insuper à tenetis asseferunt, leges ad prima principia ex quibus initio factæ sunt,
reducere, iisque iterum collectis quid, & cur velint, quæque ejus sit utilitas,
& sic deinceps ostendere posse edocentur. Hac enim demum vera justitiae
injusti scientia est. Valere, Helmstadii Id. Octobr.
1676

DISPOSITIO PANDECTARVM.

Tabula Generalis.

PARS I.

Communis, de fine juris, ipsa juris prudentia, origine, divisione juris, lib. 1.

1. Personae
2. Res
3. prima Judiciorum
4. Restitutio in integrum
5. Compromissum | 1. Competentia iudicis.
2. In ius vocatio.
3. Satisfactio.
4. Editio A. Gionis.
5. Exceptiones rei.
6. Restitutio in integrum.
7. Compromissum. |
|--|---|

PARS II.

Universalia; hered. petitio lib. 5.

Singularia
Corporalia
Incorporalia, fer-
vitorum l. 7. & 8.
quod contra quosvis possessores
dentur ut actiones noxales l. 9.
quod ex iure in re & ad rem
oriantur l. 10.
quod realibus accedat l. 11. | Realia
Civilia
de negotiis civilibus
Prius in causis privatorum
Secundum quid
Contracta
Inter vivos, ut sunt
Per sona-
legi-
ex a-
tu
Ulti-
mae
volun-
tatis
unde
Suc-
cesso
Particularis
ex legato
Prae-
toria
Particu-
larum, ex
Cer-
tis
causis
3. Exceptionum
4. Stipulationum
de crimi-
nalibus
Appellationis
De causis publicis |
|---|---|

PARS III.

Pffe
No-
mina
Sub-
stanti-
tum
Con-
tracta
l. 13 ad
tujus
perti-
net
Accidentalium, Pignus
&c. l. 20. 21. 22.
Coniugium. 23. 24. 25.
Tutela 26. 27. | Realem
l. 13. 14.
15. 16.
Consen-
sualem
l. 17. 18.
vel
19.
Innominatum
esse. |
|--|--|

PARS IV.

Accidentalium, Pignus
&c. l. 20. 21. 22.
Coniugium. 23. 24. 25.
Tutela 26. 27.

PARS V.

- Universalis l. 28. 29.
Particularis
In genere l. 30.
in specie l. 33. 34.
35. 36.

PARS VI.

- Universalis, ut bonorum possessio l. 37. 38.
Variis causis l. 39.
1. Juris Personarum l. 40.
2. Possessionum l. 41. 42.
3. Exceptionum l. 44.
4. Stipulationum l. 45. 46.

PARS VII.

- de criminibus
Publica l. 48.
Appellationis, l. 49.
De causis publicis, l. 49. & 50.

A

EXPO.

EXPOSITIO.

Mne jus Romanorum tribus constat voluminibus, Institutionum, Digestorum I. Pandectarum, & Codicis, *Const. tanta. de confirm. Digest. §. 12.* cui accesserunt & Novellæ. Ex illis institutionum libri isagogici sunt, Pandectarum verò ipsius Artis & principales; Methodicam enim habent totius juris tractationem.

Pandectæ dicuntur quod omnem legitimam scientiam continent *d. confit. §. 2. in fin.* ejusque usum per judicia demonstratum. Judicium enim verum ac vivum juris & justitiæ & partic. & universalis sunt exercitium.

Pars earum communis est, quæ tractat universalissimam juris, ad eoque omni in universum Jurisprudentiæ communia, ut sunt jus h. e. ipsa jurisprudentia, juris origo, divisio, præcepta & principia, magistratus, judices, I Cui, leges &c. Propria agit de iis quæ arti juris specialia, personæ sc. res & actiones. Omnia enim de quibus penes I Cuios vel judices usquam disputari solet, ad hæc tria tanquam propria capita (membra, partes,) referri possunt. Justiniano disperseuntur Pandectæ in VII. partes, *d. Confit. §. 1.*

Prima habet τὰ πρῶτα, prima juris & judiciorum IV. libris præcedentia ipsum judiciorum tractatum.

Pars secunda de ipsis judiciis, & in specie quæ de causis privatorum sunt, civilibus realibus agit, absolvitur VII. libris, à V. usque ad XII.

Tertia de judiciis personalibus rerum creditarum, libris IIX. à XII. ad XX.

Quarta de accessoriis contractuum, pignore, damno emptoris ex a dilictio edicto, evictione, usufructu, probationibus: Nuptiis item & tutelis, IIX. libris à XX. usque ad XXIII.

Quinta de ultimis voluntatibus, libris IX. à XXIII. ad XXXVII.

Sexta de judiciis Prætoris, bonorum possessionibus, & legitimis successionebus, novi operis nunciacione, damno infecto, donationibus, item manumissionibus, dominio, possessione, usufructu, interdictis, exceptionibus, obligationibus & actionibus, IIX. libris à XXXVII. ad XLV.

Septima denique de Stipulationibus, fidejussionibus, novationibus, solutionibus judiciis criminalibus, appellationum, & de causis publicis. Quibus sub calcem adjectum est totius juris breviarium, titulis de verborum significationibus, & de regulis juris, VI. libris à XLV. usque ad finem.

Interpretes Digesta partiuntur in Vetus, se extendens usque ad tit. solut. matr. Infortiatum (infarcitum) usque ad tit. de nov. oper. nunciat. & Novum, à d. r. ad finem.

Ad historiam eorum pertinent IV. Justiniani Constitutiones, una de *Conceptione Digestorum* ad Tribonianam, Lampadio & Oreste Consulibus edita, anno post, S. N. 15XXX. XVII. Kalend. Januariar. reliquæ de eorundem *Confirmatione, & jur. doc. rat.* anno 15XXXIII. Justiniano *ex Consule prolata.*

Edictio voluminum Juris Justiniani denique hæc notari meretur. Anno post C. N. 15XXVIII. Id. seu 13. Febr. Imperator componi mandavit Codicem de suo nomine dictum, *Constit. hæc quæ. de nov. Cod. fac.*

Anno 15XXIX. 7. Id. seu 7. Apr. eundem edidit & confirmavit, *Constit. summa C. de Jur. Cod. confirm.*

Anno 15XXX. XVIII. Kal. Jan. h. e. 15. Dec. Digesta componi jussit, *Constit. de autore. de concep. Digest.*

Anno 15XXXI. & 15XXXII. in eo continuatum fuit.

Anno cod. XI. Kal. Dec. seu 21. Nov. Institutiones editæ, *proæm. Instit. §. ult.*

Eodem anno XVII. Kal. Jan. h. e. 16. Dec. Digesta, de *const. tanta. & confit. omnem. de var. & meth. jur. doc.*

Anno 15XXX. III. Kal. Jan. seu 30. Dec. utraque volumina confirmata sunt, *Constit. tanta. & dedit. §. 23. de Confir. Dig.*

Anno 15XXXIV. XVI. Dec. seu 15. Nov. prodiit & confirmatus est Codex repetitæ prælectionis, *Constit. cordi de emendas. Cod.*

TABULA SPECIALIS. PARS I,

Communis, de Fine Juris & ipsa jurisprudentia Lib. 1. tit. 1. de Inst. & Jur.
 Origine juris tit. 2. de Origine Juris.
 Divisione, tit. 3. de legib. & tit. 4. de Constitutionibus Principum.
 (1) Libertatis
 Persona unde Jus Civitatis Constituitur po-
 unde Jus Familiae, testate Patria. 6. de his qui sui vel alieni Juris sunt.
 persona qua Finitur emancipatione, t. 7. de Emancipationibus & adopcionibus.
 rum triplex tit. 5. de stat. homin.

Res. tit. 8. de rerum divisione, & qualitate.

Pars Digestorum alia

Propria, cuius tria membra.

Prima iudiciorum, vii.	1. Competentia Iudicis, quam designat ipse iudex	Officium	Urbanum	Ordinarium Senatoris, tit. 9. de Senatoribus. Consulibus, tit. 10. de officio Consulibus. Praefecti praetorio, tit. 11. de officio Praefecti praetorio. Praefecti urbi, tit. 12. de officio Praefecti urbi. Quaestoris, tit. 13. de officio Quaestoris. Praetoris, tit. 14. de officio Praetoris. Extraordinarium, tit. 15. de officio Praefecti Vigilum. Protosulibus & legatis, tit. 16. de officio proconsulibus & legatis. Praefecti Augustalis, tit. 17. de officio Praefecti Augustalis. Praefecti, tit. 18. de officio Praefecti. Procuratoris Caesaris, tit. 19. de officio Procuratoris Caesaris. Juridici Alexandriae, tit. 20. de officio Juridici Alexandriae vel rationalibus. Delegati, tit. 21. de officio eorum cui mandata est Jurisdictio. Assessoris, tit. 22. de officio Assessoris. Magistratum, tit. 23. quod quis Juris in alterum statuerit, ut ipse eod. de. et. Refractorios, tit. 3. si quis ius licentis non obtemperaverit.
[3] Adiones iudiciorum alia	2. In Jus vocatio tit. 4. de in Jus voc. ad quam Reus vel	Provinciale Mixtum Potestas five Jurisdictione, ex tendens se in	3. Satisfactio, de cuius	1. Contra illum qui satisfactum iterum impeditur, tit. 10. de eo per quem factum est. 2. Contra ipsum promittentem si non comparere, tit. 11. si quis canonibus in iud.
A.	Qualitate & divisione in iudicio Effectu qui est	Comparere Peena non comparentis	Directio, tit. 8. qui satisfactum cogantur. Noxalis, tit. 9. si ex noxali causae agatur.	

Ipsa Iudicia, quorum tractatus tabula sequens habet.

- 4. Editio actionis s. oblatio libelli, tit. 12. de edendo que cessat diebus feriatis vel datis dilationibus; tit. 13. de feriis & dilationib.
- 5. Exceptiones Ret {
 - ano-male {
 - Pacti, tit. 14. de Pactis.
 - Transactionis, tit. 15. de transactionibus.
 - dila-torie {
 - Postulan-do L. 111 qui notantur infamia.
 - tit. 1. de Contra calumniatores, tit. 6.
 - de postula-do de calumniatoribus.
 - de {
 - Privati, tit. 3. de procurato-ribus.
 - Cum Univerſitatis, tit. 4. quod conſusq. Univerſitatis nom.
 - Procu-rando & dato Sine mandato, qualis negotio- rum geſtor. tit. 3. de negot geſtis.
 - defen-dendo
- 6. Restitutio in integrum Lib. 14. tit. 1. de in integr restit. ob 7. causas {
 - Metum, tit. 2. de eo quod metu causa.
 - dolum, tit. 3. de dolo malo.
 - atatem, tit. 4. de minoribus 25. ann.
 - errorem,
 - Status mutationem, tit. 5. de capis minutis.
 - Justam absentiam majorum 25 ann. tit. 6. ex qui- bus causis major.
 - Alienationem judicii mutandi causa factam, tit. 7. De alienatione judicii mut.
- 7. Receptum Compromissum, tit. 8. de receptis arbitris & ubi & de rebus receptis, tit. 9. Nante cap. S. abular.

Tituli primae partis Digestorum

& eorum Expositio
LIBER I. Tit. I.

De *Justitia & jure.* Justitia est constans & perpetua voluntas suam cuique tribuendi, pr. l. 1. b. l. 10. eod. Jus s. juris prudentia, divinarumque humanarum rerum notitia, iusti & iniusti scientia, d. l. 10. §. 2. vel ars boni & aequi, l. 1. pr.

2. De origine juris, & omnium magistratuum, & successione prudentium. Tres sunt tituli partes I. de origine & progressu juris civilis, cum mutata legis. II. Magistratuum, qui loco legis loquuntur. III. De successione prudentum s. Juratorum, qui jura interpretantur, quorum usus est necessarius, l. 2. §. de jure civili b.

3. De Legibus Senatuum, consultis, & longa consuetudine. Lex in genere est regula (Majestatis) iustorum & iniustorum, praecipua faciendorum, & prohibitoria non faciendorum l. 2. Senatusconsultum jus quod Senatus jubet atque constituit, l. 5. b. r. Consuetudo, quod usu introductum, tacito Majestatis consensu approbatum, §. 5. d. j. n. g. & c. l. 32. b. §. 9. l. d. r.

4. De Constitutionibus Principum. Constitutio Principum jus est quod unus gubernans Remp. constituit, l. 1.

5. De Statu hominum. Status hic denotat civilem conditionem hominum, quam a jure habent, unde jus personarum.

6. De hiis qui sunt sui vel alieni juris. Sui juris sunt patres & matres. suae potestatis, sive paberes, sive impuberes. Alieni juris, filii vel filiae familiarum, in aliena potestate, l. 9.

7. De adoptionibus & emancipationibus & aliis modis quibus potestas Patria solvitur. Adoptio est actus legitimus naturam imitans, per quem in locum filii suscipitur qui natura filius non est, §. 4. & §. l. b. r. Filiatio, Emancipatio, actus quo a patre is qui in potestate est, ex illa dimittitur & sui fit juris, §. 6. quib. mod. patr. pot. solv. De aliis modis solvenda patria potestatis hic non agitur, nisi quae regulae generales l. 12. & 13. ad illos quoque pertinent.

8. De divisione rerum, & qualitate. Res hic sensu juridico capitur, ut persona & iudiciis, quae alioquin non minus continet, opponitur. Harum non unae existunt divisiones, (generis in species, aliaeque magistrales) diversae item qualitates, propriae affectiones, (pro- prietates) & circumstantiae.

9. *De Senatoribus.* Competentia Judicis, late accepti pro magistratu, hic est idoneitas jus dicitur, (ad jus publicum pertinens) à quo actio olim imperari, & coram quo institui debeat. Hinc tractatus de Magistratibus huic collocatus est (quales quidem ferè usque ad Alexandri Severi tempora fuerunt.) Latius autem eorum est officium quam potestas saltem in jurisdictione consistens, *l. de juris ditione* Senator est selectorum virorum, non plebejorum coetus; *arg. l. 23. de V. S.* Duo enim summi ordines Romæ erant; Senatorius & plebejus *d. l.* vel, ut alii volunt; tres; Senatorius, Equestris & Plebejus: Senatores vel patritii vel Senatores in specie sic dicti; in Senatum lecti; *§. 4. l. de j. n. g. & c.* De ordine senatorio ejusque dignitate hic agitur, ex quo eligi solebant Magistratus. Est verò hic Romanis persona publica quæ jurisdictioni præest. Et vel urbanus; (in urbe Roma) vel provincialis (in provinciis) Romani imp. Remp. administrans & jus dicens; illeque vel est ordinatus qui semper in Rep. erat, vel extraordinarius;

10. *De Officio Consulis.* Ex ordinariis erant Consules; dicti ex eo quod Reip. plurimum consulerent, *l. 2. §. 16. de orig. jur.* Quorum verò officium & potestas pro diverso Reip. statu diversum fuit.

11. *De Officio Præfetti prætoris.* Præfectus Prætorio est Magistratus Imperatoris, Imperatori adjunctus Majestatis servandæ causâ, ut Magistri Equum Dictatoris & Tribuni Celerum Regibus; vicarius Principis, *l. 1. c. de off. vic.* Prætorium est tabernaculum prætoris. Fuere autem quatuor: Duo in partibus orientis 1. Præfectus Prætorio per Orientem. 2. Præf. Prætor. per Illyricum. Duo per occidentem. 1. per Italiam 2. per Gallias: Sub Italia erat præfectura Africæ, quam Justinianus exactis Vandalis exemit, eique propriam præfecturam dedit, *l. 1. d. c. Off. Præf. Prætor. Affr.* Ita quatuor superioribus additus est quintus: Ab his non appellatur.

12. *De Officio Præfetti urbi.* Præfectus urbi sub statu Regio fuit extraordinarius Magistratus qui urbi proficiscente Rege & præcipuis Magistratibus, cum jurisdictione præcesser. Statu populari & creatis Prætoribus, Præfectus eligebatur tantum Latinarum feriarum causa, *l. 2. §. 23. de O. l.* itidem extraordinarie. Statu Monarchico erat perpetuus Magistratus vir consularis, qui judicabat de causis civilibus & criminalibus intra urbem.

13. *De officio Quæstoris.* Quæstores alii erant sub Regibus quarendæ pecuniæ publicæ, & ætatio præfetti. Alii sunt deinceps post Regicidium creati, ut Imperatores in militia comitarentur, rem pecuniariam administrarent; & prædam in rationes publicas referrent. Alii sub Imp. Urbani provinciales, qui in urbe vel extra vœctigalia exigebant, militibus dabant stipendia, singulaque accepta expensaque rationibus inserebant.

14. *De Officio Prætorum.* Prætor est proprius magistratus cui juris dicendi data potestas, *l. 2. §. 21. de O. l.* & quidem in urbe. Erat autem duplex, urbanus qui ibi civibus; & peregrinus, qui ibidem peregrinis jus dicebat, *l. 2. §. 28. d. 1.* Alius deinde coepit esse provincialis, *d. l. 2. §. 22. N. 24. 25.*

15. *De officio præfetti Vigilum.* Præf. Vigilum ab Augusto primum creatus fuit incendiis obortis extinguendis. Cognoscebat de furibus, raptoribus, effractoribus, receptoribus, *l. 2. §. 4. b.* Ubi notandum quod prædictis muneribus magistratum, sèc. principia politica, præcipua Reip. cura & moderatio comprehensa sit five species rem militarem, five civilem, five coercionem hominum delinquentium & litigantium, five rerum & pecuniarum custodiam.

16. *De Officio Proconsulis & Legati.* Proconsul tempore Augusti erat, qui à Consule in consularem provinciam nomine Consul is mittebatur, ubi habebat jurisdictionem & summum Imperium, *l. 6. l. 11.* Postea qui uno anno in urbe Consul, is altero extra Proconsul erat. Huic addebatur Legatus à Senatu, qui propriam & ordinariam habebat jurisdictionem, non criminalem.

17. *De Officio præfetti Augustalis.* Præfectus Augustalis aliàs dicitur Ægypti, quod Ægypto in provinciam redactæ ab Imperatore præficeretur. Unde est præfès provinciæ illius.

18. *De Officio Præfidis.* Præfès proprie & in specie est vicarius l. Legatus Cæsaris in provinciam missus, quam cum jurisdictione administrat.

19. *De Officio procuratoris Cæsaris, vel rationalis.* Procurator (mandatarius) Cæsaris jus Cæsaris tueret, & causis Fiscalibus in provinciis præest, ut in urbe Præfectus æranol. *§. 19. de transact.* Unde & rationalis dicitur, qualis in libera Rep. Quæstor fuit.

20. *De Officio iuridici.* Juridicus Alexandriæ, Ægypti civitatis; est qui specialiter ab

Augusto illi urbi est tributus Magistratus: Quia non censuit tutum unius praefecturae (seu Praefecti Augustalis) credi tam munitam & praepotentem provinciam.

21. *De Officio ejus cui mandata est jurisdictio.* Mandatam Jurisdictionem habere dicitur, cui à Magistratu exercitium commissum est, de civilibus & privatis causis jus reddendi, ut patribus s. vice ejus fungatur. Ergo dixerunt. 1. qui propriam habent Jurisdictionem, ut Magistratus. 2. qui mandatam sive delegatam jurisdictionem hoc est usuram seu exercitium jurisdictionis, à Magistratu data. l. 3. Mandari verò dicuntur illa, quae sunt jurisdictionis tantum, h. e. quae Magistratibus concessa sunt sub nomine jurisdictionis generalis. Et quae specialiter vel lege vel SCo, vel Const. solebant à Majestate concedi, non possunt mandari, ut merum imperium seu jus gladii. l. 1.

22. *De Officio Affectoris.* Adfessores sunt, qui iudicibus provincialibus juris dicendi causa addebantur, ut opera eorum uterentur in jure dicendo.

LIBER II. Tit. I.

DE Jurisdictione. Jurisdictio est potestas de civilibus & privatis causis jus reddendi jure Magistratus competens. Sic excluduntur tam Reservata Principis & Criminalia quam quae specialiter concedi solent. Huic cohaeret Mixtum Imperium, l. 3. quod est modica coercitio jurisdictioni tendens interveniens. Merum imperium est potestas gladii, animadvertendi in facinorosos. d. l. 3.

23. *Quod quisque juris in alium statuerit, ut ipse eodem jure utatur.* Fundatur in Regula naturali: Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris. Ex hoc edicto datur actio personalis ei, qui laesus est novo jure, contra eum qui dolo vel lata culpa statuit vel impetrat novum jus ad veritas alium, ut utatur eodem jure iniquo in sua causa. l. 1. § si quis h. t.

24. *Si quis decerni non obtemperaverit.* Ut Magistratus judicare aequaliter debet, ita & ejus jurisdictioni parere debent cives, nisi poenam coerceri velint. Nam ex hoc edicto datur Actio Personalis Judici contra contumacem (& tutores procuratoresque) ad poenam conominae solvendam, quanti is aestimaverit.

25. *De injus vocando.* Omnium actionum instituendarum principium est in Jus vocatio. Est autem in jus vocare adversarium suum juris experiundi causa ad Praetorem vocare, l. 1. b. Quidam verò in jus vocari nequeunt ob prohibitionem legis, l. 2. 3. & 4. pr. b. quidam non nisi cum venia possunt. Hinc actio ex Edicto personalis datur ei, qui contra hoc Edictum vocatus est, ad poenam L. aureorum, l. in eum 24. h. vel si inopia laborat, ut quasi in officioso castigetur, d. l. ult. Quod non peretur jure Actionis, sed Judex ex officio faciet, cum non sit in obligatione.

26. *Si quis in jus vocatus non fuerit, sive quis eum vocaverit quem ex edicto non debuerit.* In jus vocatus venire jubetur, ut is qui injuria vocatus est, cum ex Edicto vocari non possit. Nam non contemni debet auctoritas Praetoris, l. 5. de judic. alius mulctatur non veniens.

27. *In jus vocati ut eant, vel satis, aut cautum dent.* Neque verò absolutè necessum est sequi in judicium, sed dimittendus ille, qui satisfactionem Judicio sibi certo aliquo commodoque die offert. Cavetur verò vel fidejussoribus, vel pignoribus, vel per juramentum vel per nudam promissionem.

28. *Ne quis cum qui in jus vocabitur, vi eximat.* Ex hoc Edicto datur Actio contra eum, qui venientem vi eximit quoquo modo, quanti ea res, de qua controversia est, ab Actore juramento aestimatur.

29. *Qui satis dare cogantur, vel jurato promittant, vel sua promissionibus committantur.* Satisfari debet dictis modis, & non pignoribus. Idque tam in judicio directo, quam noxali, si ex delicto alicujus servi agatur. Hodie cum fidejussores non nisi post debitorem excutiantur, auct. praesente. C. de fidejuss. & mandatoribus, & depositioe pecuniae, in judicio caveri potest. Suae promissionibus committuntur hi, qui immobilia possident. l. sciendum h. t.

30. *Si ex noxali causa agatur.* In judicio noxali ne alienet dominus servum, debet licentem conteltari, sic enim rem litigiosam jam factam non poterit alienare.

31. *De eo, per quem factum erit quo minus quis in judicio esset.* Si quis dolo malo faciat, quo minus quis promissionibus judicio sistendi causa factis obtemperet, datur ex hoc Edicto actio in id quod interest. l. 1. pr. & 3. h. t.

32. *Si quis cautionibus in judicio sistendi causa factis non obtemperaverit.* Si ipse Reus contenta promissione sua vadimonium deserat, tum, si certum promissum est judicio sistendi causa, actor agit Conditione certi ex stipulato, ad illud, si simpliciter tantum promissum, incerti Conditione in id quod interest competit.

12. *De feriis & dilacionibus & diversis temporibus.* Feriæ sunt dies quieti à civili-
bus iudiciis, dilaciones, prorogationes iudicii. Tempora diversa vocantur quod
aliud sit continuum, aliud utile: illud est quod continenter ita currit ut nec dies feri-
ati excipiantur, l. 3. *C. de dilat.* hoc in quod non impuratur dies, quibus id quod faci-
endum, quavis de causa fieri nequit, l. 2. *quis ordo in bon. poss. servet.*

13. *De edendo.* Edere est proferre id, unde adversarius sibi notitiam comparat
ejus quod à seipso scire non potest, ad litem tamen scire opus est. *arg. l. 1. §. 1. b. Eduntur*
verò libellus, Instrumenta, Rationes.

14. *De Pactis.* Pactum in genere est duorum vel plurium in idem placitum con-
sensus; in specie, conventio carens nomine & causa. Contractus autem proprie est
conventio, quæ ex se & sua natura producit obligationem ad agendum efficacem, id-
que ob nomen & causam.

15. *De transactionibus.* Transactio est rei dubiæ vel litis incertæ neque finitæ,
aliquo dato vel retento, vel promisso conventa decisio, l. 1. b. l. 2. §. 1. ad L. *Falcid.* l. 38. *C. b. r.* Quando hæc fit per stipulationem, metonymicè dicitur contractus nominatus,
quando per pactum nudum, pactum, quando per innominatum contractum, contra-
ctus innominatus. Exceptiones peremptoriæ & perpetuæ dicuntur, quæ tempore agen-
tibus obstant & perimunt actionem, ut doli mali, quod metus causa, pactum de non
petendo. Anomalæ quæ litis ingressum impediunt. Temporales & dilatoriæ, quæ dif-
ferunt actionem non perimunt. §. 5. *Co. ro. de Except.* ut sunt procuratorie.

LIBER III. Tit. 1.

DE *Postulando.* Postulare est desiderium sui vel alterius amici in jure apud eum qui
jurisdictioni præest exponere, (quod actoris) vel alterius desiderio contra dicere,
(quod rei) l. 1. §. 2. b. r. Si vero quis postulare nequit, tunc opposita hæc exceptione dif-
feratur iudicium.

2. *De his qui notantur infamia.* Postulare prohibetur infamis. Notari verò infam-
ia est probro his innotum notis honestioris nobilisque personæ decore & jure priva-
ri, l. 2. *C. de secund. nupt.* Inde fama diminutio, nota s. privatio. Imminuitur vero fama
vel per legem notantem turpe factum, ut in l. 1. b. r. vel propter turpe factum tantum,
vel propter legem maculam, l. 27. *C. de inoff. test.* Prima infamia dicitur infamia juris.
Secunda infamia facti: Tertia (macula) oritur vel ex spuria progenie, ut in spuris, vel
propter sordidum vite genus, ut Carnificis, Excoarotus, Castratus suum. Vulgo
hodiè hæc referuntur filii obstetricum, pastores ovium, textores, molitores &c., sed
falsò propter Reform. Imp. polit. d. Anno 1577. t. 38. *von Handwerks Edhnen.*

3. *De Procuratoribus & defensoribus.* Procurator est, qui aliena negotia manda-
to domini administrat l. 1. *pr. h. r.* & Actoris & Rei, in iudicio & extra illud. Defensor,
qui sine mandato absente defendit, Ream scilicet, & tantum in iudicio.

4. *Quod cuiusq; universitatis nomine, vel contra eam agatur.* Universitas est cor-
pus (collegium, societas, civitas, municipium) ex distantibus personis, l. 25. §. 5. *de R. V.*
hujus etiam procurator est l. 1. §. 3. b. qui dicitur Syndicus.

5. *De negotiis gestis.* Sub Procuratore latè sumpto comprehenditur Negotio-
rum Gestor. Est autem Negotiorum gestio q. contractus, quo quis absentis & igno-
rantis negotia gerit utiliter sine mandato, §. 1. *Instit. de oblig. qua ex quasi contract.*

6. *De calumniatoribus.* Calumniari in Criminalibus est falsa crimina intentare,
in Civilibus per calumniam agere vel excipere, ad negotium faciendum dolosè,
§. 2. *C. de jure propt. calumn. dand.* Calumniator hic est, qui pecuniam accipit, ut alicui
negotium faceret vel non faceret. Hinc ex edicto ei etiam qui calumniam passus est,
datur actio adversus eum, qui ad hoc locat operam suam pro pecunia in alio, sive
dederit, sive promiserit, intra annum in quadruplum, post annum in simplum.

LIBER IV. Tit. 1.

DE *in integrum restitutionibus.* Si læsus aliquis fuerit, etsi ex iustitia restricta tenetur,
tamen ex æquitate aliquando potest impetrare in integrum restitutionem. Est
autem restitutio in integrum remedium extraordinarium, quo prator naturalem æ-
quitatem secutus, homines ex iusta causa vel lapsos vel circumscriptos, in eum sta-
tum, in quo ante læsionem erant, causa cognita reponit, perinde ac si nullum negoci-
um gestum fuisset, l. 1. *Co. seq. b. r.*

2. *Quod metus causa gestum erit.* Metus est instantis vel periculi futuri causa,
mentis

mentis trepidatio, *l. 1. h.* Vis majoris rei impetus, qui repelli non potest, *l. 2. h.* Hinc datur actio, quod metus causa personalis in rem scripta, ei qui verò metum iustum passus est, adversus eum, qui metum intulit, et res ad alium pervenit, ad restitutionem eius quod abest cum fructibus, vel poenam quadrupli.

3. *De dolo malo.* Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita, *l. 1. §. 3. h.* Hinc datur Exceptio & Actio. Hæc actio de dolo est, personalis ex maleficio, daturque ei, in simplicitate sua circumscriptur est, nec habet aliam actionem, *l. 2. C. de dol.* adversus dolosam, ut id quod ad eum pervenit restituat, vel præset quanti intererat deceptum non esse.

4. *De minoribus viginti quinque annis.* Constat minorum 25. annis lubricum ac infirmum esse consilium, & multis captiois suppositum, maiorum in fidiis expositum, *l. 1. h.* Hinc est actio ex hoc conditio personalis in rem scripta, quæ datur minoribus 25. annis, lapsis quovis modo, contra quemvis qui impotuit (quandoque adversus rei possessorem, *l. in causa §. 1. de min.*) ad restitutionem in priorem statum.

5. *De capite minutis.* Capitis minutio est prioris status commutatio, *l. 1. h.* Quia verò cum quis per emancipationem, olim solenni quadam imaginaria; venditioni debeat in servitute, cui nulla obligatio civilis adherere poterat, *l. 2. §. fin. h. r.* creditores perdebant actiones, Hinc ex hoc Edicto datur actio contra eos debitorum qui statum mutarunt, rescisâ status mutatione, *l. 1. pr. ad §. 1. h.* Datur quandoque Restitutio & ob errorem, sed saltem in tribus casibus, unde singularis tit. de eo non extat. in *l. 4. §. f. quod fultur.* aut *2. §. 33. l. de off. 3. in l. 2. §. 9. de iur. adug. priv.*

6. *Ex quibus causis majores viginti quinque annis in ius gram vestiantur.* Iustitiam absentiam faciunt mutua absentia Reipubl. causâ studiorum. Ratio est ne cui officium publicum sit damnosum vel compendiosum. Hinc iudicium pratorium personale in rem scriptum datur eis, qui ex necessitate non tamen culpa suâ] vel ex causâ probabili studiorum absunt, contra eum, qui laicit absentem quovis modo, ad restitutionem. It. datur præsentem] ex secundo capite Edicti] contra absentem.

7. *De alienatione iudicii mutandi causâ factâ.* Quicumque alienando rem cuius vindicatio timentur, alium nobis suo loco adversarium substituit, idque dolo in fraudem nostram fecerit, tanti noqis in factum actione tenetur, quanti nostra interest alium adversarium non habuisse, *l. 1. h.*

8. *De receptis qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant.* Quia facilis sæpè finiuntur lites per Arbitros Compromissarios, idè quibus res est dubia, sæpè solent eligere arbitrum tanquam virum bonum, disceptatorem causæ dubiæ *l. 3. §. 1. h.* ne ipsi ad iudicem ire necesse sit. Igitur commode inter præparatoria refertur compromissum. Est verò compromissum utriusque litigatoris promissum & mutua stipulatio, quâ litigatores sibi invicem sub poena promissâ cavent se arbitri sententiam stare velle, *l. 1. §. 2. C. 4. l. 3. §. 18. h.* Hinc differunt. 1. Arbitrator (qui & arbiter dicitur) qui in bon. fid. iudiciis datur electione partium, ut suo arbitratu æstimet quantum sit rei pretium, *l. 35. §. 1. de contrah. empr.* 2. Arbitrator compromissarius ex compromisso litigatoribus electus, qui ordinem juris servet. 3. Iudex pedaneus qui notionem tantum habet. 4. Magistratus, qui jurisdictionem. 5. Arbitrator iuris, qui ex necessitate recipitur] ut quando Iudex ante litem contestationem pro suspecto habetur] iussu Magistratus, *l. 16. C. de jud.*

9. *Nautæ, caupones, stabularii ut recepta restituant.* Nauta hic est, non qui navis navigandæ causâ in navi est, sed qui navem exercet, ut trajiciat vectores, *l. 1. pr.* Caupo, qui cauponam, ad quam viatores se recipiunt. Stabularius qui stabulum ubi jumenta stabulantur, exercet, *l. 1. §. 5. h.* De his autem hic agitur, quod ex compromisso recipiatur vel causâ definienda, vel res custodienda nautis, cauponibus, stabulariis ubi jumenta stabulantur. Utrûmque sec. principia à

justitia deducta est perficiendum.

PARS

OPARS II.

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Iudicia ipsa L. V. §. 1. de iudic. et omnique tractatus sunt</p>	<p style="text-align: center;">de causis privatorum</p> <p style="text-align: center;">prime instantie</p> <p style="text-align: center;">de negotiis civilibus</p>	<p style="text-align: center;">Civilia</p> <p style="text-align: center;">Realia</p> <p style="text-align: center;">purcellia</p> <p style="text-align: center;">universalia</p>	<p style="text-align: center;">Singularia</p> <p style="text-align: center;">perfonali- um, quoc- u est</p> <p style="text-align: center;">rem incorporalium ut Servitutum</p>	<p style="text-align: center;">Realium</p> <p style="text-align: center;">L. IIX. r. de Servi- antib. quarum</p>	<p style="text-align: center;">Secun- dam quid, vel</p> <p style="text-align: center;">Perfonalia.</p> <p style="text-align: center;">Pratoria</p> <p style="text-align: center;">de criminalibus.</p> <p style="text-align: center;">Appellationis.</p> <p style="text-align: center;">de causis publicis.</p>	<p style="text-align: center;">Vnus fru- ctus cu- cus</p> <p style="text-align: center;">diviso, quod sit</p> <p style="text-align: center;">amittitur, tit. 4. quib. mod. usufr. amit.</p> <p style="text-align: center;">Improprius, tit. 5. de usufr. ear. ver. qua us. consum.</p> <p style="text-align: center;">actio, tit. 6. si usufr. pet. vel. ad al. per. neg.</p> <p style="text-align: center;">Opera servorum, r. 7. de oper. serv.</p> <p style="text-align: center;">Vnus & habitatio, r. 8. de us. & habitas.</p> <p style="text-align: center;">quibus communis est cautio, r. 9. usufr. quem. cav.</p> <p style="text-align: center;">propria, suburbanorum, r. 2. de servit. urban. praed.</p> <p style="text-align: center;">L. IIX. r. de Servi- antib. quarum</p> <p style="text-align: center;">commu- nia</p> <p style="text-align: center;">quod contra pos- sessores dentur. ut actiones noxa- les</p> <p style="text-align: center;">quod partim ex jure in re, partim ex jure ad rem or- riantur</p> <p style="text-align: center;">quod accedant vel ancil- lentur a ctionibus prae- dictis, ad e- arum</p> <p style="text-align: center;">actio de pauperie, L. IX. r. 1. si quada. paup. fec.</p> <p style="text-align: center;">cui ob amicitiam jungitur, r. 2. ad L. Aguil.</p> <p style="text-align: center;">actio dejecti & effusi, r. 3. si quis dejec. vel effud.</p> <p style="text-align: center;">actio noxalist. 4. de noxal. action.</p> <p style="text-align: center;">finium regundorum L. X. r. 1. fin. regund.</p> <p style="text-align: center;">familiae eriscunda, r. 2. famil. erisc.</p> <p style="text-align: center;">communi dividundo, r. 3. comm. divid.</p> <p style="text-align: center;">actio ad exhibendum, r. 4. ad exhibend.</p> <p style="text-align: center;">actio interrogatoria, L. XI. r. 1. de inter- rog. in jur. faciend.</p> <p style="text-align: center;">informacionem, r. 2. de quib. reb. ad eund. indic. eat.</p> <p style="text-align: center;">actionis (de servo corrupto, 3. de servo corr.</p> <p style="text-align: center;">ad L. Aq. de fugitivo, r. 4. de fugitio.</p> <p style="text-align: center;">& mare. (de alce. lulu, r. 5. de alceator.</p> <p style="text-align: center;">rie de damnis</p> <p style="text-align: center;">finium regundorum, si menor fecerit, 6. si menor, fall. mod. dixer.</p> <p style="text-align: center;">rei vindicationis, de religioso, 7. de relig.</p> <p style="text-align: center;">& sumptib. sui, de mortuo inferendo, r. 8. de mort. infer.</p>
---	---	--	--	--	---	--

B EXPO-

EXPOSITIO

LIBER V. Tit. 1.

De Judiciis & ubi quis agere, vel conveniri debeat. Post Præparatoria Judiciorum sequitur in specie materia ipsorum judiciorum & tractatus latissimus. Nulla namque res est, in qua magis conspicuum existit verum & vivum juris ac justitiæ exercitium. Agitur verò sub hoc tit. 1. de ipso judicio tanquam toto, 2. de Foro competente, ubi sc. quisque agere vel conveniri debeat. Judicium est legitima causæ

disceptatio coram iudice à litigatoribus instituta, ut ejus sententiâ controversiæ finiatur. Forum competens actoris est forum Rei. Actor enim naturaliter sequitur forum rei ubi hic id habet, *l. ult. C. ubi in rem*. Reus sortitur Forum, 1. ratione domicilii ubi larem vovet, aut majorem bonorum partem possidet, & assidue versatur. 2. ratione contractus. 3. ratione delicti, *l. 1. C. ubi in rem*. 4. ratione rei sitæ (situationis) *l. ult. C. ubi in rem*. Sed prædicta regula nonnullas habet exceptiones. Judicia sunt vel de causis privatis vel de publicis, concernentibus privatorum vel Reip. utilitatem, *l. 12. §. 1. C. de judic.* Infantia prima est exercitatio judicii à litis contestatione ad sententiam usque, facta coram iudice superiorem habente. Judicia de negotiis civilibus, in genere ratione materiæ dicuntur, quæ causam civilem & pecuniariam habent; de criminalibus, quæ causam criminalem, tum privatam continent; Illa constituta sunt ad bonum inducendum, hæc ad malum vindicandum. Civilia judicia opposita Prætoris sunt quæ L. XII. Tabul. Plebiscitis, SCtis & constitutionibus Principum introducta sunt, vel saltem approbata & informata, de causis pecuniariis. Prætoria quæ Prætor vel alius Magistratus ex sua jurisdictione introduxit *l. 7. pr. C. §. 1. de just. C. jur. §. 3. l. de arb.* Judicio reale purè tale est, quod 1. descendit ex jure in re, & 2. datur contra quemvis possessorem, *l. 25. de O. C. A.* Jus in re est quod rem ipsam afficit, unde res affecta dicitur, *das dingliche Recht*. Idque est quintuplex: Dominium in specie sic dictum, Jus hereditarium, servitus, Pignus & Possessio.

2. *De inofficioso testamento.* Querela in officiosi testam. remedium extraordinarium, quod liberi à patre injustè exhereditati aut à matre præteriti, queruntur testamentum (quod rectè impugnare nequeunt ob reverent. parentib. debitam) esse contra officium pietatis factum, (aliquà circuitione) ideoque petunt illi rescindi.

3. *De hereditatis petitione.* Hereditatis petitio est actio realis, universalis, mixta, qua quis petit heredem se declarari, hereditatemque jure ad se pertinentem ab eo, qui pro herede vel possessore possidet. sibi restitui, *l. 10. b.*

4. *Si pars hereditatis petatur.* Partem hereditatis petit, qui non ex affe est hæres, sed ex parte tantum, quamvis possessor totam hereditatem detineat; quia Actor petitionem suam informat non ex eo quod alter possidet, sed ex jure suo, quod ipse habet. *l. 1. pr. §. 1. b.*

5. *De possessoria hereditatis petitione.* Prætoris hereditatis petitiones dantur illis, qui similes sunt hæredibus. Ita possessoria hereditatis petitio actio realis, universalis, bonæ fidei, mixta, datur bonorum possessori adversus eum qui bona hereditaria pro herede vel possessore possidet.

6. *De fideicommissoria hereditatis petitione.* Hujusmodi est quoque fidei commissaria hereditatis petitio; itidem actio realis Prætoris, & datur ei cui restituta est hereditas ex fideicommissio (SCro Trebell.) verborenum tantum, *l. 3. b.* adversus eum, qui pro herede vel pro possessore hereditatem possidet.

LIBER VI. Tit. 1.

De rei vindicatione. Judicia Realia singularum rerum inter alia oriuntur vel ex dominio vel servitute. Dominium est jus in re constitutum, quo res corporalis nostra est. Idque I. vel est Verum vel Fictum. Ex vero datur Rei vindicatio actio realis, quæ actor dicit rem suam esse; ideoque se dominum rei corporalis declarari, camque officio iudicis sibi restitui petit, *§. 1. l. 1. de arb.*

2. *De Publicana in rem actione.* Fictum dominium revera dominium non est, ratione effectus tamen & realis actionis pro tali habetur à Prætoris. Ita (extra ordinem) fingitur dominium acquisitum ab eo, qui rem à non domino iustâ causâ, bona fide accepit necdum tamen usucepit, si cam postmodum amittat dictus bon. fid. possessor.

Hujc

Huic innititur Publicana in rem Actio, qua is qui à non domino rem traditam ex iusta domini acquiriti causa bona fide accepit, nec dum usucepit, eandem amissam à quovis possessore, præter vetum dominum; (qui potior jure ordinario) sibi restitui petit, II. Dominium verum aliud est Plenum; aliud Minus plenum. Illud quod quis pleno jure acquisivit, ita ut utilitatem rei cum proprietate habeat. Hoc verò vel est Directum vel Utile. Illud proprietatem tantum, hoc utilitatem seu emolumentum tantum sed perpetuam instar domini continet, quale habet Emphyteuta.

3. *Si ager vectigalis, id est emphyteuticarius peratur.* Unde actio realis seu utilis Rei vindicatio, quæ Emphyteuta cum plenissimam agri emphyteutici utilitatem domini instar habeat, eandem à quovis possessore repetere potest.

LIB. VII. TIT. I.

DE usufructu, & quemadmodum quis usatur fruatur. Servitus in genere est jus in re aliena corporali constitutum, ad alterius alicujus vel personæ vel rei utilitatem. Hinc à fine dividitur in Personalem & Realem. Personales hic sunt 1. Uti fructus 2. Operæ servorum, 3. Uti, 4. Habitatio. Uti fructus, definitur in l. 1. b. & p. Inst. eod. jus alienis rebus utendi fruendi, salva rerum substantia. Dividitur (1) à causa Efficiente in conventionalem, qui conventionione constituitur, & Legalem, qui lege: qualem habet pater in bonis filiorum adventitiiis, &c. (2) ab Accidenti in Causalem & Formalem, seu conjunctum & separatum. Ille est quem dominus habet ex causa vi, seu jure domini, indeque cum causa rei (usu fructus) hoc est cum proprietate conjunctus est, unde & plenus est & solidus. Hic formam & existentiam à proprietate separatam habet, & proprie est servitus, alias dicitur Merus; item Nudus Uti fructus. (3) Item formalis ab objecto est verus seu proprius, rerum quæ usui non consumuntur, sed quarum substantia salva manet; & Impropius seu quasi, quæ rerum est, quæ usui absumuntur, quarum dominium in usufructuario recte transire solet, l. 7. de usufr. ear. rer. que us. Usufructuarius verò uti debet usufructu boni viri arbitratu, l. 9. pr. b. r.

2. *De usufructu accrescendo.* Acquiritur verus Usufructus duorum pluriumve Usufructuorum concurrenti; vel ex voluntate constituentis, illud contingit jure accrescendi, quo duobus vel pluribus conjunctim usufructu legato, altero deficiente alteri pars deficientis adjicitur & accrescit. Conjuncti verò vocantur, qui à lege vel homine ita connectuntur, ut pro uno habeantur, quod fit vel Re tantum vel verbis tantum, vel Re & verbis simul; cum utique subit una oratio conjuncta; juxta regulas Logicorum in duas simplices resolvenda.

3. *Quando dies usufructus legati cedat.* Usufructus legati dies cedit non à morte testatoris ut cætera legata sed ab adita hæreditate, si pure legatus sit, l. un. §. 2. b.

4. *Quibus modis usufructus vel usus amittitur.* Amittitur ususfr. 1. Morte usufructuarii, 2. Capitis diminutione max. & med. 3. Non utendo. 4. Cessione. 5. Consolidatione. 6. Rei interitu. Confer. §. 3. l. de usufr.

5. *De usufructu earum rerum que usu consumuntur vel minuuntur.* Impropius. si Quasi ususfr. est jus utendi fruendi ex Scto rebus alienis, quæ usu consumuntur & minuuntur, ut sint pecunia, vinum, frumentum. Quod externa ratione ita inductum, ubi per cautionem de reddendo æque bonum & multum quod usufructus constituitur.

6. *Si usufructus peratur vel ad alium pertinere negetur.* Ex usufructu constitutum oritur duplex actio, Confessoria & Negatoria. Illa est actio realis, quæ usufructum (jus tantum in re alterius nobis constitutum) legitime persequimur ut libere eo uti possimus eoque nomine & cautionem à Reo exigimus. Dicitur Confessoria, quod Actor in ea confiteatur jus quod habet jam constitutum. Hæc est actio in Rem, quæ dominus rei alteri usufructum constitutum negat, & libertatem rei suæ persequitur, ac propterea à Reo cautionem exigit, §. c. l. de act.

7. *De operis servorum.* Operarum legatum est consimile usufructui; quando scilicet, servi hominis operæ legantur, vel inter vivos constituuntur, in effectum & usus (qui sunt operæ hominis) & usufructus concessus intelligitur.

8. *De usu & habitatione.* Usus (minus quid quam usufructus) est jus utendi rebus alienis salva rerum substantia. Differt ab usu, quod hæc in factum consistit, undeneque capitis diminutione neque non utendo, ut usufructus & usus, amittitur: Indecque illi cui habitatio legata, jus proprium constitutum dicitur.

9. *Ususfructuarius quemadmodum caveat.* Hoc commune est usufructui & usui quod illi quibus conceditur, regulariter cavere debeant. i. se usufructu boni viri arbitratuz. Cum usufructus ad eos pertinere desierit, restitutos quod inde extabit, *l. pp. b. r.* Quod propter hominum diffidentiam, ex principiis cautionalibus ortum iustumque est.

LIBER IX. Tit. 1.

De *servitutibus.* Realis Servitus sepe absolute per excellentiam notatur verbo *Servitutis, b. & r. de reb. corp. & incorp. §. ult. de usu & habitat.* Et est jus in prædio alieno alteri prædii constitutum, ita ut unus prædijus diminuat, alterius verò au-geatur.

2. *De servitutibus prædiorum urbanorum.* Urbana Servitus est, quæ urbano prædio debetur & utilitatem præstat, licet ruri extructo, pura ædibus & quæ eo pertinent, debeat.

3. *De servitutibus prædiorum rusticorum.* Rustica, quæ rustico prædio debetur, licet in urbe sit positum, *l. 103. de V.S.*

4. *Communia prædiorum tam urbanorum quam rusticorum.* Communia Servitutibus Urbanis & Rusticis hoc tit. Welfenb. redigit ad 8. capita. Licet enim specie differant, tamen communia habent ratione nominis, generis, actionis, quoad modos amittendi, &c.

5. *Si servitus vindicetur vel ad alium pertinere negetur.* Vindicatio hæc est actio Confessoria in rem, competens domino prædij dominantis qui servitutem suam esse intendit, aut aliis qui simile jus in re habent, puta in decimis, redditibus, jurisdictione &c. contra eum, qui impedit servitutem, ut liberè ea uti liceat, & propterea cautio præstetur. Negatoria contra datur domino prædij adversus eum, qui in eo sibi servitutem deberi asserit, ad libertatem prædij vindicandam & ut eo nomine caveatur.

6. *Quibus modis servitutes amittuntur.* Amittitur Servitus 1. per non usum, 2. per confusionem, *l. 1. h. f.* 3. per remissionem. 4. rei interitu.

LIBER IX. Tit. 1.

Si *quadrupes pauperiem fecisse dicatur.* Hactenus de iudiciis verè Realibus. Secundum quid Realia dicuntur, quæ in aliquo cum verè realibus conveniunt. Talia hic sunt, quæ semper dantur domino & illi cuius interest, contra dominum vel possessorem (quo respectu realibus finitimi dicuntur) & licet non ex contractu neque ex delicto, tamen ex facto s. quasi delicto oriuntur, quæ ratione personalia sunt, & Noxalia vocantur. Sunt autem tria: 1. Actio de pauperie, 2. Actio dejecti & effusi, 3. Actio noxalis. Actio de pauperie datur domino vel cuius interest, contra dominum quadrupedis, quæ lascivia aut fervore aut feritate contra naturam sui generis commissa, pauperiem i. e. damnum sine injuria facientis datur, *l. 1. §. 3. b.* fecit ut aut noxa satisfiat [assumatio damni præstetur] aut animal noxæ detur. *l. 1. §. 7. 12. h.* Quod ex justis extrordinariis principis inductum, ad mediam aliquam viam incuendam.

2. *Ad legem Aquiliam.* Præcedenti iudicio ob affinitatem additur actio *l. Aquilia*, quod damnum vel per beluas, vel per homines injuriâ dari possit. Est actio civilis ex delicto, ob culpam, etiam levissimam, *l. 44. b.* admisso descendens, daturque domino directo, utiliter & aliis quorum interest, adversus eum, qui damnum injuriâ (jure non concedente) intulit, adversus confitentem in simplicium, adversus insipientem verò in duplum, unâ cum petitione ejus quod interest damnum non esse factum. Datur verò non contra dominum, sed adversus deliquentem, unde huc proprie non pertinet, *l. Instit. ad L. Aquil.*

3. *De his qui effuderint vel dejecerint.* Actio dejecti & effusi datur adversus eum, ex cuius ædibus, quatenus illas inhabitabat, in eum locum quo vîgdo iter fit, vel in quo constituitur, dejectum vel effusum quid est, ei qui damnum passus in corpore vel vestimentis suis, in duplum damni illati, *l. 1. b.* Inhabitantem verò sequitur, vel quia is dejecit, vel curam suorum, ne dejecerent, non habuit, quorum culpam præstare tenetur, *l. 5. b.* Quæ res non solum privatim necessaria est, sed & publicè utilis, ut licet sine metu & periculo itineræ commeari, *l. 1. §. 1. b.*

4. *De noxalibus actionibus.* Actio Noxalis in specie datur ex delicto servi in do-

minum aut ignorantem, aut cum sciret, prohibere non volentem, ad servum noxæ dedendum, aut estimationem litis præstandam, extra ordinem, ut dictum t. r. ad absurdum vitandum.

LIBER, X. TIT. I.

Finium regundorum. Actiones quædam & in hisce cum realibus conveniunt, quod ex jure constituto oriuntur, licet ratione personalium præstationum ex qua si contrafactu descendant; unde & Mixtæ dicuntur sc. ratione causæ efficientis, quod partim ex jure in Re partim ex jure ad Rem descendant, ac prout actor, ut in reali actione, suam esse declarari, eandemque sibi restitui, ac simul vi ejusdem actionis, ut in personali aliquid dari sierve Petat, §. 20. l. de arb. Finium regundorum actio est mixta, quæ agitur inter eos qui confines agros habent, de lite quæ terminorum ratione existit, in hoc ut eorum limites distinguantur. Fines hic sunt termini & limites. Regere est distinguere. Oritur autem hæc actio ex finium obscuritate, qui vel vetustate vel avaritiâ, vel remeritate vel vi fluminis turbati sunt aut ultra limites prolata.

2. *Familie herciscunde.* Familie herciscunde actio mixta est, qua agitur inter cohæredes de dividenda hæreditate. Familia ex variis significationibus quas habet, l. 109. §. seq. de V. s. hic denotat Universalitatem bonorum defuncti. Herciscende verbum antiquum idem est quod dividere.

3. *Communi dividundo.* Actio communi dividundo est actio mixta, his quibus res communis (sola parere discordiam est competens ut res dividantur, & quod alterum alteri præstare ex æquo oportet, præstetur, l. 1. 23. §. 4. b. Rem verò communem accipe hic aliam ab ea cujus sit mentio in §. 1. de R. D. Hæc quia in simplicitate naturali permanet, non admittit divisionem, illa cum sit rebus privatis & dominio nostro subjectis, eam admittit.

4. *Ad exhibendum.* Denique actiones alix secundum quid reales propter ea dici possunt, quod accedant realibus & ancillentur, ad præparationem, informationem supplementum. Primi generis est, actio ad Exhibendum quæ personalis, datur, [quia oritur ex obligatione quam acquiritate ipsa studente jus immediate introducit] quæ agitur quicunque cujus ex justa causa inter est rem exhiberi, ad versus quemcunque, qui exhibendi copiam habet, vel dolo habere desit, ut rem inobilem publice exhibeat, quo sibi expeririadi fiat potestas.

LIBER, XI. TIT. I.

Deinterrogationibus in jure faciendis, & interrogatoriis actionibus. Interrogationes quoque in jure & interrogatorie actiones, tam ab actore quam judice ante litem contestatam, imprimis petitione hæreditatis aliisque rerum vindicationibus, & aliis noxalibus actionibus aditum petefaciunt. Cum enim sæpe difficile esset actori probare se hæredem vel dominum esse, hoc Edicto Prætor voluit eum qui convenitur, ex sua in judiciis responsione astringere, ut vel confitendo vel meniendo se oneraret Vid. l. 1. pr. h. r. In horum locum hodiè post litem contestatam, ad elicendam confessionem adversarii receptæ sunt positiones.

2. *De quibus rebus ad eundem judicem eatur.* Pertinet ad informationem judiciorum meliorem (sc. ad ea juvanda) ut de iis rebus ad eundem judicem eatur, quæ coherentiam seu continentiam causæ habent. Quod utile est & extra ordinem constitutum, ut lites eò temporius & minori sumptu finiatur, neque in diversis judiciis in vitæ litigare partes cogantur. Obinet verò in duplicibus judiciis fam. ere. cõm. div. fin. reg. coram uno eodemque judice qui antea de causâ instructus erat, expediendis.

3. *De servo corrupto.* Ad supplementum L. Aquiliæ, quæ damnum injuria datum vindicatur, pertinet actio de servo Corrupto, quæ dominus servi in specie agit contra eos, qui damnum animis servorum intulerunt. Nam damnum vel fit in Corpore, & locum habet L. Aquilæ actio, vel animo, & hæc de servo corrupto obinet. Datur hodie utiliter ob uxorem, filium familias, studiosum &c. corruptum.

4. *De fugitivis.* Corruptitur servi animus inter cætera, si fugitivus recipiatur vel ad fugam persuadatur. Hincque actio de servis fugitivis datur, ex S. C. r. dominis contra receptatores & occultatores, ad multam centum solidorum.

5. *De aleatoribus.* Aleæ quoque lusu non tantum servi, sed & liberi homines variè corruptuntur. Unde hic Prætor in odium flagitiosi hospitii susceptorum aleatorum verberatum non tueretur, & damnum quodcumque occasione ludi illarum non vindicatur.

2. dat actionem de aleatoribus contra eum, qui compulsi ludere 3. ut pro ratione facti aut mulctetur aut in lapideinas vel vincula publica detrudatur vel mittatur. SCrum autem vetuit omnino in pecuniam ludere, unde dat actionem ad repetendum, quæ conditio ex lege vocatur, l. 2. §. 1. l. 3. 4. b. e. quæ datur illi, qui ludo non virtuoso victus est, item Patri nomine filii domino ratione servi adversus victorem, nec non adversus parentes & patronos ejus (utiliter) ad restitutionem ejus quod lusu perditum est. In quibus quidem multa extra ordinem, sed ob rei utilitatem constituta sunt

6. Si mensor falsum modum dixerit. Ad supplementum finium Regundorum datur actio ex Edicto Prætoris, si falsum modum mensor dixerit, extraordinaria, personalis (ex dolo vel lata culpa mensoris) ei qui damnum propter falsam mensuram renunciationem passus est, adversus mensorem agrorum, qui falsum modum mensuramve renunciavit, in id quod interest agentis, falsum modum non esse renunciatum. Modus hic significat certam mensuram & spatium agri. Extenditur verò hæc actio adversus illos, qui in ædificiis, frumenti vini & cujusque alterius rei mensura fecerunt. It. utiliter hodie datur contra Arbitratores fabros, commentarios, si falsam æstimationem domus renunciantur.

7. De religiosis & sumptibus funerum, & ut funus ducere liceat. Ad supplementum vindicationis rei Religiosæ & divini juris dantur (1) Actio Prætoris de Religiosis, in factum personalis, (ex facto ejus qui contra jus locum alienum religiosum facere molitur) ut auris qui intulit tollat, quod est illatum, aut loci pretium præstet. (2) Actio Funeraria seu de sumptibus funerum Prætoris, quæ competit illi, qui funeris ducendi causâ sumptos (necessarios) fecit adversus eos, ad quos funus pertinet videlicet heredes vel bonor. possessores, adsumptos ejusmodi ante omne creditum ex hereditate refundendos. Quod & ex se justum est, & ex externa ratione, ne insepulta corpora jaceant, neve quis de alio funeretur. (3) Actio in factum Prætoris est, ut funus ducere liceat, personalis, ei, qui prohibitus est inferre in eum locum, quo ei jus inferendi esset, contra prohibentem, ad id quanti interfuit prohibitum non esse, competens. Hæc actio & contra eos datur utiliter, qui ob as alienum inhibere sepulturam & arretare cadavera solent. Magistratus enim officium est curare corpora aut ossa mortuorum derineantur aut prohibeantur, videnturque, quo minus sepeliantur, l. 38. b. sed ut liceat funus ducere, id est corpus mortuum iusta sepultura tradere.

8. De mortuo inferendo, & sepulchro ædificando. Pertinet (4) huc Interdictum prohibitorium de mortuo inferendo, quo Prætor vetat vim fieri ei, qui vult mortuum eo loci inferre & sepelire, quo ei jus est. Differt ab Actione ut funus ducere liceat, quod hæc ordinariè agatur, ad id quod inter est. Illud extraordinariè & tantum ad vim prohibendam comperit. (5) est interdictum de sepulchro ædificando, quo Prætor vetat vim fieri illi, qui altero invito mortuum inferre in locum potest, quo minus in eo sepulchrum sine dolo malo ædificare liceat. Datur etiam hoc interdictum contra prohibentem ædificationem sepultura; ad superius contra prohibentem illationem mortui in locum proprium.

PARS III.

Judicia Re. & malia sunt ex aequo aut gesto, ut Inter vivos ut font. pr. c. p. u. e.	Substantialia Contractus ejus est Nominatum; qui vel	Realis Immediatus, qui proprio nomine geritur	Mutuum L. XII s. 1. de rebu. credit. s. c. u. s. not.	Probatio quæ quando que fit juramento	Litis decidendæ causa per juram. litis decisorium s. 2. de iur. jurando & c. Litis estimandæ causa. s. 3. de in l. juo rando.
			Actio conditio dicitur. est verò conditio alia	specialis, ex	Nominatio contractu, ut mutuo; & certi dicitur, hujus loci. Inno. Iustam s. 4. de condit. l. mina. causa data. to, ob Turpem s. 5. de condit. causâ ob turpem caus. Quasi contractu s. 6. de condit. inobis nullo & invalido contractu, s. 7. de condit. sine causa. delicto. lib. XIII. s. 1. de condit. furtu. Conditio ex lege s. 2. de condit. tione ex lege Conditio triticiana s. 3. de condit. triticiana. de eo quod certo loco, que tamen est potius adjectitia act. ex mutuo s. 4. de eo quod certo loco. Conditio prætoria de constituta pecunia. s. 5. de const. pec.
Judicia Re. & malia sunt ex aequo aut gesto, ut Inter vivos ut font. pr. c. p. u. e.	Substantialia Contractus ejus est Nominatum; qui vel	Realis Immediatus, qui proprio nomine geritur	Media- tus, qui ab alio geritur nostro nomine, qui vel	ma- res (un- de 7. acti- ones)	Commodum s. 6. commodat. vel contr. Pignus s. 7. de pign. act.
					Genera- lis, ut
Judicia Re. & malia sunt ex aequo aut gesto, ut Inter vivos ut font. pr. c. p. u. e.	Substantialia Contractus ejus est Nominatum; qui vel	Realis Immediatus, qui proprio nomine geritur	Media- tus, qui ab alio geritur nostro nomine, qui vel	ma- res (un- de 7. acti- ones)	Fœmina, unde Exceptio ScTi Vellejani; L. XVI. s. 1. Ad Senat. Vellei. Cui additur exceptio compensationis, s. 2. de compen- sat. nec non propter affinitatem materia depositi s. 3. deposit.
					Locutio s. 2. locat. conduti.
Ultimæ voluntatis, ut successio Conjuncta. Tutela.	Substantialia Contractus ejus est Nominatum; qui vel	Realis Immediatus, qui proprio nomine geritur	Media- tus, qui ab alio geritur nostro nomine, qui vel	Confensualis, ut	Mandatum Lib. XVII. s. 1. mandati vel contr. s. 2. pro Socio
					Emtio, de qua in specie

Sub

aut inno- mina- tūqui vel	{	Subdubius, ut estimatorius, tit. 3. de estimat. añ.	}
		Vere talis, unde actio	
		Specialis de rerum permutatione, t. 4. de rerum permut.	
		Genera- lis	

præscriptis verbis & in factum, tit. 5. de præscriptio verbis

EXPOSITIO.

LIBER XII. Tit. I.

De rebus creditis, si certum petatur, & de conditione. Actio seu iudicium personale est ex iure ad rem l. obligatione, quâ cum eo agimus qui nobis ad dandum vel faciendum est obstrictus. Dicitur in personam & personalis, quia principaliter personam (individuum eique adherentem obligationem) respicit, ubi & ap. quemcunque tandem res sit qua debetur, l. f. §. f. de contr. empr. ad illum finem tamen ut res præstetur. Circa quod & obligatio veritatur ita, ut persona cum re uniat moraliter, unde & vinculum dicitur, & est in re tanquam obiecto (ob- jective) referturque in Infit. ad jus rerum: In persona autem est factum subjective. Prædicta ergo definitio actionum duo præcipuè continet, causam efficientem, scil. obligationem, & ejusdem finem, positum in dando vel faciundo, h. e. præstando, l. 3. de O. & A. Judicia enim hæc ex commercio sive rebus creditis ad eas communi- candas beneficio obligationis originem trahunt, maximè necessaria ad vitæ com- munitis usum, hominumque indigentiam supplendam. Obligatio verò fit vel im- mediatè citra ullum factum hominis externum, vel mediatè actu hominis aliquo externo interveniente l. 1. d. r. Actus illi vel sunt inter vivos vel ultimæ voluntatis. Actuum inter vivos hic referuntur tria præcipua genera. 1. contractus: 2. conjugia: 3. Tutelæ. Contractus vocabulum in jure sumitur tripliciter 1. pro om- nini conventione, omni negotio seu facto ex quo oritur obligatio. Ita compre- hendit etiam pacta, delicta, pacta legitima, l. 52. de re jud. l. 20. de jud. hocque modo Arist. dicit contractus alios esse voluntarios alios involuntarios. 5. Eth. 5. 2. strictis- sime pro conventione ex qua mutua oritur obligatio, l. 10. de V. S. ubi excluduntur mutua negotia: 3. Contractus propriè definitur conventio, quæ ex se & sua natura pro- ducit obligationem ad agendum efficacem, propter certum nomen vel causam quam habet. De contractu in hac propria significatione agitur hic 1. absolute & in se, quoad ea quæ ipsi sunt substantialia. 2. de ejus accessoriis. Ad substantialia contractus pertinet, quod habeat nomen vel causam, l. 7. §. 2. de pact. Inde alius est nominatus alius innominatus. Nominatus qui certam & solenne nomen habet ideoque etiam actionem nominatam seu solennem producit. Ratio est quod certam & specificam ille invenerit formam & modum contrahendi singularem, quo con- ventio ejusmodi ad certam donationis vel facti speciem determinata est. Innomina- tus est qui nullum proprium & solenne nomen habet, nec propterea propriam & solennem actionem producit: datio enim & factum hic non sunt determinata ad certam aliquam formam, ut in nominatis, sed hic reperuntur sub communi & generali natura, Nominatus inter reliquos vel est realis vel consensualis. Realis potest docendi gratiâ generaliter iterum dividi in immediatam, qui à nobismet ipsis gerit- ur: & mediatam qui ab aliis nostro nomine. Reales contractus sunt mutuum, commodatum, depositum, pignus. Antequam verò agitur hic de mutuo, præmittuntur generalia de rebus creditis, si certum petatur, & de Conditione. Creditum au- tem 1. latissimè sumitur pro quovis debito, sive illud oriatur ex contractu vel quasi, vel delicto vel quasi, l. 10. l. 12. de V. S. vel ex qualibet actione reali. 2. strictè pro mutuo tantum, ut in l. 2. §. mutui datio. b. 3. generaliter pro qualibet conven- tione quâ quis alterius fidem sequitur. Rei vocabulum etiam hic in genere si- gnificat res generis, speciei & jura. Unde hic Titulus generalis est, extendens se ad omnes subsequentes hujus partis. Creditur verò vel res incerta vel certa. Cer- tum creditur & petitur in mutuo, quia certa in eam quantitas venit. Actio inde descendens dicitur hic conditio. Ubi notandum, quod in genere quavis in per- sonam actio ita vocetur: estque sic mutua denunciatio quod temporis ac loci; dato namque

namque iudicio à Pratore litigatores condicebant diem, e. determinabant & denunciabant. Et Actor quidem cum dicebat reo, denunciando illi ut se eo sifteret, & liti perséquenda adesset: eundem dicebat reus contra denunciando se eo die adfuturum, *l. s. pr. quisaviad. cog. Theophilus in §. 15. Instit. de Action.* Hodie vero nulla fit eiusmodi denunciatio, quia non amplius in Actoris potestate est reo diem dicere, sed is lege constituitur, *Audent. offeratur. C. de litiis cont. est.* Nihilominus conditionis nomen quandoque imponitur actionibus personalibus, ut *in d. §. 15.* Fiebat verò illa mutua denuntiatio olim in omnibus actionibus in rem quàm in personam, sed actiones in personam tantum vocabantur conditiones: quia hæc non tam citò invenerunt specialia nomina, ut reales vindicationis nomen, hereditatis petitionis, confessor. negatoria &c. Condicio verò vel est generalis quæ ex quolibet contractu oritur, vel specialis quæ ex aliquo certo contractu est. Nam quædam conditiones restringuntur ad nominatum contractum, adjectione nominis contractus ex quo oriuntur, ut conditio certi ex mutuo, ex stipulatu: quædam semper ita & ita simpliciter dicuntur, conditiones, nec unquam adjectione contractum qui eas producant, indignantur nominatæve fiunt, quibus de agetur in tit. 4. 5. & seqq. huius libri. Datur ergo ex mutuo vel conditio certi ex mutuo, vel quod rectius, actio ex mutuo, *l. s. C. qui non oblit. long. temp. prest.* (singularem enim formam contrahendi habet hæc contractus, & propterea certam nominatam actionem) mutuanti adversus mutuatarium, ut rem eiusdem quantitatis & qualitatis restituat, *l. s. §. 1. D. de mutuo.* *De iurejurando, sive voluntario, sive necessario, sive iudiciali.* Nam qui credunt pecunias, ob pudorem sæpe contenti sunt fide quam habent amicis, quibus sine testibus crediderunt. Amici verò si fallant, necessario de veniedum est ad juramentum, *Nov. 173. c. 4.* unde & in Codice conjunguntur hæc duo de rebus creditis & iurejurando. Juramentum est attestatio cum invocatione Dei conjuncta, qua vocatur, & invocatur reus consensus affirmatæ rei, & vindex perjurii, si quid inter jurandum committatur, Estque vel Voluntarium quod pars parti desert extra iudicium, vel Necessarium quod ad iudice deferatur in causis dubiis aut ob inopiam probationis: vel denique est Iudiciale quod pars parti desert in iudicio, iudice id approbante. Oritur divisio hæc à causa efficiente juramenti. Quæ vel est *Partio contrahentium,* vel extra iudicium, unde voluntarium, vel in iudicio quando pars parti desert, quod necessarium prostandum, aut referendum, unde iudiciale (quod fiat in iudicio sic dictum) *Vel auctoritas iudicis,* qui imponit præstationem juramenti, vel ob inopiam probationis, quod dicitur Necessarium, vel æstimandæ in litem rei causâ, quo vel veritatis vel affectionis, arque huc non tam pertinet quàm reliqua tria, quibus vel à partibus litigantibus vel iudice probatur mutui datio.

1. *De in litem jurando.* Est verò juramentum in litem, quo actori rei in iudicio deductæ, ad eius quod interest, si eam reus ob contumaciam vel dolum non exhibeat & restituat, æstimationem in infinitum facere permittitur, *l. 1. b.*

2. *De conditione causa data causa causâ non secutâ.* Condicio in genere vel (1) est Nominata, prædicens ex contractu nominato, qui propter formâ specialem actionem nominatam producit, vel (2) innominata, quæ non propter nomen sed propter Synallagma (dati onẽ aut factum) producit actionẽ, ut est actio præscriptis verbis: vel (3) Condicio in specie sic dicta, quæ datur vel ob Synallagma, quod tamen in verum contractum non incidit, vel ob æquitatem. Conditionum in specie dictarum hæc 7. recensentur. Et ex his conditio causâ datâ, causâ non secutâ (alias conditio ob causam, dati, vel sub causâ dati, item ob rem dati) est actio in personam, per quam is qui ob certam causam aliquid dedit, id repetit, si causâ ob quam datum est, securâ non sit. Requisite ejus duo sunt. 1. Verus contractus, seu esse aliquid datum vel factum ob causam, sive sub conditione ut quid fiat vel detur. 2. Causam ob quam id datum vel factum est nondum esse securam: unde oritur ex juris fictione obligatio: ex qua contractum, ad restitutionem ejus quod datum est, principis moralibus consentanea. Ob causam autem dari dicitur, quod datur ob finem, causam finalem aliquam quæ propter dationem illam sequatur, puta si dem tibi C. ut eas Romam. Item si quid factum sit, ut vicissim quid fiat, quo casu est factum ipsum condici nequeat, condicitur tamen ejus æstimatio. Causa verò non sequi dicitur, si quis sine isto non potiar, puta sis cui datum erat, Romanus non ierit, quia propter omisâ præscriptis verbis actione, dans potest repetere quod dedit: (1) ob cessationem, quæ est à

parte accipientis; 2.) ob poenitentiam licitam, quæ ex parte dantis. Et hæc conditio est ob causam honestam.

5. De conditione ob turpem vel inhonestam causam. Est hæc conditio ob causam inhonestam, & fit vel ob causam turpem vel injustam. In illa causâ pro fine accipitur, puta si aliquid demur aliquid fiat, quod bonis moribus juri naturæ & positivo *l. 1. §. 1. de V. S.* est contrarium. In hac sumitur pro principio, si nimirum causâ ipsâ, ex qua aliquid fit, sit injusta, puta si quid datum sit ex stipulatione metu vel vi extorta. Conditio ob turpem causam est conditio ejus, quod propterea datum est ut quid fiat, quod bonis moribus contrarium, quæ datur etsi res secuta non sit. Ejus requisita sunt: 1.) datum vel factum esse aliquid: 2. ob causam turpem: 3. solius accipientis turpitudinem subesse. Nam si dantis tantum vel utriusque simul subsit, cessat repetitio. Conditio ob injustam causam est conditio ejus, quod injustè datum est, ex ejusmodi causâ, quæ jure sit improbara.

6. De conditione indebiti. Hæc ille cui per errorem facti solum est indebitum, ad restituendum id convenitur ex quasi contractu. Tria ejus sunt requisita. 1. ut quid verè solum sit. 2. per errorem facti (exceptis certis personis minoribus scemins, *l. §. pr. C. §. 1. de iur. C. facti ignor.*) consentiu contrarium. 3. Idem sit indebitum.

7. De conditione sine causa. Quæ id quod sine causâ datum est vel aliâ apud alium sine causâ esse incipit, repetitur. Generalis vero est. Nam quod tibi datum est indebitum, vel habes à me ob turpem vel injustam causam vel honestam causâ non secuta, vel ex furto, rectè sine causâ apud te esse dicitur. Itaque hæc actio in subsidium competit, cum probabiliter dubitatur, quænam dari possit. Quandoque tamen sola competit, ut ob instrumentum dissolutæ quantitatis, *l. 2. C. de cond. ex leg. ob fructus à m. f. p. consumptos, l. 2. C. cod.* ob cautionem de non numerata pecunia, *l. 4. Cod. cod.* ob nummos à servo surreptos, & à domino ignorante consumptos, *l. 30. de arb. Empt. C. vend.* ob possessionem ex qua quis vi dejectus est, *l. 25. §. 1. de furs.*

LIBER XIII. Tit. 1.

De conditione furtiva. Est illa actio personalis (quæ locum habet, quando nil datum est, sed vel furto vel vi res interveria) qua dominus intendit à fure aut ejus hæredem furto sublatam sibi dari oportere. Quamvis enim rem meam non possum comdere (h. e. petere dari f. dominium transferri) tamen hic illud in odium furum extra ordinem conceditur. *§. 1. l. 1. de arb.* Venit in hanc actionem restitutor rei furtivæ si extet, si non, æstimatio. In qua spectandum est, id tempus in quo res unquam plurima fuerit, semper enim moram facere fur videtur, *l. 7 §. 1. b.*

2. De conditione ex lege. Quæ actio est in personam, ex obligatione lege quadam introducta, quæ lex tamen quo actionis genere agendum sit, non expressit, *l. un. de condit. ex leg.* Orta est ob rei dubietatem, ubi id quod mitius est eligendum. Tria verò ejus sunt requisita, 1. nova obligatio, per legem introducta, sc. ratione efficacie & confirmationis. Unde si qua obligatio Jur. gent. ad agendum efficax, lege civili confirmetur, huic conditioni locus non est. 2. Ut constitutio sit juris Civilis. Nam ex jure prætorio non conditio hæc, sed actio in factum oritur. 3. lex sit nova, sc. quæ noviter in Rep. fertur, quatenus opponitur *ll. 12. tab.* ex quibusjam olim actiones & formulæ compositæ erant. Hujusque Conditionis ex lege tot possunt constitui species, quot sunt obligationes, lege civili introductæ, nec cautum quâ actione expeririendum sit.

3. De conditione Tricriaria. Eâ persequimur debitum, quod & alia speciali conditione, petere possumus, certum vel incertum, modò non pecunia numerata debeat. *l. 1. b. c.* Perinde verò est si res illa pondere constet sive mensura, mobilis sit, immobilis, corporalis. *d. l. 1. b.* modò non sit pecunia, quæ nequit æstimari (quia æstimat res alias) & ob quam datur actio ex mutuo.

4. De eo quod certo loco. Novæ adjecitivæ qualitates actionis Mutui sunt, & in ejus supplementum dantur. 1. Conditio Arbitraria de eo quod certo loco, quâ id quod certo loco dari debuit petitur, facta commemoratione ejus loci, quo dari debuit, ut æstimet Judex, quantum interfit eo loco dari, quo dari debuit, ne alioquin creditor defraudetur. Arbitrarie verò actiones dicuntur, quæ ex arbitrio Judicis ita pendunt, ut ex bono & æquo secundum rei, de qua agitur, naturam æstimandum sit, quemadmodum actori satisfieri oporteat. Arbitrium autem nihil aliud est, quam judicium æquo & bono consentaneum, quale à viro bono expectari proferrique oportet, *l. 22. §. 1. d. Reg. Jur.*

5. *De constituta pecunia.* Actione hac (aliàs constitutoria) convenitur qui nudo pacto citra stipulationem, promittit se soluturum vel facturum, quod vel ipse iusta et causa vel alius solvere vel facere debet. Constituire hæc est denuo pacisci, unde semper præsupponitur alia obligatio, & apparet gravius esse geminaram fidem [ac quidem de solvendo jam promissum] tallere. Oritur hæc actio ex pacto legitimo. Pacta vero legitima dicuntur, quæ lege vel Edicto Prætoris ad hoc confirmantur, ut actionem producant, & enim sunt Civilia vel Prætoria. Civilia 1. Pactum donationis antequam de Conditione ex lege, *l. 3. C. de donat.* 2. Promissio dotis, *l. 6. C. de dot. prom.* unde olim Condicio ex lege dabatur, hodiè actio ex stipulatu. Prætoria 1. Constitutum, unde actio de constituta pecunia. 2. pactum hypothecæ, unde actio hypothecaria.

6. *Commodati vel contra.* Contractus realis est Commodatum, ex qua nascitur actio hæc, directa & contraria. Ista commodanti datur adversus commodatarium, ad rem finito usu determinato restituendam, & ad præstandum dolum cum omni culpa. Hæc Commodatario adversus commodantem, ad repetendum quod sibi ex commodato abest. Directa & contraria dicuntur, quia sunt ex contractu b. f. ex post facto utro citroque obligatorio. Oppositum est actio ab utraque parte directa, quæ provenit ex contractu statim ab initio utrinque obligatorio. Directa semper datur illi, qui primus dat initium & causam contractui.

7. *De Pignoratitia actione, vel contra.* Vox pignoris sumitur. 1. pro re quæ pignori dari solet, *l. 1. de distr. pign.* 2. pro iure in re pignoratitia constituto, *rit. qui prior in pign.* 3. pro contractu l. c. conventionem per quam traditur res pignoratita in securitatem Crediti, & sic sumitur *h. r.* Et descendit inde duplex actio, Directa & Contraria. Illa datur debitori solvituræ pecuniæ, adversus Creditorem, ad restituendum pignus una cum fructibus, quos aut restituere cogitur, aut in sortem imputare, *l. 1. C. de pign. act.* & ad præstandam levem culpam. Hæc datur creditori adversus Debitorem, si forte is fraudè recuperaverit pignus, aut in pignoris conventionem creditorem deceperit, quidve impensum sit. *l. 1. l. 9. h.* Ortum habet pignus ob diffidentiam hominum, ex princip. cautionalibus.

LIBER XIV. Tit. I.

De exercitoria actione. Actiones Personales procedunt vel ex nostris contractibus vel aliorum, quæ dantur non in ipsos contrahentes, sed alios, & sunt novæ adjectitiæ qualitates actionis ex empto, locato vel conducto. *l. 1. §. 3. C. 7. h.* item ex mutuo. Contrahimus vero cum aliis qui sunt vel Mares & Fœminæ. Mares vel sui vel alieni sunt juris. Sui juris 1. Magister Navis, qui est, cui totius navis gubernatio demandata est, vel ab ipso Exercitore vel à primo navis magistro, *l. 1. §. 1. h.* Exercitor vero ad quem obventiones & reditus omnes perveniunt, si ve dominus navis sit, si ve eam conduxerit. Hinc est actio Exercitoria, quæ datur in exercitorem navis ex contractu à Magistro navis, ejus rei nomine cuius est præpositus, gesto, *l. 1. §. 7. h.*

2. *De Lege Rhodia de jactu.* Quod si levanda navis causa jactus mercium factus est, lege Rhodia cavetur (à civitate & insula Rhodo ita dicta, quod in ea antiquitus mercatorum usus fuit maximus, & Rhodiorum disciplina navalis & gloria excelluerit, *c. fin. dist. 2.*) ut omnium contributione, quorum interfuit jacturam fieri, faceatur quod pro omnibus datum est, *l. 1. h.* Ratio est in *l. 2. pr. v. æquissimum. h. r.* ipsi iustitiæ conveniens.

3. *De insitoria actione.* Insitor negotio terrestri gerendo instat s. præfectus est. Hujus nomine datur actio Insitoria, ex contractu Insitoris adversus dominum, qui cum negotiationi terrestri præfecit: nec interest tabernæ sit præpositus, vel cuilibet aliæ negotiationi.

4. *De Tributoria actione.* Alieni juris sunt servus aus filiusf. Illius nomine datur Tributoria actio in dominum, quo sciente servus in merce peculiari est negotiatus ad distributionem peculii inter dominum & reliquos creditores (sine privilegio domini) pro rata faciendâ & inæqualiter factam corrigendam vel exæquandam, *l. 1. h. r.*

5. *Quod cum eo qui in aliena potestate est negotium gestum esse dicitur.* Filiifamilias nomine datur actio creditori adversus eum, qui cum filiusfam. esset negotium gessit, & post contractum, cum esset emancipatus, exheredatus, convenitur, ad id quod filiusfam. qui contraxit, facere potest.

6. *De Senatûconsulto Macedoniano.* Quod si filiusfam. in potestate adhuc constitutus contraxit, ita ut utilitas in ipsum tantum redundarit, tum etiam quando sui

juris factus est, exinde plene obligatur *l. 1. §. d. 1. pp. §. 43. d. O. §. A.* Dumque manet in potestate, in solidum adstrahitur. Pater non item, sed quatenus in peculio est, *l. 4. de Pecul.* Exceptis certis casibus, quibus conventus ipse vel pater ejus possunt opponere exceptionem SCti Macedoniani, sc. si filiusfamilias mutuo accepit pecuniam & male sollocavit, ac tum eo contrahens esse filiumfam. non ignoravit, *pen. h. r.* Quod non tam internâ ratione (qui enim contraxit, sec. rectam justitiam inde obligatur) quam externâ fundatum est, in odium foeneratorum.

LIBER XV. Tit. 1. §. 1. §. 2. §. 3. §. 4. §. 5. §. 6. §. 7. §. 8. §. 9. §. 10. §. 11. §. 12. §. 13. §. 14. §. 15. §. 16. §. 17. §. 18. §. 19. §. 20. §. 21. §. 22. §. 23. §. 24. §. 25. §. 26. §. 27. §. 28. §. 29. §. 30. §. 31. §. 32. §. 33. §. 34. §. 35. §. 36. §. 37. §. 38. §. 39. §. 40. §. 41. §. 42. §. 43. §. 44. §. 45. §. 46. §. 47. §. 48. §. 49. §. 50. §. 51. §. 52. §. 53. §. 54. §. 55. §. 56. §. 57. §. 58. §. 59. §. 60. §. 61. §. 62. §. 63. §. 64. §. 65. §. 66. §. 67. §. 68. §. 69. §. 70. §. 71. §. 72. §. 73. §. 74. §. 75. §. 76. §. 77. §. 78. §. 79. §. 80. §. 81. §. 82. §. 83. §. 84. §. 85. §. 86. §. 87. §. 88. §. 89. §. 90. §. 91. §. 92. §. 93. §. 94. §. 95. §. 96. §. 97. §. 98. §. 99. §. 100.

De Peculio. Utriusque & Filii fam. & servi nomine potest competere, 1. actio de peculio, qua illi, qui cum filiofam. vel servo alieno contraxerunt, etiam ignorante & in viro eo cuius in potestate sunt, agunt adversus patrem vel dominum, ut id quod ex eo contractu debetur, solvat peculio tenus, deducto prius eo, quod sibi debetur. Dantur vero hæc & seqq. actiones, non ut priores in solidum, sed ut si deficiant priores, tamen is qui contraxit, in quantum ex bono & aequo res patitur, suum consequatur. *l. 1. quod cum eo qui in al. par.* Hodie vero non locus est actioni de peculio, quia filii fam. contrahentes per se obligantur, non pater; nam ratione negotiationum, quas patris consentiens exerceat, emancipati intelliguntur, idque consuetudine receptum est.

2. *Quod de peculio actio annalis est.* Perpetua vero est hæc actio quamvis servus vel filiusfam. est in potestate, extincto vero peculio per mortem, emancipationem filii fam. vel manumissionem aut alienationem servi, annalis fit. *l. 1. §. b.* Quod itidem externâ ratione pro justo est, causa litium finiendarum, contraque strictam juris rationem, quæ extincto peculio actionem quoque excludit.

3. *De in rem verso.* Si in potestate existentes nihil habent in peculio, vel habent, sed non in solidum, tenentur illi qui eos in potestate habent, si in rem eorum versam proberunt, quod acceptum est; quia tum cum illis potius contractum videtur, utpote ad quos oportet cum alterius pervenit, quos non oportet cum alterius damno, contra principia Ethica fieri locupletiores. Hinc datur actio de in rem verso ex contractu filii fam. vel servi in patrem vel dominum, quod id quod acceptum est, in ipsorum rem & commodum sit conversum, *l. 1. pr. h.*

4. *Quod iussu.* Quod si mandato patris vel domini contractum est, oritur actio quod iussu, quæ datur adversus dominum vel patrem, qui servum aut filium suum cum alio contrahere iussit. Quodammodo enim cum eo contrahitur qui jubet, ob consensum ejus, contractum antecedentem vel concomitatem,

LIBER XVI. Tit. 1.

Ad Senatus consultum Vellejanum. Fœminæ, si suo nomine contrahant, efficaciter obligantur, pro aliis vero intercedens obligationi eximuntur, actione in pristinum debitorem restituta. Justum id est civiliter ac nat. ratione ob sexus hujus imbecillitatem, multis hujusmodi casibus obnoxiam *l. 2. §. 2. h.* & quod intercedere pro aliis sit officium virile & damnosum mulieribus; quin periculosum rei familiari. Intercedere autem est recipere in se obligationem alienam sive veterem l. novam *l. 8. §. 1. h.* Hinc mulieri datur Exceptio & condictio indebiti. Illa, si nondum solvit, sed promissit intercedendo. Hæc vero si solvit, quâ illud quod dedit tanquam indebitum condicit, quia Senatus omnem mulieris obligationem improbat, *l. 40. de cond. ind.* qua differt a SCto Macedoniano. Si enim Filiusfam. quid solvit non repetit. Ratio est, quod filiusfam. naturaliter adhuc debeat, quod Condictio nem impedit, licet actionem ex Mutuo exceptione SCti elidere possit. At scil. Vell. & nat. & civilem obligationi mulieris non assistit.

2. *De compensationibus.* Priori Exceptioni adjicitur hæc exceptio Compensationis, quæ in expositis contractibus Realibus maximum usum habet. Est vero Compensatio crediti & debiti inter se contributio, *l. 1. h.* Ratio ejus vel est naturalis, sc. quod intersit nostra potius non solvere, quam solum repetere, vel Civilis ne scil. fiat per plura, (secundum restrictam justitiam), quod per pauca fieri potest, *l. 3. h. r.* Duo habet præcipua requisita 1. res sint generis & quantitat. 2. causa liquida, confessione adversarii, qualitate seu constitutione causa, vel ratione celeris probationis. Obtinet vero hodie non tantum in Personalibus, sed & in Realibus actionibus. Unde debitum in definitione latè accipitur, non tantum pro eo, quod nobis datur vi obligationis, sed & ex dominio, possessione vel alia specie juris in re, *l. 178. de V. S.* aliquid petitur, *§. 20. de act.*

• 3193. *Depositi vel contra.* Contractus alius Realis est Depositi, quo res ceduntur custodia causa. Hinc actio depositi directa & contraria. Illa datur deponenti adversus depositarium, ad rem restituendam, & præstandum dolum & latam culpam. Hæc datur depositario adversus deponentem nomine imperfarium, quas fecit in re deposita asseruanda, ne officium gratis susceptum (in quo & amicitia & bon. fid. exuberant) ei damnosum sit.

LIBER XVII. Tit. I.

Mandati vel contra. Mandati (ex naturali officio atq; amicitia gratuita orti) actio directa datur mandanti adversus mandatarium ad implendum mandatum, & ad præstandum dolum cum omni culpa. *l. 21. §. 1. u. l. 13. C. b.* Contraria Mandatario, etiam si is fines mandati exceßerit, non in solidum, sed in summam mandato expressam: pro eo autem quod excedit, nullam habet actionem, ne quidem negotiorum gestorum, *arg. l. 4. §. 5. b.*

2. *Pro socio.* Ex societate communis lucri causa contracta utrinque directa datur actio, quia statum illa ab initio, non ex post facto producit utrinque obligationem. Datur vero socio adversus socium ad lucrum communicandum, & refarciendum damnus dolo aut levi culpa datum, *l. 38. §. f. b.*

LIBER XIX. Tit. I.

De contrahenda emtione, & de pactis inter emptorem & venditorem compositis: & quæ res venire non possunt. De emptione venditione (principe contractuum mercenariorum) hic agit in genere & specie. In genere i. quomodo contrahatur, sic. solo consensu de merce & precio. 2. quæ a variari solet Pactus, quæ et alia insunt ex natura contractus, alia ex conventionione, *l. 66. pr. b.* 3. quod non cadant in illam res, quas vel natura vel jus gent. vel mores civitatis, vel testatoris voluntas, vel pactio contrahentium nominatim commercio exemit, *l. 34. §. 1. b.* In specie i. de pactis ejus agit in seqq. 2. titulis.

2. *De in diem additione.* Hæc est traditio (collocatio) rei penes emptorem hæc lege, ut si quis intra certum diem meliorem conditionem attulerit, liceat venditori rem alii ex posteriori venditione addicere, *l. 7. b.* Pura vero & Perfecta est hæc venditio, ideoque cessante conditione non resolvitur, & emptor interea, ut dominus, omnia lucratur. Allata vero meliori conditione rescinditur prior emptio, & fructus restituendi sunt venditori. *l. 6. b.* Venditor autem non potest allata meliori conditione posteriori addicere, ubi prior plus adicere paratus est. Unde venditor significare pactum hoc debet emptori priori, ut & ille, si velit, plus adicere, & ita licitando vincere possit, *l. item §. fin. cum ll. seqq. b.*

3. *De lege commissoria.* Lex commissoria est qua intra certum tempus non soluto pretio res incerta esse debet: sic dicta, quod emptore pretium non solvente committat lex venditionem venditoris arbitrio, utrum eam ratam an irritam habere velit. Et ergo si velit, adhuc pretium potest petere. Commissa verò emptione, ad rem restituendam agit utili actione venditi propter pactum adjectum; quod si pretii vel arrhæ nomine quid dedit emptor, id perdit ob moram, quia contra fructus perceptos interea lucratur. Atq; sic emt. vend. h. & præc. t. non fit recta viâ sed per anfractus.

4. *De hereditate & actione vendita.* Ex rebus que vendi possunt, sunt hæreditas & Actio. Hæreditas semper debet esse mortui, nulla enim est viventis, *l. 1. b.* Actio venditur cum jus obligationis seu persequendi venditur, & quod accipitur, pretii loco capitur, non solutionis nomine, *l. 5. §. 2. Quib. mod. pign. & hyp. solv.* & hoc potest fieri & invito debitor, *l. nominis. l. fin. C. b.* Venditor hæreditatis non præstat evictionem reum singularium, quia non vendit ut dominus, sed ut hæres: & emptor est vice hæredis. At non respectu Creditorum & Legatariorum, quia ipsorum jus hæres contrahendo tollere aut mutare non potest, *l. 5. §. seq. C. de pactis.* Unde rectè ab illis conuenitur etiam post factam venditionem, emptor vero nequaquam, quia nullum cum creditoribus negotiorum gessit, *l. 2. b.*

5. *De rescindenda venditione & quando licet ab emptione discedere.* Effectus contractus Emptionis -- venditionis est, quod nequeat rescindi, contra iustitiam, nisi altero contrahentium id petente à magistratu fiat iustus de causis, ut ita sententiâ iudicis dissolvatur. Recedit autem ab ea nequit, contra princ. hum. act. nisi utraque pars contrahentium eam irritam faciat. Rescissa vero ita venditione emptor non restituit fructus perceptos, ut nec alius, quia bon. fid. eos percepit, jure sc. domini vel quasi.

6. *De periculo & commodorei vendita.* Periculum & commodum rei vendita perfecta venditione spectat ad emptorem, *l. 7. b.* Nam licet traditione demum, per-

fecte quis fiat dominus, tamen emptor hic habet actionem personalem ad rem persequendam, quâ rem ipsam habere videtur *l. 52. de A. R. D.* sicque juris intellectu habetur ferè pro domino & dominium translatum censetur. Venditor etiam nunquam est in mora, sed emptor, qui rem accipere potest, quando vult moram ergo & culpam sibi imputare debet. Ex natura verò hujus contractus venditor sustinet custodiam, & culpam levem prestare tenetur usque ad realem traditionem.

7. *De servis exportandis, vel si ita mancipium venerit, ut manumittatur, vel contra.* Sunt hæc ex pactis adjectis. Quia verò frequenter fiebat servorum venditio, peculiari- ter quoque de illa tractatur, quia servi solebant cum his conditionibus vendi, ne quò loco morentur, ubi venditori nocere possent, ut in alias terras mittantur seu expor- tentur, ut manumittantur post tempus, aut contra &c.

LIBER XIX. Tit. I.

DE actionibus empti & venditi. Denique actio ex dicto contractu descendens, utrin- que directa est, quia utrinque statim ab initio producitur obligatio. Actio Empti datur emptori ad versus venditorem ad rem tradendam, aut si res incorporalis sit ven- dita ad hoc, ut caveat venditor per se non futurum, quo minus emptor re sita utatur, *l. 3. pr. & §. 2. h.* Actio venditi competit venditori adversus emptorem ad consequen- dum precium & alia, quæ ipsi ab emptore prestari oportet, *l. 3. §. 19. h.*

2. *Locati conducti.* Ex contractib. consensualibus est quoque Locatio-Con- ductio. Hinc duplex datur Actio, Directa & contraria, quia non statim ab initio utr- que obligatur in hoc contractu, sed tantum ex post facto & Accidenti. Illa locati, da- tur locatori contra conductorem ad perfectionem mercedis, & rem locatam finita locatione restituendam, ad præstandum dolum, latam & levem culpam. *l. 32. §. pen. C. h.* Hæc conductori adversus locatorem, ad hoc ut liceat re conducta uti, citra dan- num.

3. *De æstimatoria.* Sequuntur contractus Innominati & actiones inde descen- dentes innominata. Cum enim Innominati contractus non transeant in certum & proprium aliquod nomen commercii, per quod possint, producere nominatam actio- nem, sed tantum negotium civile, (causam, *συνάλλαγμα*, dationem) vel factum conti- neant, (hoc est, saltem in genere commutationem quandam & commercium hinc inde in se habeant) producant etiam innominatam effectum. Hæc verò vocatur actio in Factum item præscriptis verbis. Nam olim cogebantur litigantes dicere nomen ac- tionis, vel simpliciter factum prout gestum erat, narrare. Et Prætor, si factum ha- bebat nomen, dabat formulam & nominatam actionem: si nomen non habebat, tum etiam certa & nominata actio dari non poterat, sed dabatur actio secundum id uti factum erat narratum, vel ut erat præscriptum. Ita in genere actio in factum vel præ- scriptis verbis hic est, quæ certis formulis non est concepta. Alia tamen in Factum actio Prætorica est, quæ præter legem ex Prætoris extensione datur *r. r. de alien. jud. mut. causa.* Alia ad huc in factum ex sententia arbitri, cui opponitur rei judicata: actio, ut est exemplum in *§. ult. ad L. Ag. & l. 10. §. 2. h. r.* quâ significatione & actiones reales in factum dicuntur. Alio item sensu Actio in factum dicitur, quæ ob aliquam causam non potest dari adversus quasdam personas, qualis opponitur actioni ordina- riæ, ut cum actio de dolo contra parentes dari nequeat, dicitur actio in factum ob honorem & reverentiam parentibus debitam. Sed hæc non sunt hujus loci. Cæterum oritur hæc in factum s. præscriptis verbis actio ex duplici fonte 1. ob probabile dubi- um, quando sc. de contractu, utrum sit nominatus vel innominatus, dubitatur *l. 2. h. r. de æsim. act.* 2. ob defectum certæ formæ contrahendi, ubi tantum civile aliquod negotium gestum est. Ob dubium, quod existit in contractu æstimatorio, quo scilicet, quis dat rem suam æstimatam alteri vendendam, oritur Actio æstimatoria præscriptis verbis, per quam qui rem aliquam vendendam receperit vel in corruptam eam reddere, vel æstimationem ejus prestare cogitur. Dubitatur verò de contractu hoc an sit Emptio-Venditio, an locatio, an mandatum, *l. 1. h.* Proinde hæc actio nascitur ex quasi nominato contractu. Eadem est ratio in alio contractu, de quo dubitari pos- test, ad quem referendus sit, *d. l. 2.* Quoties enim hoc fit, toties ad actionem præscri- ptis verbis recurrendum est, nequis ineptam actionem proponendo (quæ olim nomi- nari debebat) causa cadat, & dubitationis tollendæ ergo, ut & in aliis rebus humanis sæpe accidit, secundum principia justæ extraordinaria.

4. *De veram permutatione.* Ob negotium Civile, *συναλλαγμα* oritur actio præscriptis verbis in genere. Illud vel est dandi vel faciendi, Negotium dandi vel est Do ut des, vel Do ut facias, Negotium Faciendi Facio ut des, vel facio ut facias. Do ut des aliter vocatur Permutatio, in quam non tantum veniunt res speciei sed etiam generis, *l. 5. §. 1. de Præf. verbis. l. 1. de conv. emt. §. 2. l. 1. cod.* Hinc nascitur actio præscriptis verbis ex permutatione, quæ datur ei, qui rem suam permutandi causâ alicui dedit, rem aliam permutatione ista ab altero accipiat, aut præstetur in eam esse. Requisita ejus sunt, contractum ex parte altera impletum esse, ex altera vero illud quod convenit impletum non esse.

5. *De præscriptis verbis & in factum actionibus.* Ex cæteris contractibus innominatis tribus Actiones quæ dantur, communi nomine appellantur Actiones præscriptis verbis. Dantur yero ad id, ut vel contractus ipse impleatur, vel id quod interest satisfactum non esse contractui præstetur. Competunt enim principaliter non ad contractus in eam rescissionem, sed ad complementum h. e. ad præstationem promissæ, vel dationem interesse, *l. 5. §. 1. 2. b.* Conditione vero data causâ non cura res repeti potest, verum quæ non oritur ex contractu, sed q. contractu. Negotium enim quod datione incipit, vel factio civili, producit actionem præscriptis verbis, quæ tacite contractum censetur, quod res debeat restitui nisi promissum sequatur, seu quod quasi contractus hic subsistat & detur conditio ob causam. Conditio hæc autem competit regulariter tantum in obligationibus dandi (do ut des, do ut facias) quia in illis tantum ex æquo & bono licita est pœnitentia. In obligationibus itaque faciendi secus est. Quia (1) factio condici non possunt: (2) factum pro infecto haberi non potest, *l. 12. §. 1. de capere. & possim. revers.* Nisi vi illius facti sit aliquid in adversarium collatum, ut *l. ob causam. b. l. 2. de calumniat.* Tunc enim videtur quid darum. *l. 12. de novat. l. 3. C. de donat.* Et ideo datur ejus nomine conditio, *l. 4. de condit. caus. dat.* Datur autem hæc conditio juxta priorem regulam in obligationibus dandi, nisi is qui accepit, aliquos jam sumptus fecerit. Cæterum accuratius prædicta ita distinxeris. Actiones nominatæ ex ordinariis certisque oriuntur justis principiis, ideoque ipsæ ordinariæ sunt & certæ. Actiones anonymæ præscriptis verbis extraordinariæ conceduntur, suntque incertæ; *l. 1. 2. 3. b. 1.* ut & conditiones in specie sic dictæ, de quibus actum tit. de condit. caus. dat. nec non in factum Prætoriarum, quibus de dictum t. *de estim. act. l. 14. b.* Dependunt eadem quoque ex principiis à formis legum peti solitis, quæ circa earum substantiam versantur. Interdum enim lex quod vult recta via declarat vel præcipit nonnumquam per indirectum, anfractibus utens & circuitione, procedit; ut cum in judicio id quod ipso jure per directam actionem fieri nequit, beneficio actionis extraordinariæ, utilis, in factum, subsidiariæ, efficitur, *l. 1. §. 3. l. 10. §. 1. de dol. l. 16. pr. de minor. l. 11. l. 10. l. 21. b. t. §. 1. Inst. de L. Aquil. l. 47. neg. gest.* interdum alius modus statuitur, ut ope magistratus, cum per in integrum restitutionem, bonorum possessionem, officium judicis succurritur: *vel fictione legi,* sive nominis (veluti cum factum lenitate verbi mitigatur, ut in actione rerum amotarum,) sive rei, ut in publicana in rem actione, *vel aliis modis.*

FAK 5

PARS IV.

Substantia	de quibus parte precedente agitur	Lib. XXI. tit. 1. de pignoriis. Modis constituendi tit. 2. in quibus casibus pignus vel hypotheca adhibetur. 1. Pignoris perfectio ratione crediti tit. 4. qui pot. in p. 2. Pignoris distractio tit. 5. de distractioe pignori. Modis distr. tit. 6. quibus modis pignus vel hyp. solvitur.
Contra	Securita- tibus ut Acciden- talia ad de cuius	Efectu qui
Implemen-	tum ut	Evidenti tit. 2. de Evidenti. & 3. de Exceptione rei vendite. Vltura tertrestres Lib. XXII. tit. 1. de Vfur. & fructib. & marita- litate tit. 2. de nautico fenore.
Probationem	Instrumenta	tit. 4. de fide Instrumentor. Tit. 3. de probati- onibus ut
alia Precedunt	Sponsalia	Tit. 5. de testibus tit. 6. de Ignorantia Juris & facti Lib. XXIII. tit. 1. de sponsalibus
Interveniunt	ut solemnitates	ritus nuptiar. tit. 2. de ritu nuptiar. Tit. 3. de iure dotium & 4. de pact. dotalib.
Conjugiu	Fundus dotalis	tit. 5. de fundo dotali. Donatio inter virum & uxorem Lib. XXIV. tit. de donationibus inter vir. & uxorem.
Sequuntur	Dissolutio	tit. 2. de divorciis & repudiis Repetitio dotis tit. 3. salvis matrimonio doti quemadmodum per actum Impensa marito in res dotalis facte Lib. XXV. tit. 1. de Impensa
Retentio	dotis	f. Res amota tit. 2. de actione rerum amotarum. Jam nati qui alendi a matre.
Actus inter vivos	exceptiones	quae repetio- nis pos- sunt op- poni quarum causae sunt
Tutela	Ordinaria	de qua
vel	Generaliter	Lib. XXVI. tit. 1. de Tutella. Testamentaria tit. 2. de testamentaria tutela. & 3. de confirman- do tutore vel curat. Legitima tit. 4. de legitimis tutoribus. dativam tit. 5. de tutoribus & curatoribus datis ab his qui ius dant & 6. qui petant. tit.
speci-	divisio	ne tute- lae in
alter-	officio tutor.	Administration rerum r. 7. de administratione & pers- culo tut. & curator. Autoritate praestanda tit. 8. de autoritate & consensu tut. & curator. Actione pupillo praestanda tit. 9. quando ex facta tuto- ria vel curator. minores conv. Adde. tuitione pupilli vel persone
de	modis quibus tol- litur tutela	fc. Suspecti remotione r. 10. de suspectis tut. & curat. Excusatione Lib. XXVII. tit. 1. de Excusationibus. Educatio pupilli. ut & alimentor. praestatio tit. 2. ubi pupil- lus educari. Tutorem pupillo r. 2. de tutela & rationibus distrabendis pupillum tutorem r. 4. de contra- tela & utili actione procuratorem r. 5. de eo qui pro tu- tore vel curatore negotia gessit falsum tutorem r. 6. quod falsus tu- tore auctore gestus esse dicatur Fideiussores r. 7. Fideiussoribus & nominator & hered. Magistratus r. 9. de Mag. c. xv.
effectibus	personas	quales
quales	actiones	vel
Realis rei vindicatio	tit. 9. de rebus cor. qui sub sup. vel	curat.
Extraordinaria	tit. 10. de curatoribus furioso & aliis extra minor. dandis.	EX.

EXPOSITIO.

LIBER XXX. Tit. I.

De pignoris & hypothecis, & qualiter contrahantur: & de pactis eorum: Propter dissidentiam inter homines, ut quilibet sibi caveat, id iocurritatem contractus mutui accedere solet Pignus & Hypotheca: Illud est contractus, quo res obligata pro debito simul datur Creditori, §. 7. Inst. de act. hæc est pactum legitimum, cum absque rei traditione nuda conventionione pignus (jus pignoris) constituitur, l. i. pr. de pig. act. utrumq; in crediti securitatem, Differunt, quod per illud, cum fiat per traditionem, res transeat ad creditorem. Per hanc, cum nudo pacto celebretur, res non transit, l. 5. §. 2. de pig. act. Illius obligatio est civilis, l. i. §. fin. de pact. huius prætoriam, l. 7. §. 2. eod. conveniunt verò in effectu, l. 5. §. i. b. & produciunt actionem hypothecariam, Deinde contrahitur pignus generaliter l. 6. h. s. vel specialiter. Ad hæc pactis pignus informatur, que vel licita, ut Antichresis, cum creditor loco utiturum fructus rei oppignorata lucratur, l. 1. §. i. b. vel illicita, ut lex Commisoria, l. ult. C. de pact. pig.

2. In quibus causis pignus vel hypotheca rite contrahitur. Constituitur Pignus vel Expresis vel Tacite. Illud fit præcedente conventionione, per verba vel literas consensus declarantes. Hoc quando ex tacita voluntate contrahentium ipso iure præsumitur pignus constitui, sive ex legis inductione, sive ex tacita hominis voluntate. Huiusmodi habet 1. Dominus prædii urbani, in inductus & illatus in prædium urbanum, (que solent esse magni momenti) l. 4. b. est. 2. Dominus prædii Rustici, in fructibus ejusdem prædii, quod dominus una cum agris, qui ad prædium pertinent, locavit alteri, l. 7. 3. Pupillus & Minor in bonis Tutoris & Curatoris, l. 20. C. de adm. tut. 4. Uxor in bonis mariti ratione dotis, l. un. §. i. C. de rei uxori. act. 5. Ecclesia & Civitas in bonis Prælati & Præpositi, propter malam administrationem rerum ad Ecclesiam aut civitatem pertinentium, l. antepen. §. f. C. quo quis que ordin. 6. Legatarius in bonis Testatoris pro legato consequendo, l. i. C. comm. del. g.

3. Quæ res pignori vel hypotheca dari obligari non possunt. Oppignorari possunt res corporales & incorporales, mobiles & immobiles, extantes & futura, præsentis & absentes, nisi prohibeantur. Prohibentur verò quedam oppignorari natura sua, quedam lege. Natura sua res sacræ, sanctæ, religiose, universitatis, liber homo & res alienæ. Lege Jura prædiorum, Res pupillares, dardales, Feudales, Litigiosæ, Præmia futuræ victoriæ & Infrumenta ad agriculturam necessaria. Legnamque ob varias causas in his prohibendi jus est.

4. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur & de his qui in priorum creditorum locum succedant. Effectus præcipuus pignoris est, ut debitor non solvente aut suspecto creditori ex contractu pignoris permittum sit pignus persequi, ejusq; possessionem consequi, utque tandem se opum suum obtineat, illud distrahere. Persequitur creditor pignus actione Serviana & quasi, à Servo Pratore, Romano sic dicta §. 7. de act. Illa est actio in rem; quæ datur domino fundi contra conductorem & colonum d. §. 7. ad id, ut mercedis aut damni nomine de rebus inductis, illatis, in vectis domino fundi consulatur. Datur etiam adversus quemcunque possessorem rem illarum fundi. Hæc (quæ ad differentiam Servianæ, utilis Serviana & quasi Serviana dicitur aliàs hypothecaria, vindicatio pignoris) est actio in rem, quæ datur creditori adversus dominum vel quemvis alium pignoris possessorem, aut qui dolo desit possidere, ad possessionem rei oppignoratae consequendam, l. 66. pr. de evict. l. i. C. de prætor. pignor. Quod si jam contingat ut plures eandem rem persequantur, illisque ea simul diversis temporibus sit oppignorata, tum, naturali ratione præferuntur, qui tempore sunt potiores, & qui in potiorum locum successerunt: illi, quia sibi de jure in rem querendo prius vigilarunt, quorum diligentia ipsis merito prodest contra indiligentes: hi verò, quia ejus, qui potior jure est, personam repræsentant.

5. De distractione pignorum & hypothecarum. Ut legitimè fiat pignoris aut hypothecæ distractio, requiritur 1. ut debitor sit in mora, vel suspectus de solvendo, l. 4. h. 2. Ut prius ter denunciatur Debitori, l. 4. C. b. (nimirum inter unam quamque denunciationem diebus X. intercedentibus) 3. si nec tunc quis emat intra biennium, ipse creditor retine re potest, modo dominium pignoris impetret, l. f. C. de jur. dom.

D

dom. imp. 4. Eo imperato, si adhuc intra aliud biennium (quod conceditur, *l. r. C. h.*) non solvatur debitum, res pleno jure manet creditoris, *l. f. C. de jur. dom. imp.*

6. *Quibus modis pignus vel hypotheca solvitur.* Pignus vel una cum Principalis obligatione, cui accessit, solvitur, vel durante ea, separatim. Illo modo 1. solutione debiti naturali, *l. 12. l. 49. de solut. 2. Ficta*, ut sunt Acceptilatio, Novatio, vel si cred. obi, quod debetur, donec debitori, Tr. oblatio & Depositio, *l. 19. C. de usur. §. 5. pro quib. mod. coll. obi. l. 18. de Novat.* Hoc modo 1. per pignoris remissionem expressam, *l. 5. b. r. l. 12. C. de pign. 2. Rei interitui totali, l. 3. pr. b. 3. Tempore finito quo hypotheca durare debebat, l. 4. b. r. 4. sententia & jurareundo, si judicatum juratumve sit, rem non esse obligatam pignori, *l. 5. §. 6. b. vel pignus nihil deberi, l. 12. cod. b. Redditiōe cirographi, qua pignus erat constitutum.**

LIBER XXI. Tit. I.

De editio editio & redhibitiōe, & quanti minoris. Ad implementum Emptionis & venditionis accedit Edilitium Edictum. De quo notetur 1. quod ita dicatur ab Edilibus curulibus, penes quos cura inter alia fuit rerum venalium, & præcipue annonæ & contractuum ad animadvertendas, cohibendasve imposturas & fraudulenter circumventiones venditorum, *vid. l. 1. de via pub. ubi Gotofr. & l. 1. §. 2. b. quod ratio Reip. exigit, ut justè in ea vivatur & commercia promoveantur. 2. Hinc dari duplicem actionem Redhibitoriam & Quanti minoris, Redhibitoria (à redhibendo sic dicta quod emtor rem emptam redhibeat i. e. faciat ut venditor rursus habeat *l. 21. pr. b.*) est personalis, prætorica, quæ datur emptori ob rem venditam vitio affectam, aut non talem quem venditor affirmavit & promisit, vel etiam ob reticentiam, *l. 14. §. 5. b. r.* contra venditorem ad rescindendum omnino contractum, & pretium una cum usuris atque quod interest pretio non caruisse, restituendum, *l. 27. §. seq. b.* Actio quanti minoris (aliàs Estimatoria, quod rem æstimet) datur Emptori contra venditorem rei vitiosæ, ad reddendum tantum de pretio, quanti minoris res valuit, cum emeretur, Datur ergo hæc non ad rescindendum ut prior.*

2. *De evictiōibus & dupla stipulatione.* Ad supplementum emtionis venditionis quoque agitur hic de Evictione, quæ est rei emptæ aliæ causâ acceptæ, interposito iudicis decreto oblatio. Illius præstatio quidem naturaliter inest emtionis venditioni, quia venditor semper vacuum possessionem tenetur tradere, quæ vacua non est, quando res ab ejus domino evincitur. Attamen & Stipulatio adjici solet venditioni causâ majoris securitatis, juxta princip. cautionalia. Stipulatio illa vel est simplex vel duplex. Illa promittit venditor simplicem precii restitutionem, si res evincatur: hæc, duplum. Ex illa oritur actio ex stipulatu simplex (scil. evictionis) quæ emtor contra venditorem agit ad pretii æstimati secundum tempus contractus, *l. 1. l. 13. b.* ejusque quod interest restitutionem. Quæ convenit cum actione ex Empto, quæ Emptor idem consequi potest, quatenus naturaliter inest emtionis Evictionis præstatio & competit tamen tunc, quando non promissa est Evictio. Actio ex stipulatu duplex (sc. Evictionis) est, quæ datur emptori adversus venditorem ad duplicatum pretium restituendum, *l. 64. b.* non ad interesse.

3. *De exceptione rei venditæ vel traditæ.* Evincitur res vel à tertio vel ab ipso venditore & ejus successoribus. Ab illo rectè, ab hoc non item. Non venditor & ejus hæredes vel successores in genere tenentur de Evictione, E. non possunt rem venditam (quam successores ratam habere debent) auferre, sed si agant evicti ab emtore vel ejus heredibus, repelluntur Exceptione rei venditæ & traditæ. Si vero patiatur Emptor rem à se evinci, postea de evictione agere potest, *l. 17. de evict.* Quæ res originem habet ex princip. hum. ad. quod non possit quis improbare quod semel approbaverit vel ipse, vel ejus personam repræsentans.

LIBER XXII. Tit. I.

De usurâ, & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus, & mora. Usurâ quoque ad implementum contractibus accedunt, fructus, causæ, accessiones. Usurâ est accedens si forte legibus statuta, quam licet exigit creditor à debitore propter carentiam pecuniæ, *l. 26. C. de usur.* vel alterius rei debita. Et sic sec. regulas justitiæ committenda ut fors, cui accedit. Et licet haud sit modus acquirendi naturalis, non tamen

tamen hocce est contrarius juri naturæ, sed artificialis, scilicet princip. politica. Debentur
 usura ex tribus causis 1. ex pacto. 2. ex mora. 3. ex stipulatione. Ex pacto in bon. fid.
 contractibus, si id in contractum adjectum fuerit, l. 7. §. *quinimo*. de pact. l. 3. §. 13. C. b. r. non
 ex intervallo. In stricti juris contractibus ex stipulatione tantum l. 3. b. non pacto: Ni-
 si, res sit in obligatione, quæ mensura constat, l. 1. C. b. 2. civitas pecuniam credide-
 rit, l. 30. b. (propter utilitatem publicam) 3. aut argentarii, Nov. 130. c. 4. 4. vel pecunia
 sit nautica l. 7. de naut. for. propter periculum: quibus casibus ex pacto in contractum
 adjecto debentur usura & in stricti juris contractibus. Ex mora petuntur eadem in
 contractibus bon. fidei l. 1. C. b. quibus ob favorem ultimarum voluntatum, l. in testa-
 menti 12. de R. l. legata & fide commissi anaumerantur, l. 3. pr. l. 3. §. 1. 39. b. r. Ex stipula-
 tione usura promissa exiguntur in omnibus contractibus tam bon. fid. quam stricti
 juris, l. 10. §. 4. mandat. Fructus in genere significant omnem utilitatem, quæ ex re perci-
 pi potest: propriè quæcunque natura propter hominem producit, l. 42. de usur. ut quæ
 nascuntur ex rebus animatis & inanimatis. Fructus in genere sumto 1. alienigeni
 Naturales alii Civiles. Naturales vel naturales in specie, qui citra hominis operam
 proveniunt, vel industriales, qui culturam hominis requirunt. 2. alii Pendentes, (qui
 juxta principia Physica pars fundi ipsius l. 44. de R. b.) vel stantes, qui solo coherere, l. 6.
 §. 2. de furt. alii percipiendi, qui percipi poterunt aut debuerunt. Percipi sunt vel
 Extantes vel consumti. Pendentes alii maturi, alii immaturi. Notandum vero fructus
 hoc tit. latissime accipi. Causa adhuc latius patet, & omnem omnino utilitatem
 quæ occasione rei percipi potest, itaque & fructum complectens, & est fructus fru-
 ctuum, l. 8. §. 4. de pro. l. 3. §. 1. de V. S. Fructus vero rei sunt quos ea in specie profert, Ac-
 cessiones latè simè complectuntur usuras, fructus, redditus, causas, alluviones, & sunt
 quod rem quòquo modo sequitur, l. 39. de R. V. l. 4. de jur. dot. Mora quatenus operari
 solet usuras, hic refertur ad implementum contractus. Significat vero dilationem
 (cessationem) voluntariam cum adverteri injuria conjunctam, l. 3. de collation. Et que
 duplex est (extraordinaria si irregularis l. fin. C. de cond. ob. ut sup. causam) vel ex perso-
 na. Ex re est que solo tempore tarde solutionis contrahitur, l. 2. §. 1. de fideicom. libere.
 l. 3. §. 1. in quibus causis scribitur, inane non est necessaria, in certis casibus. In fideicommissis
 libertatis, d. l. 26. in rebus minorum, d. l. 3. in delictis ut furto & c. l. fin. C. de cond. furti.
 In emptore, si accepta re vendita pretium ejus non exsolvat, l. 5. C. de aut. empt. Mora
 ex persona contrahitur si debitor oportuno loco & tempore interpellatus non solvit.
 Ita dicitur quod oritur ex interpellatione personæ (admonitione, petitione solutio-
 nis) quæ debet.

2. *De nautico fœnore.* Usura vel sunt Terrestrès vel Maritima. Hæ aliàs dicun-
 tur fœnus nauticum, quod pro pecunia trajeciticia solvitur. Trajeciticia sive nautica
 pecunia est, quam creditor negotiatori trans mare navigaturò usque ad certum lo-
 cum vel in omne itionis & reditiois tempus suo periculo præstat, quæ de causa per-
 missum est ejus nomine & ex pacto majores usuras & gravissimas petere. Creditor ali-
 tem hic quidem suscipit periculum casus fortuiti, sed non quod ex culpa debitoris e-
 mergit, ut, si debitor res illicite transportet; tum enim res omnes confiscantur, l. 7.
 C. b. 2. si non servaverit consuetum & legitimum navigandi modum.

3. *De probationibus & presumptionibus.* Ad probationem contractus inter alia ac-
 cedere solent Instrumenta & Testes. Probatio in genere est rei dubiæ per argumen-
 ta ostensio. Presumptio autem opinio aliquo modo suffulta, de re incerta non probata.
 Est que triplex 1. Juris & de jure, quæ jure introducta est, & non admittit proba-
 tionem in contrarium, l. fin. C. arbit. rur. 2. Juris tantum, quæ ab onere probandi tele-
 xat, & id rejicit in adverteriatum l. si ve C. de probat. 3. Modica hoc est hominis, levius
 presumptio, conjectura, quæ sine aliis adminiculis fidem solidè non facit, l. rationis C. b.
 2. Presumptio vero juris sumitur ex tribus regulis, Naturalia semper inesse, 2. Quod
 libet præsumi in eo statu quo ante fuit, seu mutationem non præsumi, 3. Taliter fa-
 cta præsumi qualiter communiter se habere vel evenire solent. Dependent vero hæc
 ex princip. Rhetoricis) quando fides, de facto judici à litigantibus faciendæ vel in-
 artificiosa est (& sic testibus, instrumentis, jurejurando & c.) vel artificiosa, per argu-
 mentationes, collectiones varii generis, Nov. 130. c. 4. §. 1. de nautico fœnore.

4. *De fide instrumentorum, & amissione eorum.* Instrumentum in genere est ta-
 bula, scriptura, facta ad fidem faciendam, ejus rei quæ in illa continetur. Est que vel

Privatum, quod à privato, vel Publicum, quod à personis publicis, ut Notario, Magistratu, Secretario iudicii, ap. acta &c. conficitur. Effectus ejus est, quod plenam fidem faciat, ut duas producat præsumptiones, veritatis & solemnitatis.

5. *De testibus.* Testes in genere sunt personæ, quæ ad fidem alicujus rei adhibentur, de eo quod sensu corporeo perceperunt.

6. *De juris & facti ignorantia.* Vice probationis est ignorantia, quia ab onere probandi relevat, donec contrarium probetur, *l. 2. de probat.* modò sit alieni facti. Est enim vel juris, quando quis id nescit quod est constituti juris; vel facti, quando quis id factum putat quod factum non est, vel factum non putat, quod factum est. Hæc, si defacto alieno, ordinariè involuntaria est, si de facto proprio, spontanea regulariter & superabilis, ideoque illa excusat, hæc non item.

De sponsalibus. Ex actibus præcipuis inter vivos hic secundo loco refertur Conjugium. Hoc præcedunt sponsalia, à spondendo sic dicta, quia veteribus in usu erat stipulari sibi & spondere futuras uxores, unde & nomen vetus nunc mansit, atque sponsus & sponsa appellantur. Sunt verò mentio & repromissio futurarum nuptiarum, *l. 1. b.*

2. *De ritu nuptiarum.* Interveniunt in nuptiis solemnitates & ritus nuptiarum. Nuptia sunt conjunctio maris & feminae, individuum vitæ consuetudinem continens, §. 1. *de patr. pot.* Ritus nuptiarum consistunt in consensu contrahentium, legitima ætate, deductione in domum mariti, hodie in interventu ñegrotias.

3. *De jure dotium.* Accedunt conjugio, ita tamen ut ab eis possint dos, fundus dotalis & donatio inter virum & uxorem. Dos est jus marito in rebus dotalibus pro oneribus matrimonii constitutum, usque dum finitur matrimonium. Potest quoque petri rem finiti quæ ab uxore sic datur viro; Dotes verò mulierum salvas existere Romanis ex utilitate Reip. visum fuit, contra alias gentes, quæ eas non admiserunt; Sic enim masculi incitantur ad Remp. prole implendam, mulieres rei familiari student ad dotem conservandam, virque eò libentius onera matrimonii sustinet. Quin sic etiam tranquillè & justè vivitur in societate conjugali, quod certè societate civili non potest non proficere.

4. *De pactis dotalibus.* Constituitur dos plerumque pactis dotalibus. Hæc vel sunt tantum de dote, & obtinent vim contractus, vel simul concepta de hæreditate in casum mortis lucranda & vim habent ultimæ voluntatis, quinque testes requirunt; & revocari possunt à constituyente, altera parte etiam invita.

5. *De fundo dotali.* Si fundus in dotem fuerit inæstimato datus, prohibebit L. Julia fundum dotalem alienari, quia maritus non simpliciter est dominus dotis, sed ita ut talis aliquando possit desinere.

De donationibus inter vivos & uxorem. Accedit quoque conjugio donatio inter virum & uxorem. Hæc Romanis prohibita est, ne precio conciliaretur amor conjugalis, solo animo æstimandus. Ne liberalis in pauperatē incidere ex profusa donandi facilitate. Quæ equidem externæ saltem rationes videntur, utique magis causam existeret individua conjugum societati. Mutua enim liberalitate amor naturaliter alitur & fovetur.

2. *De divortio & repudio.* Post contractas nuptias quæ sequuntur, sunt hic. 1. Dissolutio earum. 2. Repetitio dotis. 3. Retentio ejus & exceptiones quæ repetitioni possunt opponi. 4. Liberi. Dissolvitur matrimonium captivitate, divortio, morte, *l. 2. b.* Divortium verum est quod fit animo perpetuam constituendi dissolutionem, non autem quod in calore iracundiæ fit vel dicitur, *l. 2. ut Fribusculum, l. 32. §. 22. de donat. int. vir. & uxov. l. 31. de jar. dot.* Factum enim est repentino motu, & non verà de certa animi scientiâ. Hincque valet tunc demum, si ex perseverantia apparuit iudicium animi fuisse, *d. l. 3. b.* Licet verò sui natura individuum sit matrimonium, receptum tamen Romanis toleratumque fuit divortium, majoris mali vitandi causâ, ut hominum malitiam & pravitatem, externâ ratione. Repudium pertinet & ad sponsos & ad futurum matrimonium, *l. 1. §. de V. S. divortium ad præsens.*

3. *Salus*

3. *Solutio matrimonii dos quemadmodum petatur.* Etsi soluto matrimonio dotis dominium statim ipso jure ad mulierem redeat (cum maritus tantum constantibus nuptiis sit dominus) possessio tamen, cum facti sit necessario à muliere repetenda est, *l. 9. C. h. Reperatur verò olim rei uxoriae actione, hodie actione ex stipulatu quae est bonae fidei (§. fuerat. Insiis: de action.)* personalis, soluto matrimonio uxori vel patri ejus (his tantum dabatur rei uxori, actio) aut ceteris mulieris haeredibus competens, quã petitur dos restitui cum fructibus, juxta proportionem anni quo divortium est factum, cum reparatione damni, si quid mariti culpa accessit, *l. 1. b. r.*

LIBER XXV. Tit. 1.

D*Impensis in res dotales factis.* Ex exceptionibus repetitioni dotis opponi solitis frequens est impenfarum. Impensae enim necessariae ipso jure dotem minuunt, *l. 1. §. 2. C. de seqq. h. r.* pro quibus consequendis datur actio negot. gestor. Eadem actio est pro utilibus, *l. 7. §. 1.* voluptuarias si nolit deduci uxori, & à re se pari possunt, tollit maritus, si non possunt uxori eas relinquit, *l. 9. b.*

2. *De actione rerum amotarum.* Dotis repetitioni ex stipulatu obstat quoque exceptio rerum marito ab uxore constante matrimonio amotarum, Datur inde actio (condictio) contra uxorem, ad restitutionem rerum amotarum, quae & in heredes in solidum competit. Temperatur verò sic actio furti (quae revera subest) in matrimonii favorem, lenitate nominis & fictione juris statuitur esse rerum amotarum, ratione singulari, *l. 21. §. pen. b.*

3. *De agnoscendis & alendis liberis, vel parentibus, vel Patronis, vel libertis agnoscendis.* De liberis duo sunt constituta SCta, primum est Placianum, quod duas species complectitur, *l. 1. pr. l. 4.* prima est tantum de liberis qui post divortium nascuntur, *l. 1. §. 10. b.* altera de falso partu subiecto rejiciendo, *d. l. 1. pr.* Secundum, quod temporibus Hadriani factum, de agnoscendo partu, qui constante matrimonio editur, *l. 3. §. 1. b.* Agnationis finis est, ut partus alatur à parentibus & vice versa, *l. 5. §. 1. cod.* Quod initio ex naturali affectione ortum; ad eos in quibus civiliter eadem ratio militat, extensum fuit, patronos puta & libertos.

4. *De inspicendo ventre, custodiendoq; partu.* De liberis nascituris duo hic quaeruntur, Primò an mulier sit gravida, quod probatur inspectione & custodia partus: (1) ut vir cogatur partum agnoscere, si mulier post divortium denunciet se esse ex eo pregnantem, *l. 1. §. 2. de agnos. & alend. lib.* (2) si mulier post divortium, neget se esse ex viro pregnantem, *l. 1. b.* (3) si mulier mortuo marito se dicat esse pregnantem, *l. 1. §. 10. cod.* Deinde quaeritur, an uxor in bon. poss. defuncti ventris nomine sit mittenda. Quod affirmatur *l. 1. de vent. in poss. mirr.* Unde illa habet Praetoris remedium bonorum possessionem ex edicto de ventre in poss. mitt. Constituta autem haec sunt tum ex principiis cautionalibus, ne falsus partus subjiçatur; tum quod res magni sit momenti mittere mulierem ventris nomine in bonorum possessionem mariti defuncti; tum ex principiis externis ratione inspectionis.

5. *Si ventris nomine muliere in possessionem missa eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicitur.* Dicitur tamen remedium non proficit mulieri, si ventris nomine in poss. missa fuerit & ad alium translata possessio, idque dolo malo alterius circumveniendi causa, *l. 1. §. 1. l. 2. §. 1. b.* ne alteri proficiat quod in favorem ventris constitutum, doliisque opituletur. Exinde haeres vel substitutus tunc actionem in factum habet contra mulierem, quã petitur omne quod interest possessionem non esse translata. Adversus illum qui dolo accepit; agere poterit ex interdicto quorum bonorum, vel actione ex hoc edicto.

6. *Si mulier ventris nomine in possessione calumnia causa esse dicitur.* Fit hoc si sciens se non esse pregnantem, calumnia causa venerit in possessionem, vel ex alio pregnantis sit, antequam in bon. possessionem missa est. Tunc enim datur ex hoc edicto actio in factum, illi cujus interfuit missionem non decerni, contra mulierem ad id quod interest. Refundere ergo tenebitur quod alimentorum nomine percepit. Nisi forte deferente herede juraverit se esse pregnantem. Ita enim propter reverentiam juramenti & praesumptionem probitatis, de calumnia non quaeritur, *l. 1. b.*

7. *De concubina.* Ex concubinato nati dicuntur naturales liberi. Concubinatus, secundum jus civile, est licita maris & foeminae conjunctio, vitae societatem conti-

et otinens, absque ritu & iure nuptiarum. Permissus est & toleratus causa majoris in aliis, non ex le res bona & legitima est.

L I B E R XXVI. Tit. I.

De Tutelis. Tutela, ut capitur pro potestate tutoris, est vis ac potestas in capite libero ad tuendum eum qui per aratem se defendere nequit. *S. de ult. tutel.* Ut verò significat gestionem tutela, q. contractus est *§. 2. de obligat. qua q. ex contr. or.* Utrumque res est iuri divino & naturali conveniens, *§. pen. de Att. l. tut.* ut qui parentibus destituitur, regantur ab illorum succedaneis, & Reip. educantur.

2. *De testamentaria tutela.* Permissum est lege XII. tabb. dare tutorem liberis, qui sunt in potestate, quod is optimis tutoribus illis prospexit censendus sit, ceu magistratus suæ domus.

3. *De confirmando tutore.* Confirmari dicitur tutor vel curator, si forsitan minus idoneus sit datus, à matre vel patre, emancipato &c. *l. 1. h.*

4. *De legitimis tutoribus.* Sunt illi qui deficientibus patris arbitrio dantur provisione legis, ob commodum sperata successione.

5. *De tutoribus & curatoribus, datis ab his qui sui dandi habent: & quis, & in quibus causis specialiter dari possunt.* Ubi & agnati deficient, magistratus est pupillo de tutore prospicere, ac sine defensore relinquatur, utque deficiente lege muta, loquens h. e. magistratus, officium suum faciat.

6. *Qui petant tutores vel curatores.* Nimirum Dativi isti petendi sunt, iipsis pupillis, à matre, cognatis, amicis, *l. 1. 2. h.*

7. *De administratione & periculo tutorum & curatorum, qui gesserunt, vel non, & de agendis, vel conveniendis, uno vel pluribus.* Conspicuum valde est officium tutoris in ipsa tutela administratione. In qua dolus & levis culpa ipsi præstanda, ut diligenti patris. Cætera ipsius sunt periculo. Indeque juxta Oeconomica principia præ cæteris ipsi procedendum, inventarium bonorum consiciendo ac reddendo rationes. Ubi plures dat tutores, pater designare solet & potest qui gerere debeant; si non fecit, tutorum conventioni hoc relinquatur. Ubi & hæc cessat, Prætoris arbitrium est, qui etiam potest administrationem dividere, *l. 5. l. 7. & seq. h.*

8. *De auctoritate & consensu tutorum & curatorum.* Summopere necessaria est pupillo tutoris auctoritas, qua ejus persona legis potestate in integratur. Consensus quoque gestionem minoris, requiritur saltem ad ejus confirmationem.

9. *Quando ex factis tutoris vel curatoris minores agere vel conveni possunt.* Utilitas gesti pupillo à tutore præstari debet, puta ratione eorum quæ gessit, quod factum omnino sit nomine pupilli. Inde huic istorum omnium causâ actio utilis comparata est. Contra tutorem condemnatur ex causâ pupilli, actio iudicati adversus hunc tantum exerceri debet, *l. 2. 3. & seq. h.*

10. *De suspectis tutoribus & curatoribus.* Hi sunt qui non ex fide gerunt, aut moribus tales existunt ut suspecti habeantur. *l. 1. de susp. tut. vel curat.* qui removendi, ne quid pupilli aut minores detrimenti patiantur.

L I B E R XXVII. Tit. I.

De excusationibus. Excusatio est iuxta causæ allegatio, quare quis non debeat cogi ad tutelam vel curam administrandam. Et alia quidem ex persona ejus de cujus tutela curæ agit, pupilli vel adolescentis: Et alia quidem ex persona excusantis, spectans ad animam, ad corpus, ad fortunam bonam, tam respectu rei familiaris quam Republicæ.

2. *Ubi pupillus educari vel morari debeat, & de alimentis ei præstandis.* Sæpe de hoc quaestio occurrit, opusque est ut constituat Prætor, ubi filii vel alantur vel morantur, posthumi & pueri, *l. 1. h.* Ordinariè nimirum penes eum quem pater nominavit, nisi pupillo id officiat: dein apud matrem, nisi vitricum superinduxerint; denique apud alios parentes, non suspectos. Modus autem ex circumstantiis personæ, facultatum, conditionis &c. æstimandus est, *l. 2. §. 2. l. 3. cod.*

3. *De Tutela, & rationibus distrahendis & utriusque rationis causa actione.* Actio tutelæ directa, b. f. finita tutela datur pupillo, quæ persequitur id quod sibi à tutore abest ratione tutelæ, *l. 1. pr. & §. 2. h.* De rationibus distrahendis arbitraria, eadem ad per-

sequen-

sequendum quod ipsi dolo tutoris abest à rationibus; *l. 1. §. 2. l. 2. pr.* Utilis curatio-
nis causa ad exemplum directæ tutelæ omnibus competit qui curationem habuerunt vel
adhuc habent, ad versus curatorem.

4. *De contraria tutela & utilis actione.* Actio hæc est contraria à parte tutoris,
competens tutori ad persequendum id quod ipsi abest ratione gestæ tutelæ; *l. 3. §. 1. l. 4.
b.* Quod iure singulari introductum est (cum alioqui sine tutore auctore nulla sit pupilli
obligatio) ut provocentur tutores, & eò facilius quid impendant in res pupilli. Ad
similitudinem verò & contra eum cujus cura gestæ est, datur utilis actio, qua consequi-
tur curator quod ipsi ex causa gestæ curæ abest, *idd. l.* Atque hæc sunt in univèrsum quin-
que actiones inter tutorem & pupillum, aut curatorem & adolescentem competentes.

5. *De eo qui pro tutore, prove curatore negotia gessit.* Sunt actiones quæ tutelæ
curæve causa, cum aliis exsunt. Ut contra eum qui cum tutor vel curator revera
non esset, pro tali tamen se gessit. Actio scilicet. Pro tutelæ directæ, pupillo contra eum
qui pro tutore negotia gessit, competens, *l. 4. b.* Contraria, contra pupillum ei qui
pro tutore negotia gessit, *l. f.* Et ad exemplum illarum & actio Procureæ competit;
directæ & contraria. Ortum vero habent hæc actiones ex necessitate, & propter rei in-
certitudinem, *l. 1. h.*

6. *Quod falso tutore auctore gessum esse dicatur.* Contra falsum tutorem (falsò
& dolo malo tutelam administrantem; à quo differt protutor, qui plerumque boni
fid. aut putans se tutorem, aut ut amicus, impedito fortè vel abente amico admini-
strat) datur actio restitutoria; ei qui cum pupillo, falso tutore auctore, contraxit
contra falsum tutorem, ad persequendum id quod interest deceptum non esse, *l. 1. pr.
l. 6. pr. & §. 1. h.*

7. *De fideiussoribus & nominatoribus, & heredibus eorum, & curatorum.* Ex obli-
gatione ad factum alienam, extra ordinem datur actio contra fideiussores qui promi-
ittunt rem pupilli vel adolescentis salvam fore, & nominatores (qui idoneos
hant nominant) eorumque heredes, ad id omne quod ratione gestæ tutelæ in hu-
jus actionem venit.

8. *De magistratibus conveniendis.* Ubi nec sic consultum pupillo vel adolescenti,
excussis tutorem & fideiussorem facultatibus, in subsidium denique datur actio
in magistratus, qui vel nullos vel minus idoneos tutores dederunt; aut cautionem
non exegerunt, *§. 2. l. de fideiuss. tutor.* Atqui ita pupillis omnibus quibus potest mo-
dis, prospiciat.

9. *De rebus eorum qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis, vel suppo-
nendis.* Si de alienatione hujusmodi bonorum agitur, spectanda est patris voluntas
l. C. quand. decret. op. non est vel an urgeat necessitas aris alieni, ubi, nisi præter vol-
untatem tutoris vel curatoris, causa cognita decretum interveniat, nulla distractio
vel oppignoratio. Ideoque consultitur pupillo Rei vindicatione, quâ illud quod con-
tra D. Severi orationem illegitimè alienatum, à quovis possessore vindicatur. *l. 1. h. &
l. C. eud.*

10. *De curatoribus furiosis, & aliis extra minores dandis.* Ordinariè curator datur
adolescenti. Extra ordinem vero ad exemplum ejus, exigente necessitate, furioso,
vitio rationis & intellectu laboranti, Prodigio, moribus corrupto, qui neque tem-
pus neque finem expensarum habens, furiosum rerum suarum exitum facit: sed &
aliis qui rebus suis superesse non possunt. Hicque curatores non modò facultas sed
& corpus ac salutem talium tueri debent. *l. 1. 2. 7. h.*

PARS

PARS V.

Universitäts	Ex Test. Libr. XXI IX. tit. 1. qui test. fac. de quo agitur	Confiteando	Pagano Per heredis institutione, quæ est militari e. 1. de testamento milit. lib. XXI X.	Necessaria suorum hered. 1. 2. de liberis & posthumis, heredit. infra. ubi & contra quemadmodum infirmetur, quando est	Injustum testamentum. Capituli minutone tit. 3. infra rupto & irrito test. Delezione tit. 4. de his, que in testamento deleantur
Vikinz voluntate negotium Successio vel est	Ex Codicillo tit. 7. de iure Codicillorum.	Constituto, ex quo acquiritur tit. 2. de acquirenda velomitr. hereditate. Acquirere verò aliis	Denegatur iis	Conceditur: & quidem mediante aditione, quam præcedit testamenti apertura tit. 3. testamenta quemadmodum aperiantur.	Fura In superiori dicta substitutio, tit. 6. de vulgari & pupill. substit. Conditionalis r. 7. de conditionibus in situationum r. 8. de iure deliberandi.
In genere	De rebus, que legari possunt vel non Lib. xxx. de legatis & fideicommissis. 1. 1. De personis que, quibus utiliter legent Lib. xxxi. de leg. & fideicommiss. De verborum & rerum significatione que ad legata pertinent Lib. xxxi. 3. de leg. & fideicommiss.	De annuis legatis & fideicommissis Lib. xxxi. tit. 1. de annuis & mensuris legatis. Vlu, usufructus, reditu, habitatione, operis. 2. de Usu, usufr. reditu & c. Servitute tit. 3. de Servitute legata. Dote tit. 4. de dote præ legata. Optione, electione, tit. 5. de optione vel electione legata. Tritico, vino, oleo tit. 6. de tritico, vino, oleo, legato. Instrueto fundo, vel cum Instrueto tit. 7. de instrueto vel instrueto legata. Peculio tit. 8. de Peculio legato. Penu tit. 9. de Penu legata. Supellectile 10. de supellectile legata. Alimentis & cibariis Lib. xxxiv. tit. 1. de aliment. vel cibariis legatis. Auro, argento, mundo, &c. tit. 2. de auro, argento, mundo, ornamentis, vest. legatis. Liberatione tit. 3. de liberatione legata.	Ademptio, translatio r. 4. de amittend. & r. transferend. legatis. Res dubie 5. de rebus dubis. Adjecta pena 6. de his, qui pena cause relinquuntur. Regula Catoniana r. 7. de Regula Catoniana. Pro non Scriptis habita r. 8. de his, que pro non scriptis habentur. Indignitas r. 9. de his, que ut indignis auferuntur. (nibus) Defectus conditionis Lib. xxxv. tit. 1. de conditionibus & demonstratio-	De Tempore conditionis	In puro est tempus mortis tit. 2. quando dies legator. vel fideicommiss. cedat. Sibi satisdari. 3. ut legator. f. fideicommiss. servand. causa caveatur. Mitti in possessionem bonor. legator. servandor. causa tit. 4. ut in possessione legator. vel fideicommissorum caus. esse liceat.
Particularis de legato	De rebus 1. De rebus 2. De modis amittendi, qui octo 3. De modis minuenti, qui duo De Tempore conditionis	De annuis legatis & fideicommissis Lib. xxxi. tit. 1. de annuis & mensuris legatis. Vlu, usufructus, reditu, habitatione, operis. 2. de Usu, usufr. reditu & c. Servitute tit. 3. de Servitute legata. Dote tit. 4. de dote præ legata. Optione, electione, tit. 5. de optione vel electione legata. Tritico, vino, oleo tit. 6. de tritico, vino, oleo, legato. Instrueto fundo, vel cum Instrueto tit. 7. de instrueto vel instrueto legata. Peculio tit. 8. de Peculio legato. Penu tit. 9. de Penu legata. Supellectile 10. de supellectile legata. Alimentis & cibariis Lib. xxxiv. tit. 1. de aliment. vel cibariis legatis. Auro, argento, mundo, &c. tit. 2. de auro, argento, mundo, ornamentis, vest. legatis. Liberatione tit. 3. de liberatione legata.	Ademptio, translatio r. 4. de amittend. & r. transferend. legatis. Res dubie 5. de rebus dubis. Adjecta pena 6. de his, qui pena cause relinquuntur. Regula Catoniana r. 7. de Regula Catoniana. Pro non Scriptis habita r. 8. de his, que pro non scriptis habentur. Indignitas r. 9. de his, que ut indignis auferuntur. (nibus) Defectus conditionis Lib. xxxv. tit. 1. de conditionibus & demonstratio-	In puro est tempus mortis tit. 2. quando dies legator. vel fideicommiss. cedat. Sibi satisdari. 3. ut legator. f. fideicommiss. servand. causa caveatur. Mitti in possessionem bonor. legator. servandor. causa tit. 4. ut in possessione legator. vel fideicommissorum caus. esse liceat.	
In specie	De rebus 1. De rebus 2. De modis amittendi, qui octo 3. De modis minuenti, qui duo De Tempore conditionis	De annuis legatis & fideicommissis Lib. xxxi. tit. 1. de annuis & mensuris legatis. Vlu, usufructus, reditu, habitatione, operis. 2. de Usu, usufr. reditu & c. Servitute tit. 3. de Servitute legata. Dote tit. 4. de dote præ legata. Optione, electione, tit. 5. de optione vel electione legata. Tritico, vino, oleo tit. 6. de tritico, vino, oleo, legato. Instrueto fundo, vel cum Instrueto tit. 7. de instrueto vel instrueto legata. Peculio tit. 8. de Peculio legato. Penu tit. 9. de Penu legata. Supellectile 10. de supellectile legata. Alimentis & cibariis Lib. xxxiv. tit. 1. de aliment. vel cibariis legatis. Auro, argento, mundo, &c. tit. 2. de auro, argento, mundo, ornamentis, vest. legatis. Liberatione tit. 3. de liberatione legata.	Ademptio, translatio r. 4. de amittend. & r. transferend. legatis. Res dubie 5. de rebus dubis. Adjecta pena 6. de his, qui pena cause relinquuntur. Regula Catoniana r. 7. de Regula Catoniana. Pro non Scriptis habita r. 8. de his, que pro non scriptis habentur. Indignitas r. 9. de his, que ut indignis auferuntur. (nibus) Defectus conditionis Lib. xxxv. tit. 1. de conditionibus & demonstratio-	In puro est tempus mortis tit. 2. quando dies legator. vel fideicommiss. cedat. Sibi satisdari. 3. ut legator. f. fideicommiss. servand. causa caveatur. Mitti in possessionem bonor. legator. servandor. causa tit. 4. ut in possessione legator. vel fideicommissorum caus. esse liceat.	

EXPO-

EXPOSITIO

LIBER XXIX. Tit. I.

Qui testamenta facere possunt: & quem admodum testamenta fiant. Ultima voluntatis ex Testamento negocium (seu ex ultima voluntate) est Successio, vel universalis vel particularis. Naturæ namque valde convenit, loco parentis deficientis liberos procreatos habere successores, vel his non extantibus, eos qui genere proximi, aut amici saltem vel bene meriti. Hinc, jure gentium inducã rerum proprietate, visum est pleisq̃ue legum latoribus, in omni antiquitate (jam inde à Patriarcharum temporibus) nemini magis quàm domino, competere de rebus suis ultimã voluntate statuendi potestatem, lege tamen, sec. principia politica, dirigente & gubernante, l. 1. l. 2. de legib. Unde quoq; testamenti factio non privati sed publici juris est, l. 3. h. r. nec quis cavere potest, ne leges in suo testamento locum habeant, l. 55. de leg. 1. atque testamentum inde æstimatur, an secundum regulas juris factum sit, l. 4. h. r. Ceterum universalis successio fit vel ex testamento (& quidem ordinariè) vel ex codicillo, (extra ordinem sc. ubi testamento adjecta tuit clausula codicillaris) vid. P. Fesb. parat. de jure codicill. n. 5. Testamentum hodie aliud est publicum, cum quis publica fide testamentum facit, aliud Privatum. Publicum vel Principi offertur, precibus inferum l. 19. C. de testam. & vel fit apud acta, cujusvis Judicis, dictum Judiciale d. l. Fitq̃ue dupliciter. 1. Si quis judicium ingreditur, & ibi ap. Acta (quæ sc. de rebus ibi gestis conficiuntur) palam coram Judice aut municipibus ultimam voluntatem suam declarat, & petit ut his autoribus in acta referatur. 2. Si scripto comprehensam suam voluntatem Judici ad se vocato aut municipibus offert, & in acta referri petit. Hic casibus omnibus nulli testes requiruntur, propter l. 49. l. 27. eod. l. 31. C. de don. Privatum (quod privata fide fit, vel est Solenne, vel minus solenne. Illud, quod communi & ordinariæ juris ratione observata fit, §. ult. de inoff. test. aliàs Paganum (quod à paganis solemniter observetur & observari debeat) vel est Scriptum vel Nuncupativum. Scriptum, quod heredis nomine à testatore vel ab alio ejus causa scripto & VII. testimoniis signis & subsignationibus adhibitis, unico contextu celebratum est, §. 3. de test. ordin. Nuncupativum, quod heredis nomine palam coram testibus nuncupato, unico contextu absolvitur. Minus solenne seu Privilegiatum testam. est, quod singulari Juris testamentarii formã conficitur. Singulare hoc jus vel favore introducã est, vel Necessitate ortum. Ex favore personarum est. 1. Testam. Rustici l. ult. C. de testam. quod scriptum VII. testes requirit, si tot literati haberi non possunt V. sufficiunt. 2. Parentum inter liberos, l. 21. S. ult. C. de testam. 3. Militare de quo infra. Ex favore causarum cœpit testam. ad pias causas (cum vel amore Dei, vel ex commiseratione miserabilium personarum, Ecclesiis, xenodochiis, Pauperibus, captivis, aliquid relinquitur (in quo II. vel III. legitimi testes sufficiunt, c. relatum. de testam. Necessitas singulare jus produxit in testam. tempore pestis. Nam si Testator peste correptus est, non quidem scripto jure propter l. 8. C. h. r. sed jure consuetudinario, coram V. testibus rectè testabitur, arg. l. ult. C. de jur. Codic. l. ul. C. de donat. mort. causa l. ult. C. de testam.

2. De liberis & posthumis heredibus instituendis, vel exheredandis. De testamento hic potissimum duo aguntur, quomodo constituatur, & quis constituti fit effectus. Constituitur per heredis institutionem, utpote quæ substantia ipsa & basis totius ultimæ voluntatis. Illa vel est Necessaria (à necessitate legis dirigentis imposita) liberorum in potestate existentium, qui inde sui (proprii) heredes vel Voluntaria, reliquorum. Ex liberis filii nominatim instituendi sunt vel exheredandi, pr. l. de exhered. lib. tum ob naturalem sexus præstantiam, tum sec. principia politica, quod mas majorem quàm foemina Reip. operam navare valeat.

3. De injusto, rupto, irrito facto testamento. Accidere potest condito testamento ut propter circumstantias nonnullas infirmetur. Fit hoc (1) ubi Injustum est, non jure factum, h. e. destitutum solemnitatibus, à lege dirigente requisitis, l. 1. b. (2) Quando jure quidem factum est, sed rumpitur, vel alio facto testamento aequè valide, vel sui heredis (posthumi post mortem testatoris) agnatione, aut q. agnatione, si filio moriente vel emancipato nepos ex eo incipiat esse heres proximus testatori. (3) Ubi irritum fit testamentum, non aditã hereditate, ab herede (i. destitutum testamenti.)

E

vel

vel ob securam capitis minutionem (etiam minimam) testatoris, §. 4. quib. mod. testam. inf. l. i. b. Sed & aliud (4) ab his est Testamentum Nullum s. nullius momenti, cum filiis, qui in patris potestate, est præteritus, d. l. i.

4. De his quæ in testamento delentur, inducuntur, vel inscribuntur. Et sic quoque irrita sit testatoris voluntas, (utpote mutata) modò consultò fiat delictio lituris, inductio cancellis, inscriptio aliis literis; secus est si non sit spontanea, juxta l. 1. 2. 3. b.

5. De heredibus instituendis. Voluntarià heredis institutione, suis non existentibus aut legitime exheredatis, liberum est testatori quem velit heredem relinquere, modò, ut supra dictum, id fiat sec. juris regulas, l. 4. de testam. Cui conseqens, si nolit ille relicta legata aut fideicommissa, vel exheredare, etiam quàm brevissimè testari valeat, tribus saltem verbis: *Lucius hæres esto*: sec. l. 1. §. 3. b. r. Initutio autem illa vel Pura est vel conditionalis.

6. De vulgari & pupillari substitutione. Pura institutio fit vel in gradu primo, de qua jam diximus, vel secundo, tertio, & sic deinceps, quæ in specie dicta Substitutio, & est secundi heredis institutio, l. 43. §. 2. h. seu omnis institutio, quæ fit post primam, & in locum primæ deficientis, l. 1. h. r. Vulgaris fit à quolibet non prohibito facere testamentum, cui libet capaci, in eum casum quo primus heres factus non erit; *Lucius hæres esto*; & si hæres non erit, *Sejus hæres esto*. Pupillaris in duos fit casus, & quo non adierit, & quo adit licet hereditate, intra pubertatem decesserit: *Lucius filius hæres esto*; & si hæres non erit, *sed antequam in tutelam suam venerit, mortuus fuerit, Sejus hæres esto*. d. l. 1. 4. Ubi equidem non modò patri heres statuitur [quod commune ipsi est cum vulgari] sed & ipsi filio impuberi, qui testari non potest. Substitui verò potest & in legatis, fideicommissis, & mortis causâ donationibus, l. un. §. 7. C. de caduc. toll. Orta autem est substitutio [Græcis quoque usurpata] exinde, quod multa sæpe accidunt, quo minus primo loco instituti succedant, durumque sit non admittere ut heredem relinquat is qui rei suæ legitimus est arbiter & moderator, arg. l. 21. C. mandat.

7. De conditionis institutionum. Conditionalis institutio est, quæ quis sub conditione instituitur. Condicio est adjectio præter subjecti essentiam, actum suspendens, ob incertum futurum eventum, l. 34. §. 1. de cadit. & demonstr. Licet ita agere testatori juxta principia rerum proprietatis deducta, & favore ultimatæ voluntatis, ut ex animi sententia heredem habeat arg. t. de L. Fuf. Cas. toll. Condicio vel possibilis est, vel impossibilis. Possibilis, potest accidere, si ve fiat difficulter, vel non, & vel naturæ vel lege (hæc enim sunt principia humana potestatis) & hæc rectè in testamento adjicitur. Possibilis vel est simplex, vel mixta, l. un. pr. C. de cad. toll. simplex vel potestativa, quæ confertur in potestate heredis instituti, & ut impleatur, ab ipsius solo dependet arbitrio, ut Mævius si Cajo dederit centum heres esto. Vel est Casualis quæ confertur in alterius heredis arbitrio, aut fortunæ eventum, ut finavis ex Asia venerit. Mixta est quæ ex utra illa colligitur, d. l. un. §. 4. C. de caduc. toll. l. f. C. de necess. hered. instit. Impossibilis est talis lege vel naturæ, de qua notanda in primis auctoræ regula l. 1. §. b. r. quæ facta ledunt pietatem, bonitatem, aut contra bonos mores sunt, & ea nec facere nos posse credendum est, ipsi iustitia non modò particularis & universalis, verum etiam altero ex potissimis humanarum actionum principiis (potestate agendi) suffulta.

8. De jure deliberandi. Inter condiciones prædictas olim frequens quoque fuit Cretionum conditio, de qua agit Vlpian, in fragm. t. 22. 23. & segg. Tandem Just. Imp. longè utilius remedium introduxit, anno V. C. 10XXXI. quod beneficium *Invencarii* dicitur, quo heres intra certum tempus aditæ hereditatis ab intestato, vel aperti testamenti, conficere potest inventarium, eo que confecto, ultra vires hereditarias hereditatis creditoribus & legatariis non adstringitur, l. f. C. b. r. Hæc autem omnia à principis prudentiæ, & æqui & boni (ne quis sese facile immergat in damnosam hereditatem aut lucrosam repudiet) nec non à favore ultimæ voluntatis proficiunt, ut ea, quantum quidem possibile est exitum habeat; & aditiones hereditatum promoveantur.

LIBER XXIX. Tit. 1.

DE testamento militis. Heredis institutio & in testamento militis intervenire debet, de h. t. agitur. Solemnia juri communi requisita illud remissa habet, ex

prin-

principis iusti singularibus, ob bellicas occupationes quibus operam navant milites pro Rep. defendenda, vitæ suæ periculo, undeque tempus ipsis deest sive consulendi peritioris, sive solennia obeundi, arg. l. 10. de bon. poss. Fuit autem hoc initio temporarii postmodum verò & ex Titii & aitorum Impm. plenissima indulgentia factum perpetuum, totum ordini concessum, l. 1. b. r. Et quia gradus sunt periculi atque occupationum, hinc etiam de solennibus ordinariis per gradus remissum est. Ubi miles neque in castris degit, sed vel domi vel alibi commoratur, ubi copia testium, testari debet sec. jus commune, l. pen. C. b. l. un. C. de restit. milit. §. sed hætenus, l. eod. Si existit in conflictu, tunc quolibet modo rectè testatur, abique testibus, l. 15. C. b. Ubi verò neque actu neque potentia est in conflictu, licet in castris degat, minimùm testes duos adhibere tenetur, d. l. 15. §. 1. d. eod. Constit. Imper. und Nosarien zu Edlm. 2. von testamenten §. 1. und selten die Nosarien vers. oder von den Witiden.

2. De acquirenda vel omittenda hereditate. Constituti per heredis institutionem testamenti effectus est, quod inde hereditas acquiratur vel omittatur. Hic enim finis est quem testator intendit. Acquiritur hereditas, si quis illam delatam sibi quod sit post mortem, cum viventis, iuxta principia Physica non sit hereditas, l. 1. de heredi. vel aff. vend. agnoscat & amplectatur, l. 1. C. h. r. & vel solenniter adendo aut pro herede gerendo, vel per immixtionem; cum quis bonis hereditariis sese immisceat, animò hereditatem adipiscendi. Ex voluntate enim agentis, eum in omnibus hominis negotiis, hoc æstimandum est, l. 6. §. cum qui metu, l. 20. l. 21. l. 40. b. Junst. arg. §. de O. & A. Omititur hereditas abstentione & repudiatione. Quod itidem de jam delata accipitur, cum omisso hic sit privatio, habitum præsupponens, atque ex voluntate omittentis, l. 1. b. iuxta p. inc. humanarum actionum. Et fit, cum quis sciens, pendens abstinere, vel re aut verbis recusat, d. l. 21. d. 30. h. 1.

3. Testamenta a quom. admodum aperiuntur, inspiciantur, & de scribuntur. Acquisitio dicta conceditur nonnullis, aliis denegatur. Conceditur illis qui idonei sunt & admitti possunt. Ad quod requiritur ut aperiatur a præcedat, & facultas inspiciendi, legendi & describendi testamenti deur, illis quorum interest, l. 7. pr. & l. 2. §. 1. b. quod publicè interest supra hominum iudicia exitum habere, l. 5. quòdque sine iudice transigi, neque apud cum aliter veritas exquiri (cognosci) possit, quam in speciebus testamenti verbis, l. 1. §. 1. Inde Prætoris est, ut cogat signatores convenire, atque omnes vel major pars sigilla sua recognoscat, l. 3. Quin licet omnes absint, ubi causa subest, coram optimæ opinionis viris tabulæ rectè aperiuntur, quibus postquam descriptum ac rectè cognitum factum est, mittitur ad signatores, ad inspiciendum sua sigilla, l. 7. §. 1. d. 1. §. 1.

4. Si quis omissa causa testamenti, ab intestato, vel alio modo possideat hereditatem. Testamentis apertis multi omissa causa testari, videntes se legatis gravari; malunt ab intestato vel alio modo possidere hereditatem, ad evitanda onera legatorum, Ideo Prætor tunc contra heredem pollicetur actionem, perinde ac si ex testamento admissi fuerint (qualem ex testamento vel in factum Prætoriam, l. 1. pr. h. l. vs. §. 1. d. Ratio est sumi ex principis formalibus à iustitia manantibus) (à magistratu & iudicio) deducit, quod Prætoris sit tueri ultimas voluntates (leges tam privatorum; quales hinc testamentis sunt, quam leges Majestatis, ad effectum deducendo, ad iustitiam in Rep. obtinendam, l. 7. §. 1. d. l. 1. l. 12. l. 13. de leg. b.) tumur dolo & caliditati possidentium succurratur, ex qua ipsi, contra principia moralia cum damnò legatariorum; nihil fuerant, d. l. 1. §. 1. Omittere causam testamenti dicitur, qui hereditatem sub titulo testamenti non vult possidere (sed dimittere) & habere ab intestato, sicuti proxius est agnatis, vel alio modo hoc est titulo generali; non autem speciali, puta iure emancipionis, donationis & simili, l. 1. §. 9.

De Senatusconsulto. Silianiano & Claudiano; quorum testamentis ne aperiuntur. Denegantur aperiuntur testamenti & hereditatis acquisitio illis, qui, ubi constat dominum per vim aut eadem esse interfectum, contra servos qui cum essent sub eodem tecto auxilium domino non tulerunt, cum custodiam ei præstare teneantur, mor tem necati utri non fuerint, l. 7. pr. §. 17. & 24. b. l. 1. d. eod. Scripto enim heredi, ex S. C. Silian. & Claud. Augusti temporibus factò, ante omnia publica questio (non tantum quoad torquent, sed & omnem inquisitionem & defensionem mortis, d. l. 1. §. 25.) de

familia habenda erat. Alioquin ipsi, utpote indigno, ingrato, & quasi suspecto de caprata morte & successione defuncti, hereditas auferrebat, & tanquam caduca fisco addicebatur, *l. 5. §. 1. l. 9. d. 15. §. 1. h. t.*

6. *Si quis aliquem testari prohibuerit vel coegerit.* Prohibere est impedimento esse ne testamentum ordinetur, & alius in eo heres instituitur, *l. 2. C. b.* Cogere dolo vel metu, durive & importunis sollicitationibus ac flagitationibus compellere de testamento faciendo, & se vel alium heredem instituendo, *l. 1. C. eod.* His igitur petentibus hereditatem, denegantur juxta principia justitiæ benignæ, adiones *l. 1. h.* propter vim & dolum, ex quibus, contra præcepta Ethica nemo locupletari debet, *d. l. 1. V. S.* Denegatis autem actionibus, fisco demum bona vindicat, *d. l. 1.* Fitque hoc per anfractus & extra ordinem propterea, quod qui coegit aut prohibuit, secundum jus restrictum facultatem habeat petendi hereditatem, cum & coacta voluntas sit voluntas, *l. 21. §. 5. quod met. caus.* Hinc is à petitione prius excludendus est, deinde hereditas, ut caduca, fisco addicenda; *d. l. 1. b.* Secus itaque est si vis aut dolo absit, ut si vir potestremum judicium uxoris in se provocet maritali sermone, admonitione, amicis verbis, *l. f. b. l. ult. C. eod.*

7. *De jure codicillorum.* Licet hereditas dari codicillis directò non possit, ut supra dictum, dari tamen potest obliquè, sc. universitas bonorum ut fideicommissum, *§. pen. de codicill.* Quod sec. principia externa, favore ultimarum voluntatum, ut ex omnibus modis juventur, ratione singulari, *l. 2. §. 2. h. pro justo habitum d. l. 2. §. 4. l. 3. eod.*

LIBER XXX. XXXI. XXXII. Tit. I. II. III.

D*E legatis & fideicommissis.* Legatum est donatio quædam, à defuncto relicta, ab herede præstanda, *§. 1. de legat. vel est ultima voluntas directa, particularis.* Fideicommissum, cum fidei alicujus testator committit, ut universam hereditatem, vel rem aliquam singularem alicui restituat. Seu est ultima voluntas precaria, universalis vel particularis. De legatis & fideicommissis, hic in genere agitur, quidnam in iis sit juris tribus titulis, quorum singuli singulos libros occupant, ob materię amplitudinem. Vulgò autem hi libri discerni solent, ut 1. agat de rebus, 2. de personis, 3. de verborum & rerum significatione. Quamvis de singulis singuli quoque tractent permixtum, ut in Observatis ad Wes. ostendimus. De fideicommissis illud notandum, quod ea, licet olim necessitatis non fuerint, cum jussonem (quæ forma legis, juris) non haberent, deinceps tamen ubi sæpissimè ad exemplum traherentur, in jus transiverint, Consulium autoritate & jurisdictione Prætoris, *§. 1. de fid. hered.* justumque hoc esse coepit ex principio externo, favore ultimæ voluntatis. Etenim illa non est tantum justio testatoris sed & ejusdem opratum, rogatio, precatio; neque specie invicem differunt sed gradu tantum & modo. Et ubi constat de hujusmodi opratis rogationibus, petitionibus, æquum est ut his quoque satisfiat, ob enixum testatoris desiderium. Quod autem æquum est, etiam justum est, imò justo melius, *l. 31. de pos. s. Erb. 14.* Atque hinc etiam facile lege caveri potuit, quod per omnia ex æquata esse debeant legata fideicommissis. Qui enim differant quæ re ipsa, & quoad volitionis substantiam sunt eadem?

LIBER XXXIII. Tit. I.

D*e annuis legatis & fideicommissis.* Ex hoc loco specialiter agitur de certis rebus per legat. aut fideicommiss. relictis, quæ plurimum ex rerum & verborum interpretatione, adeoque ex principis Grammaticis dependent, *r. C. de verb. sign.* Ubi annuà, bimà, trimà die, vel in annos singulos quid legatur, tot sunt legata quot anni, *l. b. 4.* in quibus singulis ergo videndum, utrum legatarius capax sit legati, nec ne. Nam videtur inesse hæc conditio, si vivat, ideoque mortuo eo legatum ad heredem non transit, *d. l. 4.* atque legatum ac fideicommiss. est actus privatus in factò consistens, atque ratione subjectæ materię divisibilis, ideoque quotannis præstatur, *l. 2. h. 16. l. 19. b.*

2. *De usu, & usufructu, & reditu, & habitatione, & operis per legatum vel fideicommissum dati.* De horum significatione constat ex libris isagogicis Institutionum, excepto reditu, qui est quicquid ex re obvenit, & minus habet quam ususfructus, *l. 28. l. 4. b.* Et his omnibus ferè commune est, quod cedant non ut alia legata, sed aditæ demum hereditate.

3. *De Servitute legata.* Servitus intelligitur realis, quæ legatur nominatim vel per æquipollens, *l. 1. b. at non usus servitutis, quod servitus servitutis esse nequeat, d. 1. de us. & usufr.* Cumque hæc individua sit, solida à singulis hæredibus rectè petitur, *d. f. h.*

4. *De dote prælegata.* Prælegari (relegari, *l. 1. pr. h.*) dicitur dos mulieri à marito, quod ei legatur à qua profecta est. Utile est legatum propter repositionem, cum alioquin post annum primum à tempore mortis, dos fuisset restituenda, *d. l. 1. §. 2.*

5. *De optione vel electione legata.* Inter hos olim hæc erat differentia, quod optionis erant certæ solemnitates. Confunduntur verò in *l. 5. de leg. 1. l. 2. pr. §. 3. l. 1. 7. & poss. h. 1.* Et est Optionis legatum, ubi testator ex servis suis vel aliis rebus optare legatarius jussit: quod hic peculiare est, ex voluntate testatoris, *d. l. 2. h.* cum alioquin debitoris, qui hic hæres, sit electio, *l. 60. de contr. empr.* Optionis autem hæc vis est, ut & legatarii heredibus debeat, si ipse vivus non elegerit, *l. 23. l. de legat. l. f. C. comm. de legat.* Optio namque sec. principia Logicorum, est de disjunctivis, de hoc vel illo, atque ei cui legata, jus tribuit, quod rectè in heredes transmittitur, *d. §. 2.*

6. *De tritico, vino, vel oleo legato.* Triticum latè quodvis frumentum denotat quod tribulis excutitur, ut sunt hordeum, avena, siligo, far, milium, in specie verò triticum ab aliis distinguitur etiam si arista contineatur, puta ab hordeo, si uigine, & si gnificat candidum illud frumentum, *l. 9. h. l. 94. de V. O.* Vino legato continetur omne quod ex vinea natum, vinum permanserit, *d. l. 9. pr.* item quod in cadis vel amphoris diffusum est, etiam si vaforum mentio facta non sit, item quod in dolis continetur, *l. 6. h.* Differt à vino non modo cerevisia, sed & ab hac zythus, qui ex hordeo, tritico vel ex pane (panico, juxta Cujac. *11. Obj. 30.*) conficitur, & cerevisia opponitur in, *l. 9. h. r.* Olei certo pondere legato non adjecta qualitate, liberum est heredi, cujus vult generis legatario solvere, *l. 4. h. r.*

7. *De instructo, vel instrumento legato.* Fundus diversimode legari potest. Cum instructo, & continetur ipse fundus, atque instrumentum ad colendum fundum pertinens, h. c. apparatus rerum diutius mansurarum, sine quibus exerceri nequiret fundi possessio, *l. 12. h.* In instrumento enim fundi ea sunt quæ fructus querendi, cogendi, conservandi gratia sunt, *l. 8. Instructi* fundi legatum longè plenius est, quicquid in fundo est quò instructio sit, continens, ut est suppellex, *d. l. 17. §. 15. l. 27. & seqq.* Denique ubi solus fundus legatus, ex instrumento saltem id venit quod infixum aut inaedificatum, paucaque quæ moveri possunt, *l. 21. h. r.*

8. *De peculio legato.* Peculium legat dominus & pater, habens servi aut filii peculium, tum ipsi servo libero esse jussit, *l. 5. §. 3. b.* tum ipsi filio, *l. 10. §. 2. b.*

9. *De pena legata.* Penus est tum res quæ usui poruque in futurum usum (alendi causa) patrisfam. uxoris, liberorum, familiae, jumentorum, reconditur, *l. 3. pr. h.* quæque his accedunt, ut oleum, muria, mel; tum illa in quibus esse solemus, *§. 2. & l. 5. cod.*

10. *De suppellexile legata.* Suppellex est instrumentum quoddam patrisfam. (domesticum) rerum ad quotidianum usum paratarum, quod in aliam speciem (ut auris, argenti, vini, vestimenti, quodque generis sui nomen separatim habet) non cadit, *l. 1. l. 7. §. 1. b.*

L I B E R XXXIV. T I T. I.

De alimentis vel cibariis legatis. Alimenta dicuntur quæ ad vitæ humanæ sustentationem necessaria, cibum, potus, vestis, habitatio & lectus; sine his enim alii corpus nequit: cætera quæ ad disciplinam spectant, eo non continentur, nisi probeur testator aliud sensisse, *l. 6. l. 7. b.* Cibaria vel diaria ad solum cibum pertinent, exclusâ habitatione, vestitatio, calciatio, *l. 21.*

2. *De auro, argento, mundo, ornamento, veste vel vestimentis, & statuis legatis.* Aurum, argentum simpliciter legatum; denotat quicquid ejus in hereditate relictum est, factum & infectum, non verò pecuniam signatam, *l. 19. b.* Certo auri vel argenti pondere legato magis quantitas (æstimatio) legata videtur, *l. 1. §. 1.* Mundus mulie-

bris est, quo mulier mundior fit, quo continentur specula, matula, unguenta, vasa unguentaria, & similia, *l. 25. §. 12.* Ornamentum est quo mulier ornatur, seu quod corporis ornandi aut venustatis gratia paratur, *l. 25. §. 10. l. 26.* ut vitæ, mitræ, semimiriæ, calantica, acus cum margarita, inaures, armilla, monilia, gemmæ, non autem vestis muliebris. Unguentis legatis & ea continentur quibus voluptatis causa unguimur, & ea quibus valetudinis ergo, ut commagena, glaucina, erinina &c. *l. 27. §. 7.* Vestibus vel vestimentis legatis, continentur omnia lanae, lineæque, serica, bombycina, quæ induendi, præcingendi, amiccendi, insternendi, injicendi, accumulandi gratia parata sunt, & quæ his accedunt, *l. 25. §. 7.* Vestimenta autem omnia vel virilia sunt, aut puerilia, aut muliebraria, aut communia, aut familiarica. *d. l. §. 2. & seqq.* Statuarum nomine & imagines veniunt, & signa, & alia, ejusmodi, *l. 12. l. 14.* Atque hæc est propria istarum vocum significatio, quæ tamen assumenda quoque ex communi usu & voluntate testatoris, *d. l. 25. §. 1. in f.*

3. *De liberatione legata.* Contingit illa ubi creditor debitori legat quod hic debet, in totum vel pro parte, *l. 1. §. 3. h.*

4. *De adimendis vel transferendis legatis vel fideicommissis.* Potestas hæc adimendi & transferendi dependet ex principiis inductarum jur. gent. ultimarum voluntatem, quæ ex sui natura, ad mortem usque sunt ambulatoria. Amittitur legatum ademptione, quando revocatur, ita ut ad hereditatem, de qua erat delibatum, redeat, & heredis jus augeat. Translatio est, cum ita fit legati revocatio, ut illud in novum legatarium transferatur: & contingit hoc IV. modis, a persona in personam, ab eo qui dari iustus est, ut alius det, cum res pro re datur, & ubi quod pure datum, transferatur sub conditione, *l. 6. h.*

5. *De verbis dubiis.* Sicut adempta legata sunt q. non data, *l. 14. pr. de leg. 1.* ita & dubiæ pro non datis habentur, si dubiæ mancant. Dubium hic est obscurum. *l. 3. h.* Contingit hoc vel in verbis, vel in factis. In verbis ubi sermo, ambiguum est, *d. l. 1. §. 1. factis, ut si quaeratur uter de duobus in bello vel naufragio prior perierit. l. 9. §. 1. l. 22. l. 23.* Non manet hoc dubium, ubi juxta principia præsumptionum arripere potest quod rationi est maxime conveniens, ut filium impuberem prius quam matrem in naufragio fuisse defunctum, *d. l. 23.* Idem est, ubi secundum extraordinaria principia id sequi licet, quod rei gerendæ aprius est, facitque magis ut valeat quam pereat, *l. 22.* Si autem ita interpretari rem dubiam (sermone vel facto) non licet, tunc nihil dictum factumve censetur, & legatum pro non dato est, *l. 27.* cujus ratio elegans, ex principis humanæ actionis dependens, extat in *l. 3. h.*

6. *De his que pœna causæ relinguntur.* Pœna adjecta, ut nisi quid factum (aliòquæ licitum) esset, tertio in pœnam vel probrum coercendi heredis causâ quid datur, non valet; quod nomen heredis sit honorabile, ideoque in probrum rapinon debeat. Unde secus est in adjecta conditione, *l. 1. l. 2. h.* Hodie autem valet & pœna adjecta legatæ, modò non illicita, nec inhonestæ, *§. f. de legat.*

7. *De regula Cætoniana.* Quod legatum inutile foret, si testator tempore facti testamenti decessisset, id quodcumque decessisset, non valet, *l. 1. b.* Regula hæc vera est de vitio testamenti intrinsicò quia si quis intestabilis testatus sit, perinde est, quoad testamenti adeoque & legatorum nullitatem, sive quis facti testamenti tempore, sive post moritur.

8. *De his que pro non scriptis habentur.* Pro non scriptis habentur legata, quæ vel legi (sicque innotescere) non possunt, *l. 2. b.* si quis sibi ipsi hereditatem vel legatum ascriptum in testamento, (quod, etiamsi esset queat absque vitio, externâ ratione propter fraudes quæ subesse queunt, simpliciter est prohibitum, *d. l. 1.*) item quod ei qui tempore condi testamenti non est in reum natura, legatum, *l. 4.*

9. *De his que ut indigni auferuntur.* Indigni sunt, quibus relicta quidem ipso jure valent, sed à quibus auferuntur, & iustus ex causis ad sicum transferuntur. Exemplâ extant, in *l. 2. & seqq. b. r.*

DE conditionibus & demonstrationibus, & causis, & modis eorum quæ in testamentis scribuntur. Ob horum defectum quandoque etiam perditur legatum. Condi-
tio

LIBER XXXV. Tit. 1. de conditionibus, & causis, & modis eorum quæ in testamentis scribuntur.

tio est quæ sui natura actum suspendit suoque eventu condit, ut sit vel non sit. Alia consistit in non faciendo, l. 7. alia in faciendo, possibilis vel impossibilis l. 3. Demonstratio est, quæ rem denotat, (indeque vice nominis fungitur, l. 34. b.) non suspendit, plurimumque præsentia respicit. Causa dicitur quæ ad legendum impulsit testatorem, l. 7. §. 6. Modus declarat ad quem finem quid alicui relinquitur.

2. *De L. Falcidia.* Minuuntur legata primò L. Falcidiâ. Juxta hanc licet quidem legare, modò quarta pars hereditatis scripto heredi verè cedat l. 1. b. Alioquin enim ipsi testatori hoc damnosum erat, quando hereditate legatis exhausta, nemo eam erat aditurus: & nomen heredis quod honoris est, alioquin sine re & inane relinquebatur.

3. *Si cui plus quam per L. Falcidiam licuerit, legatam esse dicitur.* Ubi certum est plus ita legatum, heres suprà quartam suam nihil legatario cedere tenetur, quia ipso jure de ea nil ipsi debet, d. l. 1. r. præc. Sicubi verò dubium est, utrum L. Falc. locum habitura sit, tunc obtinet quod h. t. provisum, l. 1. b. Nimirum, si legatarius satisfactus, ut si apparuerit eum amplius legatorum nomine cepisse, quàm ex L. Falc. capere licuisset, quanti res ea erit, tantam pecuniam dare promittat, dolumque malam abesse, d. l. 1. Inductum autem hoc est ex principis cautionalibus, ut, si heres satisfactione sibi præstita, atque externâ ratione, ut ultima voluntas eò citius executioni mandetur, & legatarius, tollendæ dubitationis ergò, extra ordinem obtineat, quod rectâ viâ non potuit. Hincque est actio ex stipulatu civilis, quæ datur heredi, vel ei qui mediante stipulatione accipit cautionem, contra legatarium qui per stipulationem promissit, ut reddat quod ultra dodrantem accepit.

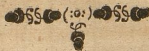
LIBER XXXVI. Tit. I.

AD Senatusconsultum Trebellianum. Sicuti beneficio L. Falc. heres detrahit quartam ex legatis, ita beneficio S. C. Trebelliani à Justiniano reformati, heredi de fidei commissis quarta deducere, vel ex ignorantia facti datum repetere permittitur, §. 7. de fideic. her. Et enim fidei commissâ licet revera in quibusdam differant] extraordinario jure; externâque itidem ratione, propter confusiones atque lites vitandas; per omnia exæquata sunt legatis, §. 2. de legat.

2. *Quando dies legatorum vel fidei commissorum cedat.* Legatum purum cedit (incipit deberi l. 213. de V. S.) ordinariè ex morte testatoris; nam obligatio demum perficitur morte testatoris, l. 5. l. 21. b. Secus est in legato usufructus, cum hic non intelligatur nisi præsentis qui pariat uti frui, s. r. quando dies usufr. leg. ced. Conditionale legatum cedit demum existente conditione; suspensâ enim hæctenus fuit testatoris obligatio, l. 2. l. 3. l. 5. §. 2. b.

3. *Ut legatorum seu fidei commissorum servandorum causa caveatur.* In legato conditionali vel cui dies adjuncta sæpè interest ut cautum sit legatario die adveniente, vel conditione existente, quod originem capit ex principis justii cautionalibus; quod fides heredi sæpè non sit habenda, interim rem legatam usurpanti. Si itaque cavet heres datur, legatario actio extipulant civilis, contra heredem promittentem, ut solvat legatum vel precium ejus; præstetque quod dolo malo admissum fuerit, l. 1. pr. §. 1. b. Ubi heres stipulatus non fuit, datur contra eum actio ex hoc edicto Prætoris, ut satisfact heres se soluturum legatum vel fideic. die veniente aut existente conditione, ac interim nullam fraudem se admitturum, d. l. 1. pr.

4. *Ut in possessionem legatorum vel fidei commissorum causa esse liceat.* Si heres directus, vel fideicommissarius noluerit, vel non potuerit cavere fideiussoribus, tunc legatarius in possessionem rei legatæ, judicis decreto est mittendus, verum, non ad dominium aut possessionem addiscendam, vel heredem extrudendum, sed ad custodiam tantum ut simul sit eum herede in re legatæ, usque dum ille tædio custodiæ affectus caveat, l. 5. b. Profecta ergò hæc quoque sunt ex principis cautionalibus, nec non Oeconomicis. Si itaque heres cavet, legatarius cogitur illicò à possessione discedere.

PARS VI.

Prætor Judicia vel tunt	univ. ex bonorū possessione Lib. xxxvii. tit. 1. de bon. poss. quam Prætor dat vel	ex te- stame- to. 2 si tabb testa- menti extab. t. 3. de bonor. possessione furios	r. li- beris. de bo- no pos- sessa cōtra tabb.	cōtra tabu- las r. de bo- no pos- sessa. cōtra tabb.	natis & emancipatis vel fur- tis vel fur- is, sub tri- bus cōdi- tionibus. Nascituris, quorum nomine venter immittitur. t. 9. de ventre in possessione. Impuberibus natis si qua stio status moveatur, in annos pubertatis eam differt Prætor & dat bon. possessione. ex edicto Car- niano tit. 10. de Carbon. edicto.	1. ut emancipati legata præsentent. t. 5. de leg. act. præsentandis 2. pactantur collationem tit. 6. de coll. bon. t. 7. de collatione 3. filiorum emancipatorum nepotes, qui fuerunt & manserunt in potestate parentis simul ad hereditatem admittant tit. 8. de conjug. cum emancip. 4. Secundum tabulas testamenti datur omnibus omnimodis scriptis hereditibus.	1. ut emancipati legata præsentent. t. 5. de leg. act. præsentandis 2. pactantur collationem tit. 6. de coll. bon. t. 7. de collatione 3. filiorum emancipatorum nepotes, qui fuerunt & manserunt in potestate parentis simul ad hereditatem admittant tit. 8. de conjug. cum emancip. 4. Secundum tabulas testamenti datur omnibus omnimodis scriptis hereditibus.
Particula	ab in- testa- to: cu- jus no- letur	Ex va- riis causis	Divi- ſio: a lia est	Ordi- naria que qui- bus- dam	con- cedi- tur & in bo- nis vel	Paga- ni. 3. Cognatis t. 8. unde Cognati. qui proximo- res sunt, vel Gradu tit. 10. de gradib. & affinitibus Viro & uxori. tit. 11. unde vir. & uxor. Militum: in quibus duo singularia tit. 12. de veterator & milit. success. Denegatur indignis & c. tit. 13. quibus non compet. bon. poss. Extraordinaria, tit. 14. P. ex ll. Senatusve Consultis bon. possessio datur.	1. ut emancipati legata præsentent. t. 5. de leg. act. præsentandis 2. pactantur collationem tit. 6. de coll. bon. t. 7. de collatione 3. filiorum emancipatorum nepotes, qui fuerunt & manserunt in potestate parentis simul ad hereditatem admittant tit. 8. de conjug. cum emancip. 4. Secundum tabulas testamenti datur omnibus omnimodis scriptis hereditibus.

1. Ex iure manumissionum Lib. XL. tit. 1. de manumiss. r. 2. de manumiss. vind. r. 3. de manum. que servis ad universa pertinent. r. 4. de manum. r. 5. am. r. 5. de hac comm. liber. r. 6. de ad. cap. liber. r. 7. de stat. liber. r. 8. qui sine manumiss. &c.

1. De possessionibus in omni. Lib. XLI. r. 1. de acquir. rerum dominio.

1. De natur. possessionis r. 2. de acquir. vel alienanda possessione.

1. In genere r. 3. de usurpat. & usucap.

2. Vi & effectu
ejus sicut quod
adjudicat domi-
nium per usu-
captionem: de
qua

2. in spe-
cie de u-
fucapio-
nibus
1. 11. pro suo.

Causa atque
modi, in qui-
bus & quando
obtinere, sunt

Ordinari-
um: cuius

1. Sententia & res iudicata Lib. XLII. r. 1. de re
judicata.
2. Confessio debitoris r. 2. de confessio.
3. Bonorum cessio r. 3. de cessio bon.
Debitum servetur.

2. Finis ut
Legatum & venter custodiatur r. 4. quibus ex
causa in possessionem datur.

Effectus
Ut possideantur & vendan-
tur bona a creditoribus: 1. In concursu ubi ordo
servandus r. 6. de privile-
giis credit.
2. de rebus auctoris a re iudic. pos-
s. ideoque curator bonis
datur r. 3. de curatore bonis
parationis r. de separati-
onibus.

Quod alienata in fraudem creditorum Pauliana revoca-
ri possint: r. 9. qua in fraudem creditorum facta sunt, ut
resistantur.

Universitatis, que ad
reditus & legata per-
tinent, ut

Quorum bonorum r. 2. cui affinis.
Quod legator. r. 3. Ne vi fiat ei qui possessio
nem r. 4. De Tabulis exhibitis r. 5.

di iuri de quibus generale interdicitum r. 6. Ne
quid in loco sacro fiat.

Publicis
de tuenda ipsarum immun. poss. & usur. 8.
ne quia in loco publico.
de tuenda detentione & fruntione r. 9. de loca
publico fruendo.

2. In
spe-
cie
de refe-
sione
vix

Publice r. 10. de via publ. & signa
in ea.
Rustice r. 11. de via publica, & tri-
nere publ.

1. in genere r. 12. de fluminibus ne quid
in flumine.
2. in specie r. 13. ne quid in flumine pub-
lico fiat quo aqua &c. de navigatione
fluminis publici r. 14. ne in flum. pub-
lico ripa & ripa & c. de flumine & munitione
r. 15. de ripa manenda.

De vi r. 16. de vi & armata.
uti possideatis r. 17. uti possideatis
de superficiebus tuendis r. 18. de superficiebus,
de servitut. r. 19. de itinere altius, pro.

de aquis privatis si ducti: non impediendis
r. 20. de aqua quotidiani.

de visis r. 21. de visis.
de fonte s. haurit aqua non impedit. r. 22. de
fonte.

de cloacis r. 23. de cloacis.
Generale edictum quo quiquit vi aut clam
factum est, Prator jubet restitui. r. 24. quod vi
aut clam.

de remissionibus r. 25. de remissionib.
de precario r. 26. de precario.

de arborib. cedend. r. 27. de arb. ced.
de glande legenda r. 28. de glande leg.

officii & juris tuendi s. conservandi causa

A. Ex iure possessionis inhiabitur

1. de possessione ipsa

2. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

3. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

4. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

5. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

6. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

7. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

8. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

9. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

10. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

11. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

12. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

13. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

14. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

15. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

16. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

17. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

18. de remediis possessionis, iudic. quod vel est

Extraordi-
narium
Interdi-
cium lib.
XLIII. r.
1. de inter-
dictis. Hec
de rebus

Singula
lib. XLIII.
que
pertinent
vel ad
res

rei fa-
milia-
ris tu-
ende
gra-
tia

Privatas: vel

B

F

* de

* (de libero homine exhibendo *tit. 29. de libe-
ro homine exhibendo.*
de liberis exhibendis & ducendis *tit. 30. de
liberis exhib.*
Vtrubi *tit. 31. Vtrubi.*
de migrando *tit. de migrando.*
de Salviano interdictio, quod de pignori-
bus rusticis petendis, *tit. 33. de Salviani
interdictio.*

B	3. Exce- ptioni- bus	(specie)	1. In genere, Lib. XLIV. r. 1. de Exceptionibus, praescriptionibus & praedictio- Exceptione rei iudicatae <i>tit. 2. de Exceptione rei iudicatae.</i>	
			2. In	Praescriptionibus, <i>3. de diversis temporibus praescriptionibus & accessibus.</i> Exceptione doli mali & metus <i>tit. 4. de doli mali & metus exceptione.</i> Exceptione intentionis & facti tibi non competit actio: Quae etiam dicitur nudae intentionis inficiatio <i>tit. 5. quarum verum actio non datur.</i> Exceptione rei litigiosae, <i>tit. 6. de litigiosis.</i>
			4. Ex stipulationibus, Quae cum multa habeant communia cum obligationibus reliquis civil. hinc subiicitur hoc loco titulus generalis de obligationibus & actionibus <i>tit. 7. de obligationibus & actionibus.</i>	
			Postea de illis agitur Specialiter. C.	

EXPOSITIO.

LIBER XXXVII.

Tit. I.

De bonorum possessionibus. Iudicia (per quae magistratus leges exequitur in Rep. summe necessaria ad iustitiam in eam inducendam) Praetoria quae sunt, dictum est supra, *ad tit. de iudic.* Eadem, perinde ut civilia, universalis sunt vel particularia, ratione sc. objecti, & utraque pro publicam utilitatem a Praetore (secundario legislatore) adjuvandi (exequendi) corrigendi, supplendiq; juris civilis gratia inducta, *l. 7. §. 1. de l. 1. & l. 1.* Universalis ex bonorum possessione descendunt. Bonorum possessio est ius persequendi retinendique patrimonii, sive rei, quae cujusque cum moritur, fuit, *l. 3. pr. h.* Bona hic non sumuntur naturaliter, ut *l. 39. §. 1. & l. 49. de V. S.* sed civiliter, pro successione cujusque universitatis, qua succeditur in jus demortui, suscipiturque ejus rei commodum & incommodum, *d. l. 3. pr. h.* Possessio item non denotat hic detentionem rerum, ut *r. de acq. poss.* (quae facti est, & rerum singularium) sed ius solum habendi persequendique patrimonii sive rei defuncti, *d. l. §. 2.* Illa enim concessa Praetor per circumventionem admittit ex bono & aequo eos, qui iure civ. excluderentur. Sicut enim, cum legem facere nequiret, faciebat quid legi simile (editum, §. 7. *l. de l. N. G. & C.*) quo molliter legum rigorem, *d. l. 7. §. 1. de l. 1. & l. 1.* ita & cum heredem facere non posset, fecit tamen vice heredem, *l. 1. h. r.* Adeoque mitigavit ita & temperavit iuris legitimi duritiam.

2. *Sic abula testamenti extabant.* Ubi extant tabb. testamenti, ipsaeque legi & intelligi possunt, competit heredi ex h. t. bon. possessio. Non autem si nomen heredis ita sit delatum ut legi nequeat, ob ignoratum heredem; nisi forte post prolata tabb. & nomen cognitum id factum sit, *l. un. h. t.*

3. *De bonorum possessione furioso, insani, muto, surdo, caeco, competente.* Dicta praeced. tit. bon. possessio etiam furioso & aliis jam relatis, eorundemq; substitutis competit, etiam si ab ipsorum curatoibus intra legitimum tempus petita non fuerit, *l. 1. h. & l. 2. C. qui admitt. ad bon. poss. & inera quos temp.* Nam scientibus certum tempus, liberis annis utilis, reliquis vero C. dies sunt praestituti, quod tempus cedit ante apertas tabb. cum scire quis hoc vel ipse possit vel peritiorum consulendo, *l. 10. de bon. poss.* Ignorantia ergo huius juris, exceptis praedictis personis, non excusat, *l. un. h. iuxta principia a potestati hominis deducta, l. 2. §. quis ordo in bon. poss.*

4. De

14. *De bonorum possessione contra tabulas.* Dat illam Prætor liberis (naturalibus & adoptivis, suis atque emancipatis) præteritis aut non, ut oportet, exheredatis, *l. 1. pr. h.* Et satis miteæ verendum hoc est remedium: cum jure civili competat dicto nullitatis vel querela inofficiosi, *pr. Inst. de exher. lib.*

15. *De legatis præstandis contra tabulas bonorum possessione petitâ.* Si filius emancipatus obtinuit bon. poss. contra tabb. tenetur nihilominus conjunctis & favorabilibus personis legata præstare, puta liberis defuncti, parentibus, uxori, nuri dotis nomine, similibusque quibus pietas debetur, *l. 1. 2. 3. b.* Quod in æquitate naturali, propter necessitudinem & conjunctionem, cui Prætor interv. fundatum est, *d. l. 1.* Et licet novum videatur, ex testamento rescisso per contra tabb. bon. possessionem, præstari legata, *d. l. nova* tamen est quoque ipsa contra tabb. bon. possessio ex qua filius admittitur.

16. *De collatione.* Conferre est in commune ferre. Conferuntur autem illa tantum quæ profectitia h. e. quæ facta fuissent hereditaria, si à patre per donationem in filium non essent collata, profecta. Quæ enim filius lucratur, patri acquirit. Unde in successione descendentium saltem locus est collationi, non in collateralibus & ascendentibus; quod nullus horum defuncto, sed sibi acquisiverit. Indeque in filio emancipato, admisso ad successorem per contra tabb. atque sic æquali factio cum filiosam, Ulp. *in l. 1. h.* manifestò æquum censet, ut iste etiam æqualis sit in collatione; ne, contra principia Justitiæ, alter altero plus lucretur.

17. *De dore collatione.* Hæc ex paritate rationis in filia locum habet, petente admitti ad patris successorem, per dictam contra tabb. bonorum possessionem, vel si sese immisceat bonis paternis, *l. 1. b.* Ubi verò dore contenta abstinere ab illius bonis, ex Rêscripto D. Marci conferre non tenetur; ideoque dos data apud maritum remanet, promissa verò exigere potest, etiam à fratribus, & est locus artis alieni. Abices- sit enim à bonis patris, quando quod ipsi datum promissumve, non ex successione patris habet, quod ipsi non est auferendum, *notab. l. ult. h. t.*

18. *De conjungendâ cum emancipatò liberis ejus.* Liberi filii emancipati, quod in avi maneat potestate, ipsi quoque jure civili succedunt, & patrem excludunt. Quo posito, si pater peteret contra tabb. bonorum possessionem, liberis suis injuriam faceret. Ne ergo hoc fiat, & nihilominus patris, ob naturalem cum defuncto conjunctionem, ratio habeatur: æquisimum visum est, rem scindendam in duas partes, ita ut altera patri, altera liberis ejus cedat, ob rei difficultatem, sec. principia extraordinaria, jipseque cum illis conferat, *l. 1. pr. & s. 1. h.*

19. *De ventre in possessionem mittendo, & Curatore ejus.* Ut natis prospicit Prætor, per bonorum possessionem, ita & nascituris, dum ventrem mittit in possessionem, vice contra tabb. bonorum possessionis, dato curatore, tam ipsi quam bonis, *l. 1. h.* Idque propter spem nascendi, unde ubi de commodis eorum agitur, qui in utero, pro natis habentur, *l. 7. de stat. hom.*

20. *De Carboniano edito.* Si impuberi, an inter liberos sit, controversia fiat, causam summam cognoscit Prætor, propter alimenta quæ datione in non patiuntur. Sique res est ambigua (ita ut modicum pro puero faciat) dat ipsi Carbonianam bonorum possessionem extra ordinem, & differt judicium in tempus pubertatis, ne de statu periclitetur, antequam se tueri possit. Si autem evidenter probatur filium non esse eam, negat, *l. 1. pr. 3. §. 4. de Carbon. edito.*

21. *De bonorum possessionibus secundum tabulas.* Hæc dantur confirmandi juris civilis gratiâ, quando deficit contra tabb. Primariò illis quibus, licet testamento institutis, aliquid ex subtilitate (rigore) juris obstabat, quò minus ex eo possint adire hereditatem, *l. 12. tit. pr. ac. l. 84. de acq. heredit.* Deinde verò utilitatis causâ ad quosunque heredes, sive scriptos sive nuncupatos productæ sunt, *l. 2. pr. & s. 4. b.*

22. *Si à parente quis manumissus sit.* Datur parenti bon. possessio contra liberorum tabb. Nam cum hi in potestate parentum ceu in servitute essent, iisque ac-

quirent, per emancipationem, quæ contractâ fiduciâ fiebat imaginariis quibusdam manuissionibus, facultatem acceperunt sibi acquirendi, nec non parens succedendi, instar patroni. Ideoque præmium patri debebatur in signum gratitudinis *l. 1. b.* Si itaque à filio sic emancipatio in testamento erat præteritus, tum ipsum exemplo patroni (per interpretationem extensivam) ad contra tabb. bonorum possessionem admitti, æquissimum Prætori visum fuit, *l. 1. b.*

13. *De bonorum possessione ex testamento militis.* Secundum tabb. quoque ex testamento militis datur bon. possessio. Sive ipsi milites jure militari eas fecerint, (quos inter in clasibus etiam remiges & nauæ numerantur) sive qui in hosticulo & prociudu versantur, *l. un. b.* Quod ad hosce, alioquin non milites *l. 42. de testam. milite.* ex summa æquitate porrectum fuit, ut qui pares sunt in periculis quæ experiuntur, sint quoque æquales in iisdem juribus participandis, *l. un. b.*

14. *De jure patronatus.* Occasione bonorum possessionis, quæ ad Libertinos pertinet, latius hic agitur de jure patronatus. Hoc libertus patrono obligatur pro summo beneficio manuissionis, ortum capit à Græcis, teste Aristot. *Rhetor. ad A. lex. Reg. c. 2.*

15. *De obsequiis parentibus & patronis præstandis.* Inter ea in quibus in specie jus patronatus consistit, primo est Obsequium, (honor, reverentia, gratia) præstandum. Sancta enim semper esse debet persona patroni liberti, seu filio patris, juxta principia moralia à natura indita, *l. 1. 3. 9. pen. b.* Hincque sequitur, non licere patronum sine venia in jus vocare, non iudicio sisti ab eo locupletem fideiussorem exigere, non famofam actionem contra eum instituere, & sic deinceps. *s. r. b.* Ob assiduitatem autem hic agitur etiam de obsequio parentibus præstando.

L I B E R XXXIII. Tit. I.

De operis libertorum. Dein Opera à liberto præstanda sunt, h. e. diurnum (ordinariè) officium in authoramentum datæ libertatis, per stipulationem vel jusjurandum patrono debitum, *l. 1. 5. 6. 7. 31. b.*

2. *De bonis libertorum.* Ad hæc Successio patrono competit in bonis liberti defuncti jure proximitatis, vid. Aristot. *d. l. vers. & velut. A. p. m. 736.* Consistit illa in eo, ut præstetur quod libertatis causâ expressè erat impositum, vel certæ partis bonorum possessio, *l. 29. de jur. patron. l. 1. b. l. 3. C. eod.*

3. *De libertis universitatis.* Competit namq; hoc jus succ. non modò singulis, sed & universitati (collegiis, municipiis) jus patronatus habenti, quæque eo nomine bonorum possessionem per syndicum acquirit, *l. 1. b.*

4. *De assignandis libertis.* Neque etiam jus patronatus cum patrono ante libertum defuncto commoritur, sed ad liberos transit, si iis libertos assignaverit, h. e. quisnam ex liberis patronus esse debeat, significaverit, *l. 1. 5. 1. b. l. 107. de V. S.*

5. *Si quid in fraudem patroni factum sit.* Præterea patrono jus est revocandi debitam portionem, in fraudem patroni à liberto alienatam; tum ut suum cuique, secundum principia justitiæ tribuatur, tum verò ut dolus, isti summè contrarius, coerceretur, *l. 1. b.* Portio autem illa est tertia pars bonorum, quæ debetur vel ex testamento, vel ab intestato, §. *sed nostra. de succ. libere.* Eoque nomine actiones Prætorie competunt, Fabiana & Calvisiana, *d. l. 1. & seqq. b.*

6. *Si tabula testamenti nulla exstabit, unde liberi.* Si non extat testamentum, ab intestato successioni locus est. Hæc verò aliter fit jure Prætorio, aliter jure civili. Ubi defuit tabula, Prætor succurrit, pro adjuvando & supplendo legitimam successi-
onem decernens bonorum possessionem ab intestato. Ubi verò notanda in genere duo sunt, Divisio bon. possessionis, & Ordo. Dividitur hæc bon. possessio in ordinariam & extraordinariam. Illa jure ordinario, vel ex testamento (contra aut secundum tabb.) vel ab intestato, ex Edicto Prætoris competit, certis personis, de plano, unde & Edictalis dicitur. Hæc nullâ certâ Edicti parte vel ad testamentum, vel ad causam
fam

nam in testati redigitur; sed ex novis legibus, prout quæque res incidit, extra ordinem datur. Ordinaria ab intestato huc pertinet. *l. i. h. t.* Conceditur nonnullis hæc bon. possessio quibusdam verò denegatur. Conceditur & paganis & militibus, & utrisque juxta naturalem legitimæ successionis ordinem, *L. XII. Tab. præscriptum; d. l. pr. I. Liberis datâ bonorum possessione, ob summum amorem gignentis erga genitum, unde liberi sunt proprium parentum, & ex ipsis quiddam.*

7. *Unde legitimi.* II. Datur legitimis seu agnatis per virilem sexum descendentibus sive masculi sive feminae sint; (*vid. supr. i. de lib. ad post. hered.*) item illis qui quæve ex SCto Orphiciano & Tertulliano possunt succedere, *l. i. pr. & l. 2. §. 2. q. 1. 3. b.*

8. *Unde cognati.* III. Cognatis bon. possessio illa competit, cæteris à superioribus exclusis. Idque ex mera indulgentia Prætoris i. e. naturali æquitate. Admittit enim Prætor sic ad bon. possessionem omnes cognatos qui nullo jure civili ad successionem vocabantur, *l. i. pr. b.*

9. *De successorio Edicto.* Cognati isti succedunt pro ut sunt proximiores. Tales verò dicuntur vel ob edictum successorium, vel ob gradum. Edicto successorio Prætor ordinem ordinis (primo secundum, huc tertium) gradum gradui, personam personæ substituit, si proximior vel repudiavit bon. possessionem, vel infra C. dies mortuus sit. Ratio est, ne bona hereditaria vacua sine domino diu jacerent, & creditoribus longior mora fieret, *l. i. pr. §. 9. & 11. b.* Longius autem tempus parentibus & liberis indultum fuit, annus scilicet in honorem sanguinis, *d. l. i. §. 12.*

10. *De gradibus, & affinibus, & nominibus eorum.* Gradus cognationis (ita dicti à similitudine scalarum *l. 10. §. 10. b.*) alii superioris ordinis sunt, alii inferioris; alii ex transverso sive à latere. Superioris ordinis sunt parentes, inferioris liberi, ex transverso fratres & sorores, liberique eorum. Et superior quidem ac inferior cognatio à primo gradu incipit, ex transverso autem sive in primo latere nullus est primus gradus, & ideo incipit à secundo, *l. i. pr. & §. 1. b.* Affines sunt viri & uxoris cognati, dicti ab eo quod duæ cognationes, quæ diversa inter se sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit; quoniam conjungendæ affinitatis causâ sit, ex nuptiis, *l. 4. §. 3.* De nominibus cognatorum & affinium agitur *l. §. 4. 5. 6. 7. & l. 4. §. 4. & seqq. ac pass. b.* Cognitio autem horum graduum SCto necessaria est, ob successiones hereditarias, tutelæ, testimonia perhibenda; *l. 10. b. & personas nuptiis jungendas, §. 1. 2. 3. & seqq. l. de nupt.*

11. *Unde vir & uxor.* IV. Denique bon. poss. ab intestato datur viro & uxori, si sico excluso, quod affectio conjugum principium & origo sit omnis cognatæ successionis. Modò justum fuerit, tempore mortis matrimonium, (juxta legum præcepta contractum, *pr. de nupt.*) & præiens, nec divortio diremptum, *l. 1. b. pr. & §. 1.*

12. *De veteranorum & militum successione.* In paganis datur bonorum possessio. Militibus quoque defertur h. l. Ubi verò duo specialia notanda sunt i. quod ab intestato decedentibus agnati cognatique ad quintum saltem gradum succedunt, *l. f. b. 2.* quod testamentum facere possint, etiam si delictum capitale, militare tamen (atque sic qua milites) committant: vel bona etiam ab intestato ad hæredes pervenire possint, *l. 1.* Quod equidem in favorem militum ratione singulari pro justo habetur.

13. *Quibus non competit bonorum possessio.* Denegatur bon. possessio ab intestato, perinde ut jure civili, illis qui renunciaverunt, vel tempore ab ea sunt exclusi *l. 1. §. 10. de succ. edit.* aut se in indignos reddiderunt, *l. un. b.*

14. *Ut ex legibus, Senatusve consultis bonorum possessio datur.* Prætor dat bon. possessionem non modò ex suo edicto, verùm etiam extra ordinem aliis, quibus, ut dicitur, lege, SCto vel constitutione comprehensum fuit, *l. 1. b.* qua non modò supplendi, corrigendive, sed & adjuvandi (proponendi, exequendi publicè) juris civilis causâ cognitionem & decretum desideret, *l. 2. §. 1. qui ord. in bon. poss. serv. l. 1. §. 4. si tabb. test. null. ex tab. l. 1. §. 7. de success. edit.*

15. *Quis ordo in bonorum possessionibus servetur.* Ordo succedendi hic est i. suorum heredum. 2. legitimorum. 3. cognatorum. 4. viri & uxoris *l. 1. b.* Agitur

F 3

autem

autem h. t. maxime intra quæ tempora peti vel admitti debeat bon. possessio, quia finito tempore sequens gradus ordine succedit, l. 2. & seqq.

16. *De ius & legitimis heredibus.* Tantum de successione ab intestato Prætoria. Jure civili sic succedunt 1. Sui heredes (liberi in potestate, ut quilibet proximus) seu pars parentum, l. 1. §. 2. h. 2. Consanguinei specialiter sic dicti, (defuncto sanguine proximè juncti) parentes & fratres, l. d. l. 1. §. 9. & 10. 3. Agnati h. t. per virilem sexum juncti, l. 2. pr. & §. 1. quorum jure civ. Romanor. prior ratio fuit, & ob sexus præstantiam, & quod familiæ per eos propagentur atque Resc. gerantur, ut supra diximus.

17. *Ad Senatusconsultum Tertullianum & Orphitianum.* Additur prædictis 1. mater liberis succedens ex SCto Tertulliano (non factò à Tertulliano Patre & Dôctore Ecclesiæ, ut falsò statuitur Calvisium, Helvicum & alios ostendimus in Oratione inaugurali, de usu Chronologia in jure privato. 2. Liberi matri, exclusis agnatis, ex SCto Orphitiano, inspecta naturali æquitate, l. 1. pr. & §. 3. h.

LIBER XXXIX. Tit. 1.

De operis novi nunciacione. Particularia judicia Prætoria ex variis causis sunt, de quibus Prætor olim non ita frequens jus dicebat. Inter varias causarum figuras hic 1. est Damnum. II. Donatio. Damnum vel est ex causa privata, vel publica. In privata causa vel jam factum, vel infectum quod adhuc timetur. Ad infectum damnum refertur, ubi vicinus contra pristinam & receptam formam ædificat. Opus enim novum facere videtur, qui aut ædificando, aut detrahendo aliquid, pristinam faciem operis mutat. l. 1. §. 11. h. Contra hoc ergo a Prætor, ex principis cautionalibus inducta est Novi operis nunciatio s. prohibito, d. l. 1. pr. & §. 1. Fitque vel autoritate magistratus, per apparitorem l. 5. §. 10. h. vel propria autoritate l. 1. §. 3. (extra ordinem causâ necessitatis) jactu lapilli, aut verbali denunciatione, l. 1. §. 6. l. 5. §. 10. Finis est, ut infecti damni causâ caveatur, interveniente stipulatione, d. l. 1. §. 17.

2. *De damno infecto, & de suggrundis & præcectionibus.* Infectum damnum timetur etiam in ædibus ruinosis. Quo nomine datur triplex remedium. 1. Actio ex edicto ad cautionem præstandam, utque judex certum diem statuat intra quem caveatur, l. 4. §. 2. l. 7. h. 2. Actio ex stipulatu, domino præcipue cujus in bonis prædium est cui damnum imminet, ad versus dominum ædium ruinosarum, & qui cautionem promissit, ad damnum sarcindum. 3. Missio in possessionem ex primo decreto, ejus rei cuius nomine intra præstitutum diem cautum non fuerit, in damni securitatem, d. l. 4. §. 1. & h. seqq. Profectum est pars recti quæ ita provehitur ut nullibi requiescat, stillicidia à pariete arcens. Suggrunda pars recti ultra structuram ædium projecta & prominens, l. 242. ibiq. Godda & Wegnerus de l. 5. Horum hic sit n. entio, quod ex illis ferè damnum metui solet.

3. *De aqua & aqua pluvia cavenda.* Adhac vereri possumus damnum ex aqua pluvia, propter opus aliquod contra eam extructum. l. 1. pr. & §. 1. h. Hinc datur actio pluvie arcendæ, superiori contra inferiorem, ne aquam quæ naturâ fluxit, operæ factò prohibeat per suum agrum decurrere. Competit & inferiori advertus superiorem, ne hic opere factò aliter aquam mittat, quam fluere naturâ solet, d. §. 1. & §. 10. 22. 23. Etque non modò directa, sed & utilis, æquitate suggerente competens, licet jure deficiamus, ut habet l. 2. §. 5. Extra hoc autem usus aquæ pluvie impediri non potest, puta fluxus aut decursus ejus naturalis, vel per diversionem agri colendi causâ, l. 1. §. 10. Idque ratione naturali, quando prodesse sibi unusquisque dum alii non nocet, non prohibetur, l. 1. §. 11. Agitur quoque hic de servitute aquæ ducendæ, ad quam voluntas, & eorum in quorum loco aqua oritur, & eorum ad quos aquæ usus pertinet, exigitur: juxta principia humanæ actionis, & ne dominis in vitis suis minuatur, l. 8. l. 9. §. 1. & 2. Neque verò concessio ductu aquæ, per lapidem ducere licet, nisi hoc in servitute constituenda sit expressum, ne domino noceatur, l. 19. §. 1. h. l. 3. §. de itin. actus priv.

4. *De publicanis, & vestigialibus, & commissis.* Insuper in causa publica (contra publicam utilitatem) sit damnum à publicanis, quando vestigialia à fisco conducta habent,

Habent & vel dolo exigunt vectigal, aut per concussionem extorquent, vel ex mercibus quid furripiunt, *l. 1. pr. b.* Sed & in genere Publicani dicuntur, qui publico fruuntur, siue fisco vectigal pendant, siue tributum consequantur siue aliud quid à fisco condant, *d. l. 1. §. 1.* Est hinc actio in factum Prætoria de publicanis, pœnalis, illi compensans quid damnum passus est, contra publicanos, contra annum in duplum, post in simplum, *d. l. 1.* Contra furtum & damnum familia publicanæ quoque prospicitur, ut dominus conveniatur, sine noxæ deditio. §. 6. quod sibi imputare debeat curtales præposuerit, *l. 3.* utque summa insolentia istius generis hominum coercetur. Vectigal est quod propter alium via publica penditur, *l. 21. pr. de don. int. 27. Et ut. de his rebus quæ invehuntur aut evehuntur, l. 7. C. b.* Commissum dicitur quodèunque ex mercibus ob non solum Vectigal fisco cedit, *l. 14. b.*

5. *De donationibus.* Ita prospicit de damnis Prætor. Donatio est actus liberalitatis, quo quis in alterum donum confert, *l. 1. b.* Hude in *l. 29. eod.* dicitur donari videri quod nullo jure cogente (ex iustitia particulari profecto) conceditur. Ex naturali enim beneficentia hominis erga hominem profecta est *d. l. 1. §. 1. n.* Alia vero Mea est & simplex (pura) propria, quæ ex sola sit liberalitate, alia non meâ, & impropria, quæ remunerandi causâ, *d. l. 1.* Dein alia dicitur inter vivos, alia causâ mortis. Illa est, cum quis eâ mente dat, ut statim vel sit accipientis fieri, nec ullo casu ad se reverti, idque nullam aliam ob causam quam ut liberalitatem & munificentiam exerceat, *l. 1. pr.*

6. *De mortis causâ donationibus & capionibus.* Donatio causâ mortis est, cum quis ita donat, ut non statim, sed post mortem demum fiat accipientis. Vel cum quis habere se mavult, quam cum cui donat, magisque cum cui donat, quam heredi. Item futim, ut de Telemacho Piræo donante refert Homerus citatur *l. 1. pr. & §. 1. b.* Mortis causâ capio est, cum quis accipit quod causâ mortis donatur, siue sit donans, siue alterius, *l. 13. b.*

LIBER XL. Tit. 2.

Demanumissionibus. Jura manumissionum hujus libri revocantur commode ad tria capita, de definitione, de divisione, & actionibus eo nomine comparatis. Manumissio est de manu missio i. e. datio libertatis, *pr. 1. de libertin.*

2. *De manumissis vindicta.* Inter alia fit manumissio vindictâ (virgâ magistratus ratione servorum ad singulos spectantium) vel testamento.

3. *De manumissionibus quæ servis ad universitatem pertinentibus imponantur.* Quos manumittendi jus habent ipsæ universitates, ex D. Marci concessione, *l. 1. b.*

4. *De manumissis testamento.* Quæ testamentaria manumissio reliquis omnibus laxior est, & favore ultimæ voluntatis plurimum extenta. *tit. de L. Fuf. Canin. coll.*

5. *De fideicommissariis libertatibus.* Hæ sunt, ubi non ipse testator directè ò imponit libertatem, (purè vel sub conditione (sed fidi heredis commisit, ut hunc aut illum manumittat. Quorum non minus favor summus est, ut ex *l. 24. §. 10. §. ulto. l. 37. l. 39. 39.* & passim h. t. manifestum est.

6. *De ademptione libertatis.* Effectus testamentariæ manumissionis aditâ hereditate nullus est, ubi libertas à testatore adempta, ob contrariam voluntatem. Idem obtinet si lege admittatur, namque pro non data habetur. *L. un. b.*

7. *De statu liberis.* Et eodem pertinet, si in statu libero conditio defecerit, vel ille conditione (possibile) non paruerit, *l. 3. & seq. b. 1.*

8. *Qui sine manumissione ad libertatem perveniunt.* Hic modus consequendi libertatem extra ordinem receptus est, favore libertatis. Exempla plura extant, in *l. 1. §. 3. & seqq.*

9. *Qui & à quibus manumissi liberi non sunt, & ad Legem Aliam Sentiam.* Manumitti prædictis modis nequeunt servus alienus, & C. qui à non domin. manumiss. ad perpetua vicula damnatus, & C. qui non poss. ad libert. perven. relegatus sed in urbe moratus, *l. 2. b.*

10. *De jure aureorum annulorum.* Ad effectum manumissionis spectat, quædam manumissi fiant libertinæ conditionis, ideoque patrono agnoscere teneantur. Excipitur qui consentiente patrono jus aureorum annulorum (gestandorum; alioquin enim libertinis non nisi ferreos gestandi jus erat) impetravit; hic enim pro ingenuo est, *l. pen. & ult. b.*

11. De Natalibus restituendis. Idem obriuet, si contententibus patronis natalibus sint restituti tunc eam illis natalibus restituuntur in quibus omnes homines fuerunt, l. 2. §. 3. & seq. h.

12. De liberali causa. Actiones de liberali causa duorum sunt generum, i. si quis ex libertate in servitutem petatur, ubi is actoris partes sustinet, qui servum suum dicit. 2. si quis ex servitute in libertatem proclamar, qui partes actoris sustinet. l. 7. §. 1. & passim h.

13. Quibus ad libertatem proclamare non licet. Sunt enim quibus hoc verum. Ut si major 25. annis ad pretium participandam se venandari passus est, l. 1. & seqq. h.

14. Si ingenuus esse dicitur. Datur quoque actio illi, qui, ubi est manumilius, dicit se in genuum. Hocque si probare potest, non fit libertinus, sed ingenuus manet. Modo actionem instituat intra quinquennium, à tempore manumissionis, l. 2. §. 1. 2. ult. h. Quod hic extrahi à ratione definitum est, causa litium minuendarum, arg. l. 2. pr. de aqua & aqua plu. arc. & ne in certo usque moraretur patronus, l. 1. de usurpat. & ulc.

15. Ne de statu defunctorum post quinquennium queratur. Et hoc ipsum in favorem libertatis constitutum est, ne qui pro libero mortuus est, servus afferatur, neque privatim, neque filii nomine, l. 1. h.

16. De collusione detegenda. Denique collusionem cum domino habitam, vel ex nimia indulgentia dominorum, seivi sæpe proclamabant ad ingenuitatem, cum tamen revera servi essent, Idque in hunc finem, ut ad honores provererentur. Cum verò sic amplissimus ordo per id genus hominum inquinaretur, juxta cautionalia principia, quodque hoc indecorum esset & inhonestum; factum est Scrum Domitianii temporibus, ut si quis intra quinquennium à sententia super ingenuitate lata, probasset per collusionem quiequam factam, istumque hominem servum esse, præmium fieret servus ipsi qui detexit collusionem, l. 1. 2. h.

LIBER XLII. Tit. I.

DE acquirendo verum dominio. Post jura manumissionum sequitur jus Possessionum, unde maxime originem habent quæcunque contentiose jurisdictionis: Quia verò possessio naturaliter & initio ex domino capit, l. 1. §. 1. de acq. pos. & sic quodammodo domini pars est, juxta naturæ ordinem de hoc quoque videndum erit. Dominium i. latè capitur pro quocunque jure in rem constituto; 2. strictius pro illo quod quis habet in ipsam rei corporalis substantiam. Et tunc est jus in re corporali constitutum, quo res propria est; Proprietas, l. 12. pr. & §. 1. h. l. 28. l. 36. cod. Acquiritur dominium jure naturali vel civili, de quo agitur Insur. de rer. div. & arg. rer. dom.

1. De acquirenda vel amittenda possessione. Possessio accepta pro facultate qua res corporalis detinetur, ut accipitur l. 12. §. 1. h. proprie significat jus detinendi rem corporalem, cum animo sibi habendi, l. 1. §. 3. l. 2. cod. l. 67. de jure. Acquiritur tum corpore, ratione Physicâ; quod aliter positio dici nequeat, tum animo ratione civili, quatenus actus juris est, qui, juxta principia humanæ actionis, non potest peragi absque animi affectione, l. 3. §. 1. h. junct. l. 33. de obl. & act. Iisdem verò modis etiam amittitur, l. 8. quævis principaliter animo, ut si in fundo sis, nolens possidere, l. 3. §. 6. qui enim animo amittit possessionem per consequentiam quoque vult corpore non psidere. Inde etiam solo animo retinetur possessio, non quidem Physicâ, sed civili & externa ratione, quod alias confusio & incertitudo rerum existeret, si relicta possessione, alteri eam protinus invadere & occupare liceret, l. 6. §. 1. l. 35. §. 2. l. 44.

2. De usurpationibus & usucapionibus. In his non minimus consistit possessionis vis & effectus. Usurpatio est usucapionis interruptio, l. 2. h. Usucapio dici potest adjectio (acquisitio) domini, per continuationem possessionis, temporis lege definiti l. 3. h. Absolutè considerata juris gentium est, pluribus populis usurpata. Nec modò civili & externâ, ratione incertitudinis dominiorum litiumque evitandarum inducta fuit, l. 1. §. 1. pro suo, sed & rationi naturali convenit, quatenus Majestati civili jus est circa bona privatorum, ne eorum administratio Reip. officiat, arg. §. ult. Inst. de his qui sua

vel al. jur. & secundum principia à circumstantiis rerum deducta, quæ media inter interna & externa sunt.

4. *Pro emptore.* Inter alia iusto titulo opus habet usucapio; *pr. Inst. de usucap.* cum, inducitur ex statu hominis secundo rerum proprietate, scire possum, debeam, id quod meum non est, ad alium pertinere. Eiusmodi titulus est, ubi quis possidet, quod revera emi ab eo, qui dominus quidem non est, quem tamen dominum putabat, *l. 2. b.*

5. *Pro herede vel pro possessore.* Pro herede, qui revera alicui heres existens, putat aliquid esse ex hereditate, quod non est, *l. 3. b.* Pro possessore, qui revera possidet ex causa Prætoriiæ bonorum possessionis, *l. 3. §. 1. de bon. poss.* putatque rem ex illa esse, cum non sit.

6. *Pro donato.* Ubi ex vera donatione rem teneo, donatam à non domino, animo usucapiendi, *l. 1. b.*

7. *Pro derelicto.* Ubi possideo rem verè pro derelicto habitam, ab eo quem putabam esse dominum, *l. 1. 2. 4. 6. b.*

8. *Pro legato.* Si teneo mente usucapiendi, quod revera mihi legatum est, ab eo, quem dominum ejus censebam, *l. 1. 4. 5. ult. b.*

9. *Pro dote.* Quando revera accepi in dorem, ab eo, quem dominum arbitrabar, *l. 1. l. f. b.*

10. *Pro suo.* Vel ubi quis generaliter putat se rem possidere ut suam & propriam, *l. 1. b.* Vel cum alius titulus cessat, & tamen aequitas suadet, ut se teneatur bonæ fidei possessor, loco domini existens, *l. 136. de R. l.* Quo nomine hic titulus extra ordinem prospicit b. f. possessoribus, *l. ult. h. t.*

LIBER XLII, Tit. 1.

Dere iudicatur & de effectu sententiarum, & de interlocutionibus. Dependet quoque multum de rerum possessionibus, quas dat Prætor tuerique, res iudicata. Hæc est quæ finem controversiarum pronuntiatione iudicis accipit, quod vel absolutio, ne vel condemnatione contingit, *l. 1. b.* Sententia est pronuntiatio iudicis de controversia in iudicium deducta. Quæ vel Definitiva, quæ reus condemnatur, vel absolvitur. Vel Interlocutoria, qua de parte controversiæ (incidenti articulo, ratione litis ordinandæ) pronuntiat, *l. 9. C. de sent. & interloc. omni. judic.* Ad hujus hærentiam pertinet, quod Prætor tollere vel corrigere possit, quod ita statuit, licet in sententiis (definitivis) sit contra *l. 14. b.* Quia in ordinanda lite varia occurrunt, quæ ut rectè sese habeant, Magistratus, cæca legis loquentis gubernationi subjacent. Effectus definitivæ est, quod iudex ubi semel sententiam dixit, ralis esse deinat, nec amplius eam corrigere possit: sive malè enim, sive benè dixit, officio functus est, *l. 15. b.* Et nimirum inter est, ut litibus, quocumque licet modo sopitis, Resp. in tranquillitate permaneat. Præcipuè vero sententia fertur, ut executioni mandetur, sicque iustitia actû in Remp. inducatur, *l. 15. pr. h. t.* Fit hoc ordinariè per immisionem in bona debitoris, causa pignoris in iis capiendi, *l. 15. §. 1. ut citra vitium litigiosi, deinceps alienari non possint, 2. de litig. & denique causa distrahendi, d. §. 1.* In quo quidem certus ordo præscriptus est, & plene satisfaciendum, juxta restricta iustitiæ principia *d. l. 15.* In personis verò quibusdam conjunctis, ut parentibus, patronis, lociis & similibus, ratio humanitatis, ne egeant, habetur, *l. 16. §. seq.*

2. *De confessio.* Confessus pro iudicio est, qui quadammodo sua sententia damnatur, *l. 1.* Ideo que & in hoc locum habet, prævia sententia declaratoria, dicta in bona immisio & venditio.

3. *De cessione bonorum.* Cedere bonis est omnia sua bona creditoribus dimittere. Quod, cum juris rigore olim etiam corpus teneretur, *l. Julia, ex benignitate inducitur est, causa evitandi carceris molestias & creditorum vexationes, l. 1. 4. C. quibon. ced. poss.*

4. *Quibus ex causis in possessionem eatur.* Itur quandoque in bonorum possessionem, non ut distrahantur bona auctoritate iudicis, sed rei servandæ causa. Quod extra ordinem & externa ratione inducitur est, ut is contra quem petitur b. possessio, ratio affectus tandem officium suum faciat. Obiint (1.) in bonis ejus qui iudicium

cu si

ei sistendi causâ fideiussorem dedit, neque defendendi sui causâ potestatem facit, neque defenditur: item si quis fraudationis causâ latrat, indefensus: (2) legatorum servandorum gratiâ, (3) ventris nomine, l. i. b. r.

5. *De rebus auctoritate iudicis possidendis, vel venundandis.* Contingit hoc maximè debitorè latitante, ne conveniatur. Ubi si plures concurrant creditores, ordo inter eos esse servandus, juxta quem unus alteri præfertur, habitâ juris potioris, quo gaudet, quodque variè æstimandum, ratione. l. 6. §. segg. b. r. Nota hic quod in vulg. edit. post l. 15. b. incipiat et, de privil. cred. 6.

6. *aliâs 7. De separationibus.* Si tunc etiam concurrant circa bona commixta, creditores defuncti & heredis, antea ære alieno gravati, rigore juris conjungendi sunt omnes creditores circa unam commixtum corpus bonorum concurrentes. Verùm juxta principia moderatæ justitiæ separationi fit locus, Decreto Prætoris, ita ut ex bonis defuncti satisfiat creditoribus hereditariis, ex bonis heredis verò creditoribus heredis. l. §. 1. h. ne alteri per alterum iniquior conditio inferatur. Quod tamen intra quinquennium tantum obtinet in chirographariis, l. 1. §. 12. semper verò inter hypothecarios, d. l. 1. §. 3.

7. *al. 8. De curatore bonis dando.* Curator bonis datur ex variis causis, hic maximè ubi plures concurrunt creditores, l. 1. b. Hujus, (sive consensu creditorum, sive magistratus auctoritate constituti,) tunc est, curam gerere bonorum, juxta principia Oeconomica, actiones vice debitoris latitantis excipere, utiles exercere, quandoq; bona distringere, & creditoribus satisfacere.

8. *al. 9. Quæ in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur.* Obtinetur hoc in prima actione Paulianâ, quâ curator vel creditores in quorum fraudem alienatum est, quocunque contractu, petunt restitui res alienatas, ac omnia in pristinum statum restitui, in quo antè alienationem fraudulentam fuerunt, ab illis qui, scientes debitorem non esse solvendo, alienaverunt, l. 1. pr. l. f. §. 1. b. r. Ne fraus si dolus proferat, contra principia à substantia justitiæ deducta.

LIBER XLIII. Tit. I.

DE interdictis, sive extraordinariis actionibus, quæ pro his competunt. Judicia possessoria extraordinaria sunt interdicta. Olim interdicta ex lege Majest. erant formulae & conceptiones verborum, quibus Prætor aut jubet aliquid fieri, aut prohibet, Fictaque hoc tunc maximè, cum de possessione aut q. inter aliquos contendebatur, pr. l. b. r. Et enim subinde, in primis ubi de possessione agitur, temporario aliquo remedio opus est, ne optimo Reip. fini tranquillitati officiat. De in loco formularum, (quæ rudiori ætati propriæ erant) introducæ à Prætorè (secundario legumlatore) sunt actiones in factum, de possessione vel q. competentes, §. ult. cod. Extraordinariæ dicuntur, & quod ex Prætoris jurisdictione fluant, arg. §. 3. de act. l. 7. §. 1. de l. & l. & quod formulæ sublatis omnia jud. sint extraord. d. §. ult.

2. *Quorum bonorum.* Datur hoc bonorum possessori Prætorio, contra eum qui pro herede vel pro possessore possidet, ad bonorum hereditariorum possessionem adipiscendam, l. 1. §. 3. de interd.

3. *Quod legatorum.* Hoc agit heres ad legatorum propria auctoritate à legataris occupatorum possessionem acquirendam, l. 1. §. 1. & 2. h. etenim æquissimum Prætori visum est, unumquemque non sibi jus dicere occupatis legatis, sed ab herede petere, d. §. 2.

4. *Ne vis fiat ei qui in possessionem missus erit.* Est hoc interd. de detentione, daturque & ei qui non fuit admissus ad possessionem, & ei qui est depulsus, quanti interest actoris vim factam non fuisse, l. 1. §. 1. 3. 5. l. ult. §. 2. h.

5. *De tabulis exhibendis.* Datur omnibus quibus aliquid in tabb. (testamento, codicillis) adscriptum, contra eum penes quem sunt, vel ad exhibendum eas, vel ad præstationem ejus quod interest, l. 1. §. 2. 3. 4. 5. l. 3. §. 2. 3. 4. l. 4. h.

6. *Ne quid in loco sacro fiat.* Incipiunt hic Interd. dependencia ex politicis prin.

principiis, principaliter ad tuendam Rempubl. spectantia. Quo etiam si foris hadenus pertinent. Competit autem h. r. interd. contra eum qui in loco facto generatim inter in rebus divinis, l. i. 2. 3. h.) facit aliquid deformitatis vel incommodi, ut in publicum statum restituatur, d. h.

17. *De locis & itineribus publicis.* Ne illa à quopiam occupentur, alioquin enim cuilibet permillum est in publicum perere ut prohibeatur occupatio eorum quæ ad usum omnium pertinent, l. i. 2. h.

18. *Ne quid in loco publico vel itinere fiat.* Datur cuilibet, contra eum qui ad impediendam publici loci vel itineris usum facit quid vel immittit, præter id quod licitè poterat, ad id, ut factum immittum restituatur, i. e. tollatur, l. 2. §. 3. 4. 35. 36. b. Quo ipso tam publicis quàm privatorum utilitatibus prospicitur, d. 2. §. 2.

19. *De loco publico fruendo.* Publicæ utilitatis causâ conceditur Publicanis vel sociis, qui ex locato fruuntur loco publico, contra turbatores & vim facientes, ad tuendam eorum q. possessionem, & vectigalia conservanda, l. 1. pr. §. 1. 2. 3. h.

20. *De via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.* Datur cuilibet, contra eum qui quocunque modo vias publicas impedit, vel non reficiendo, non purgando, quid immittendo, projiciendo, effodiendo, subruendo, extrahendo, exarando, quod tolli juberetur, ad id ut quod factum est restituatur, & via reficiatur, l. un. §. 1. & seqq. b.

21. *De via publica, & itinere publico reficiendo.* Competit cuilibet, contra impediendum reficere viam publicam vel iter, l. 1. b. Datur & actio via rejectæ ei in cujus agrum rejecta est via publica (lutum via) contra rejicientem injuria, ut tantum condemnetur quanti interest, l. si in agrum 3. b.

22. *De fluminibus, ne quid in flumine publico, ripave ejus fiat, quo pejus navigetur.* Interd. de fluminibus in genere datur cuilibet, contra eum qui quid in flumine publico navigabili ripave ejus facit vel immittit, quo statio iterve navigio deterior fiat, ad restituendum quod factum est, l. 1.

23. *Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque vel priori est ac succit.* Inspecie hoc agit de fluminis cursu seu fluxu non mutando. Datur contra eum qui derivationibus illicitis facit, ut flumen vel exerceat, vel aliter fluat aqua, aut mutatus alveus injuriam adferat, ad destruendum si quid tale factum est, l. un. pr. §. 1. 2. 3. n.

24. *Ut in flumine publico navigare liceat.* Convenitur hoc qui navigationem publici fluminis & quæ eo pertinent, prohibet, ad similitudinem ejus qui viâ publica uti vetat, l. 1. pr. §. 1.

25. *De ripa mantenda.* Prohibitorium hoc interd. datur tuenti, munienti, reficienti ripam fluminis, agrumve qui circa ripam est, ne ipsi vis fiat, l. un. b.

26. *De vi, & de vi armata.* Rei familiaris tuendæ causâ interd. ista spectant vel ad res nostras, vel ad servitutes nobis debitas. Ex illis est restitutorium seu recuperandæ possessionis h. r. ei competens qui per vim de possessione rei immobilis dejectus est, contra vim facientem, ad restitutionem possessionis & omnium rerum immobilium quæ ibi fuerunt, cum deiceretur, l. 1. pr. §. 1. 3. 6. 23. 29. h. §. 6. de interd.

27. *Ut possideris.* Datur possidenti (non vi, clam aut precario) res soli, & q. possidenti res in corporales, adversus eum qui sibi hanc possessionem arrogat, aut quovis alio modo turbat possidentem, l. 1. §. 1. 4. & seqq. l. f. h. ad id, ut cesset à turbatione, in futurum non turbet sed satisfaciat, atque damna illata cum fructibus perceptis restituat, satisfaciat, utque iudex possidentem tueatur, d. l. 1. §. 4. l. 2. 3. 4.

28. *De superficibus.* Competit superficiario (utile dominium habentis superficiei posita in alieno solo quod ad inaedificandum ibi conduxit in perpetuum, vel ad tempus) contra turbantem in possessione, ad modum interd. isti uti possideris, l. 1. §. 1. & 2.

19. *De itinere aliiq. privato.* Est interd. de servitutibus duplex. Primum pro retinendo servitutis usui, ei competens qui servitute itineris, actus, aut viæ usus (non viæ, clam, aut precario) fuerit hoc anno, licet modico tempore, per se vel per alium, contra quemcunque prohibentem, ut liceat uti itinere, actu aut viâ, & utens in eo defendatur, *l. 1. §. 1. & seqq. h.* Alterum etiam interd. est h. t. *l. 3. §. 11. de itinere*, viâ & actu reficiendo, ut ad certarius permittat nobis reficere quo magis uti positum modo ipsi caverimus damni infecti, quod per operis vitium contingere potest, *l. 3. §. 11. l. 5. §. 8. f.*

20. *De aqua quotidiana & æstiva.* Hæ aquæ (privata) iusi differunt, non iure. Illa est quæ assidue duci solet, si v. æstivo tempore si v. hyberno, etiam si interdum ducta non sit, vel usum intermissione temporis divinum habeat, *l. 1. §. 2. 3.* Hæc quæ æstate sola uti expedit, quamvis & hyeme duci queat, *d. l. 1. §. 4.* Hinc tria huius Interd. de tuenda q. possessione Aquæ ductus capita existunt I. De aqua quotidiana, *d. l. 1. §. 1. seqq.* II. De aqua æstiva, *d. l. 1. §. 30. 31. & seqq.* III. De aqua ex castello duenda, *d. l. 2. §. 28. & 29.*

21. *De rivis.* Interd. hoc datur reficiendi, purgandi rivos, si v. cæca, septa, aquæ duenda & compellenda causâ comparata, contra impediendum, ut liberè liceat reficere, purgare, *l. 1. pr. & §. 1. seqq.* Non refectis enim rivis omnis usus aquæ auferretur, & homines sibi necarentur, *l. ult. h. t.*

22. *De fonte.* Hoc de fonte seu aquæ viæ haustu, competit adversus impediendum haurire, ut sine impedimento ex fonte, lacu, puteo, piscina haurire liceat, neque refectio earum impediatur, *l. 1. pr. & §. 6.*

23. *De cloacis.* Cloaca hic est locus cavus, per quem colluvies quædam fluit, civitatis vel domus alicujus, *l. 1. §. 4. ein verdecster Grabe d'adurcs der unslat wegflusst.* Hinc interd. hoc datur ei qui cloacam privatam purgare aut reficere voluerit, contra quem liber impediendum, ut liberè liceat reficere & purgare, *l. 1. pr. item ut tollatur quod in cloacis publicis factum vel immisum, l. 1. §. 15. aut vis non fiat ei qui novam cloacam facturus est. l. 2. h.*

24. *Quod vi aut clam.* Generale hoc interd. est restitutorium, pro domino prædii, cui vi aut clam quid factum est (si v. in publicis si v. in privatis causis) contra facientem, ut id restituatur, & damnum refarciatur, *l. 1. pr. & §. 1. b. t.*

25. *De remissionibus.* De his agitur ob affinitatem, ubi facta est, & tenet novi operis facta nunciatio, quando sc. nuncians jus habuit prohibendi, *l. un. b.*

26. *De precario.* Datur ei qui precario dedit roganti usum vel possessionem rei, contra eum qui precario habet, ut restituatur res precario data in pristinam causam, cum fructibus & omni accessione, *l. 8. §. 4.*

27. *De arboribus cadendis.* Quod domino ædium datur, quarum luminibus officitur, aut tectis nocetur, contra dominum arboris, ut is eam adimat, vel permittat actori eam ex stirpe excindere & tollere ligna: aut ut arborem, in fundum impendentem pedes quindecim a terra coerceat, *l. 1. pr. & §. 1. 7.*

28. *De glande legenda.* Si in alicujus fundum glandes (fructus cujuscuque generis) cadunt, datur ei contra vicinum ex cuius fundo prolapsi sunt hoc interd. ut sibi liceat tertio die quo lapsi sunt, eos colligere & auferre, *l. un.*

29. *De homine libero exhibendo.* Officii causâ comparatum est unicum hoc interd. Nam communis humanitatis officium exigit, ut liber homo invitus non detineatur sicque in servitutem fortè trahatur, aut retineatur. Hinc datur cuius, *l. 3. §. 9.* contra eum qui detinet liberum hominem dolo malo, ut eum exhibeat, *d. l. §. 8.*

30. *De liberis exhibendis, item detentis.* Si quis eum quem in potestate mea (vel maritali) habeo, retineat, enim eum exhibere cogitur, & quò minus ducere mihi liceat, ad operas præstandas ad quas adstricti sunt, vetatur, *l. 1. pr. & §. 1. 2. 3. 4. & seqq.*

31. *Utrubi.* Pertinet hoc proprie ad possessionem rerum mobilium tuendam, adversus quemcunque impediendum, quam interest possessionem retinere, vel in casum non fuisse turbatum, l. un.

32. *De migrando.* Praesto id habet inquilinus, soluta pensione volens migrare, & res suas alio transferre, l. 1. §. 1. contra locatorem impediendum illas abducere, ut liberè auferre liceat.

33. *De Salviano interdicto.* Quod contrarium superiori, pertinet ad rem pro mercede domus pignoris nomine obligatam. Datur domino praedii rustici vel urbani locati, adversus conductorem (utiliter contra extraneos, in quos res alienata est à conductore, l. 1.) ut locator possessionem adipiscatur earum rerum quae sibi obligatae erant pignori, & vel adhuc extraneis apud conductorem, vel alium in quem sunt alienatae, l. 1. Atque hoc remedium, in quo tantum inspicitur quod conductor res intulerit (impoverit) d. l. §. 7. utilius est actione Serviana.

LIBER XLVI. Tit. 1.

De exceptionibus, praescriptionibus, & praedictis. Exceptio, Rhetoribus, Depulsio, proprie est exclusio ejus quod ab auctore in intentionem condemnatorum de deductum est, l. 1. Praescriptio (species exceptionis) quae non tam actioni ipsi quam ejus exercitio opponitur, ut cum tempore finita dicitur actio, vel eum fori obijctum praescriptio. Vulgo dicitur exceptio praescriptionis. Praedictum vocatur exceptio quae futurae graviori actioni praedictum facit, ut si instruitur actione de parte fundi, quam tuam esse dicis, pendente lite communi dividundo agas, quomodo agere non licet, nisi prius partem tuam esse constet, l. 13. 16. 18. 21. Vulgo exceptio praedictalis.

2. *De exceptione rei judicatae.* Competit eo pro quo iudicatum est, ad perimendam actionem, qua actor de eadem re de novo experitur, l. 4. 12. 13. 14. h. Ne enim alter modus litium multiplicatus, summam atque inexplicabilem faciat difficultatem, l. 6. res semel iudicata est pro veritate, jure extraordinario.

3. *De diversis temporalibus praescriptionibus, & de accessionibus possessionum.* Exceptio praeter temporalis est quae temporis beneficio acquiritur, ut si quis longo tempore rem aliquam possederit, l. 3. §. 12. b. Hic enim, licet dominium non habeat, quod solo tempore non acquiritur defendendus est opposita exceptione; extraneam quidem ratione, quod interfit Reip. non facile movere antiquas possessiones, ne tranquillitati ejus officiat. Accessiones possessionum vocantur, quando tempora praecedentis possessoris profunt sequenti v. c. emptori, heredi, aut simili. Aliter enim alienus persona non representat, l. 13. pr. & §. 1.

4. *De doli mali & metus exceptione.* Quae datur ei qui metu dolove promissus, contra petentem id quod taliter promissum. Ne cui dolus suus per occasionem firmitatis civilis profuit, contra naturalem aequitatem, l. 1. §. 7. & principia iustitiae, cui nihil magis contrarium, quam vis & dolus. Unde etsi recta via non competat actio de dolo, datur tamen per indirectum & anfractus, doli exceptio.

5. *Quarum rerum actio non datur.* Quandoque res ipsae, quibus de agitur, inducunt exceptionem, ut si actoris intentio ipso jure non subsistit (si stipulatio est subdara per solutionem, si juratum est, §. 11. de act.) aut ipso quidem jure competit, sed à Praetore (secundario legislatore) actio denegatur, propter exceptionis evidentiam, l. 1. §. 2. l. 2. §. 1. N. 127. c. 2.

6. *De exceptione rei litigiosae.* Rebus, ubi licet cepta erat, venditis, nulla quidem, ratione ipsius rei contra emptorem at quem transit, exceptio est, uterque tamen & emptor & venditor, puniuntur, externâ ratione; cum fieri solent ejusmodi alienationes ferè causa potentioris adversarii substituendi. Cum itaque haec res mala sit, & odio & invidia contrahentium procedens, merito puniuntur, non quidem in rem venditam, sed in contrahentes ipsos delinquentes.

7. *De obligationibus & actionibus.* Obligatio est juris vinculum, quo quis necessitate adstringitur alicujus rei solvendae, secundum nostrae civitatis jura, pr. Inst. b. Natura enim illius non in hoc consistit, ut aliquid corpus nostrum aut servitutem nostram faciat, sed ut personam nobis adstringat, ad dandum aliquid, vel faciendum, vel praestandum, not. ab. l. 3. b. 1.

PARS VII.

C	1. de natura verborum obligationis	}	1. Quid sit & quomodo recte contrahatur Lib. XLV. r. 1. de verborum obligationibus.	
			2. de Personis quæ stipulantur qui	Liberi { Vnus Plures tit. 2. de duobus reis cond. sitendis. Servi r. 3. de stipulatione servorum
			3. Quomodo confirmetur accessoria obligatio per stipulationem fidejussoriam. Lib. XLVI. r. 1. de fidejussor. & mandator.	Novatione & delegatione r. 2. de Novationibus & delegationibus.
			4. quomodo solvatur	Solutione r. 3. de solutionibus & liberationibus. Acceptilatione r. 4. de Acceptilationibus.
	2. Singulatim de stipulationibus Prætoris tit. 5. de Prætoris stipulationibus. Quarum hæc quidem species recententur.		Rem pupilli salvam fore r. 1. 6. Rem pupilli vel adolescentis salvam fore. Judicatum solvi r. 7. Judicatum solvi rem ratam haberi r. 8. rem ratam haberi & de ratibatione.	

Criminalia Judicia vel sunt	Vid. Tab. p. 2.	Privata Lib XLVII r. 1. de privatis de iudiciis	Extra ordinaria crim.	Ordinaria	Furtum	de speciebus furti	In genere r. 2. de furtis.	
							Tignali alicui alterius ædific. iuncti r. 3. de tigno iuncto.	
							Hereditarij alicui à statuto libero facti. r. 4. si quis testamentum liber. & adversus nautas, caupones stabularios r. 5. si rixi adversus nautas. à familia nostra alteri facti. r. 6. Si familia furtum fec. d. arborum [quod refer vites, hederas, arundines, salicet, stirpes] furtim cæsarum r. 7. arbor. furtim cæsarum.	
							2. Rapina r. 8. vi bonor. r. apior. cuius actione etiam ferè tenentur qui in tumultu seu turba furati sunt. r. 9. de incendio, ruina, naufragio, r. r. r. nave expugnata.	
							3. Injuria r. 10. de iniuriis. & famosis libellis.	
							Sepulchri violatio r. 12. de Sepulchro violato Conculso r. 13. de concussione. Abigeatus, r. 14. de abigis. Prævaricatio r. 15. de prævaricatione. Receptatio r. 16. de receptatoribus. Furtum balnearium r. 17. de furtibus balnearis. Effractiones & expilationes r. 19. de effractionibus & expilationibus. Explicatio hereditatis r. 19. Explicata hereditatis. Stellionatus s. stellatura r. 20. Stellionatus Termini mortis r. 21. de termino mortis. Illicita collegia r. 22. de collegiis & corporibus. Quia autem sunt horum extraordinariorum criminum accusationes populares; additur in fine hujus lib. r. 23. de popular. actionibus.	
							In genere Lib. XLIIIX. r. 1. de publicis iudiciis.	
							1. quomodo constituantur	1. per accusationem r. 2. de accusationibus. & inscriptionibus. 2. denunciationem. 3. Inquisitionem. Has subsequi solet cunctodia rei. r. 3. de custodia. & exhibitione reorum.
							2. de generibus delictorum delinquentis	In rem publicam vel principem læsæ majest. r. 4. ad L. Juliam Majestatis. (adulterii r. 5. ad L. Jul. de adult. coercend. vis publica r. 6. ad L. Jul. de vi publ. vis privatæ. r. 7. ad L. Jul. de vi privata. Homicidii, veneficii, Incendii r. 8. ad L. Cornel. de sicariis. Parricidii r. 9. ad L. Pompei de parric. Falsi crimen r. 10. ad L. Cornel. de falsis. repetundarum r. 11. ad L. Jul. de annonæ, Peculatus, Sacrilegij, residui r. 13. ad L. Jul. peculatus ambitus r. 14. ad L. Jul. ambitus Plagii crimen tit. 15. de L. Fab. de plag.
							Publica, de quibus	3. de processu Judiciorum publicorum 4. de Executione: ubi
D	1. De ejus contrariis s. impedimentis quæ solent extiteri per Calumniam prævaricationem r. 16. ad Ictum Turpiliannam defensionem abolitionem 2. de ipso processu qui consistit in hoc 1. ut absens antequam damnetur, requiratur & citetur edictis r. 17. de requeundis vel absentibus damnandis. 2. ut presens reus quaestioni subjiciatur r. 18. de quaestionibus.							

	D	Infliguntur cō-	ante sententiam sibi mortem conseve-
	de poenis. 19.	sessis & pro illis	runt convicti.
	de poenis & publica-	habitis, qui sc.	Corrupto adversario mortui sunt r. 21.
	tionem bono-	Cessant quoad publicationem bonorum in interditiis,	de bonis eorum qui ante sententiam & c.
	rum: 20. de	relegatis. r. 22. de interditiis & relegatis.	
	bonis damnat.	Remittuntur aut	Restitutionem r. 23. de Legis
	poenae vero	per	sententiam passis & resti-
			tur. Principis.
			Liberationem Principis
		De cadaveribus punitorum r. 24. de cadaveribus punitorum.	
	1. In genere Lib. XLIX. r. 1. De Appellationibus.	Judicis à quo appellare licet; r. 2. à quibus appellare non licet.	
		Judicis ad quem r. 3. quis & à quo appelletur.	
De Appellat.	1. De appellatione instituenda, ratione	temporis, quo pertinet, officium	In recipiend. vel non r. 5. de Appell. recipiend.
agitur		judicis.	In datione Apostolorum r. 6. de libello dimissorio.
Tab. d.			Nihil innovari appellat. interposita r. 7. nihil novari.
p. 2.	2. In specie	Quaedam tamen sententiae non rescinduntur per appellationem	r. 8. quae sententiae sine appellatione.
		2. De proseguenda & exercenda	An per procuratorem r. 9. an per alium causa appellationem.
			Si tutor vel curator vel Magistratus creatus appellaverit
		3. tollenda & finienda per mortem appellatoris sine herede defuncti, r. 13. Si pendente appellatione.	r. 10. tutor vel curator.
	Fiscalia de Jure fisci r. 14. de Jure fisci.		
	de captivis, de postliminio, de redemptis ab hostibus r. 15. de captivis & postlim.		
	De re militari seu militia r. 16. de re militari.	Privilegium castrensis peculii r. 17. de castrensi peculio,	
	quo pertinet	Privilegia veteran r. 16. de veteranis.	
	Militaria		
	Municipalia vel	De personis municipium qui	Sine dignitate, honore, participes tamen d. r.
		Municipales Lib. 1. ad Municip.	Decurionatus. r. 2. de decurionibus & r. 3. de albo scribendo.
		etum honore	Alterius muneris Legem r. 5. de vacat. & excusat.
			r. 4. de muneribus Principem, concessio jure immunitatis & honoribus, à quib. r. jure immunis asti.
			bus excusantur Propter Legationem r. 7. de legationibus.
			quidam per
			Quaestura, aedilitatis, praefecturaeque civitatum r. 4. de administrat.
			Hi verò decreta pro utilitate municipii possunt facere, de quibus r. 9. de secretis ab ordine facientis.
		Incolae	
		Coloni	
		De rebus, ut operibus publicis r. 10. de operibus publicis.	
		de nundinis r. 11. de Nundinis.	
		de pollicitationibus r. 12. de Pollicitationibus.	
		Quae citra conventionem & actionem ordinariam ex æquitate officio magistratus summarie expediuntur r. 13. de extraord. cognitio.	
	Extraordinariae cognitionis	Proxenetica r. 14. de proxenet.	
		Census r. 15. de censibus. His tandem	
		Coronidis loco adiciuntur	de verborum significatione r. 16.
		tituli Universales	de regulis Juris r. 17.

EX-

EXPOSITIO.

LIBER XLV.

Tit. I.

DE verborum obligationibus Licet stipulationes ortum habeant ex jure civili, in iudiciis tamen plerumque, ut cautiones, ex usurpatæ fuerunt Prætorii, quibus ea corobantur, ideoque hæcenus & ad Iudicia Prætorii stipulationes referuntur. Verborum obligatio nomen accepit, quod non simplicibus verbis, sed certâ formulâ conceptis contrahatur. Originem autem manifestè habet ex principiis cautionalibus, quia vinculum est & nexus omnium obligationum, ut quicumque contractus per eam firmetur, & ad certam & civilem formam, unde efficaciter agi possit, traducatur. *pr. l. b.* Metonymicè autem dicitur verborum obligatio pro Stipulatione, quæ obligatio stipulationis s. ex stipulatione. Nam stipulatio est conceptio verborum, quâ quis responderet se daturum facturumve id quo est interrogatus, *l. §. 1. h. pr. l. cod.*

1. *De duobus reis constituendis.* Stipulatio obtinet non modò inter singulos, sed & inter duos aut plures. Rei constituendi sunt, qui promittunt, rei stipulandi, qui stipulantur, *l. i. l. a. b. pr. l. cod.* ratione rei, quæ in stipulationem venit, ejusdem illi rem eam in solidum debent, his verò in solidum debetur, *l. 2. §. 1. l. 3. §. 1.* Pentione tamen vel acceptilatione unius tota solvitur obligatio, *ead. l.* quia ratione objecti non est nisi una, sed saltem quoad personas, utpote animi & juris, per plures diffusa stipulatio.

3. *De stipulatione servorum.* Servi quidem stipulari possunt, communes, hereditarii, fructuarii; at non ex sua persona. Fingitur itaque dominus juris interpretatione, per manum servi, tanquam per instrumentum stipulari; sive hic domino, sive sibi stipuletur, sive absque illa adjectione, *l. 1.* Instrumentam enim vel naturaliter acquirit ei, cujus est instrumentum, qui hic est domini persona *pr. l. b.*

L. B. XLVI. Tit. I.

DE fidejussoribus & mandatoribus. Non modò obligatio principalis, sed & accessoria fidejussorum & mandatorum firmari potest per stipulationem. Creditoria enim inter est, ut horum in subsidium, firma existat obligatio. Fidejussor est qui, quod alius debet, stipulatione interveniente, fide sua esse jubet, seu alieno nomine obligatur, *l. 1. §. 1. O. & A.* Mandator, cujus mandato, citra stipulationem alteri pecunia creditur. Utraque res ex dissimilitudine hominum orta est unde & pignus profectum, ut creditoribus magis cautum existat.

2. *De Novationibus & delegacionibus.* Novatio prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem vel naturalem transfusio atque translatio, h. e. cum ex præcedenti causâ ita nova constituitur, ut prior perimatur. Novatio enim à novo nomen accepit & à nova obligatione, *l. 1.* Verbi causâ, si quod debebatur ex mutuo, deductum est in stipulationem, promissis etiam fortè usuris, *l. 6. C. si de re. per.* Quo casu tollitur mutui obligatio, & nova stipulationis constituitur. Delegatio est alterius rei à debitore creditori facta substitutio, *l. 7. b.* Etque per stipulationem vel per litis contestationem, *d. l. §. 1.*

3. *De solutionibus & liberationibus.* Solutio latè dicitur liberatio à debito, quovis modo facta, *l. 54. h. l. 47. l. 76. de V. S.* Strictè est, ejus quod debetur numeratione pecunie liberatio, *l. 49. b.* Liberationis una est significatio, sc. sublatio debiti quovis alio modo quam numerorum solutione, *arg. d. l. 47. b.*

4. *De Acceptilatione.* Ut naturaliter solutione, ita acceptilatione civiliter fit debiti liberatio. ndeque hæc est liberatio per mutuam interrogationem, quâ utriusque contingit ab eodem nexu absolutio, *l. 1.* Cum autem non sit nisi stipulationis, ex Galli Aquilii IC. invento deinceps & quæcumque alia obligatio sic tolli coepit, sc. primum debito deducto in stipulationem, deinde eadem sublata per acceptilationem: Germanis est *Schenszahlung.* Urque ultima à secundis legatoribus coepit, ita omnis in genere ex justis extraordinariis principis exorta est, per citationes & anfractus, *§. 1. & 2. l. quib. mod. toll. oblig.*

s. De

5. *De stipulationibus Prætoris.* Prætoris dicuntur quod ex merō magistratus; si Prætoris officio proficiantur, certisque formulis sint comprehensa §. 2. de *div. stip.* neque tam imponantur contractuum gratiā, ut civiles, quam iudicii firmandi causā. Recte verō omnes stipulationes naturā suā dicuntur Cautionales; hoc enim agitur, ut quis cautior sit, & securior interpositā stipulatione, §. 1. §. 4. Prætoris tamen alie sunt Judiciales, quæ propter iudicium interponuntur. Cautionales specialiter sic dictæ, quæ instar actionis habent, & ut nova sit actio, intercedunt: ut de legatis præstandis, & Communes, quæ sunt iudicio sistendi causā, l. 1. pr. §. 1. 2. & §. 3. r. 1. 2. de *divis. stipul.*

6. *Rem pupilli vel adolescentis salvam fore.* Ex hisce agititur hic de tribus. Prima est ex Cautionalibus h. t. ubi tutor Curator, eorumque fideiussor, interpositā etiam stipulatione promittunt, rem pupilli salvam fore. Hincque actio ex stipulatu rem pupilli vel adolescentem salvam fore, datur finitā tutela vel curā, pupillo vel adolescente, contra tutorem, curatorem, eorum fideiussores & heredes, ut præteretur quicquid ex gesta tutela dari fierive oportet, l. 1. 12 b. Interponitur hæc stipulatio & à pupillo ipso, si dari potest, vel adolescente, vel à servo ipsius, vel publico, jure planè singulari in gratiam pupillorum, l. 2.

7. *Judicatum solvi.* Secunda iudicatum solvi, Judicialis stipulatio est, ne frustrā in iudicio litigeretur, quam præstat reus ejusque procurator aut defensor, de iudicatio solvendo, de re defendenda, dolum malum abstinendum. Has enim tres clausulas continet, l. 6.

8. *Rem ratam haberi, & de ratihabitione.* Ad communem stipulationem Prætoriana spectat hæc rem ratam haberi, §. f. 1. de *div. stipular.* Hanc præstat procurator actoris vel rei, de cujus mandato probabiliter dubitatur. Unde datur actio ex stipulatu scilicet, cautione rem ratam haberi, contra illum, qui alieno nomine litem infert, vel suscipit, nec non contra promissores & fideiussores, ad id quod interitum ejus, qui stipulatus est rem ratam haberi, l. 13. l. 1. & §. 9. b. Ratihabitio est ejus, quod nomine meo ab altero gestum est, approbatio, ff. C. ad Senat. Macedon. l. 9. de *neg. gest.*

LIBER XLVII. TIT. I.

De *privatis delictis.* Ad justitiam in Remp. inducendam haut sufficit justitia, quæ bonum, si, ut iuste vivatur, sed & requiritur ut injustitia, quæ malum, ab sit. Hinc lex dicitur regula iusti non modo, sed & injusti, l. 2. inf. ac jurisprudentia iusti & injusti scientia, §. 10. de *Just. & Jur.* Nimirum principia formalia à justitia manantia (quæ circa formam legis versantur, ad id quod iustum est *tertū ac viā ratione* in Remp. Inducendum) sunt tum *bona voluntas* cum scientia & potentia conjuncta, d. pr. tum *summam cuius tribuere, pr. de e.* tum vero ut isthæc executione mandentur, l. 2. §. 13. de *O. l. 17.* §. 1. ff. de l. §. 1. Hinc in primis opus est *Disciplina*, quæ circa appetitivam animi partem versans, voluntatem bonam in hominē & remp. inducit per præmia & pœnas (voluptate alluciendo, & dolore deterrendo, §. 3. *Eth. 7.*) l. 1. §. 1. d. r. Inde & *Leges* requiruntur, per quas civēs ad virtutem *vi gradam civilis* compellantur. *Magistratus & Judicia* delinquantur (inductaque in ius fontium punitio) quæ medicina, i. *Reh. 19.* per quam leges, iura, ad effectum deducuntur, *arg. d. l. 2. §. 13. de O. l.* Judicia hic Criminalia in genere dicuntur quæ sunt de criminibus; delictis, Romanis præsertim; optimè exculat. Ex his Privata sunt de privatis delictis, ubi agitur ad commodum privatum. Privata dicuntur quod in singulos privatum committuntur.

2. *De furtis.* Commodum privatum læditur maximè quo ad res s. bona fortunæ, & quoad personæ existimationem. Ad aliud spectant furtum & rapina. Furtum est contractatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratiā, vel ipsius rei, vel etiam usus ejus, possessionisve, quod lege naturali (sec. principia justitiæ de alterum non lædendo) sum cuique tribuendo) prohibitum, §. 1. de *oblig. quæ ex dol. nasc. l. 1. §. f. b. r.*

3. *De tignis junctis.* Ubi quis sive fur sive alius, tignum furtivum ædibus aut vineis suis junxit, inde datur hæc actio, ad duplum, contra eum qui scienter junxit ad tigni æstimationem, l. 1. Quod externā ratione, ne ædificia sub prætextu tigni vindicandi diruantur, aut vinearum cultura turbetur, iustum est. Tigni appellatione continetur omnis materia, ex qua ædificium constat, vineæque necessaria, l. 1. §. 6.

4. Si *ui testamento liber esse iustus erit, post mortem domini, ante aditam hereditatem subripuisse aut corrupisse quid dicatur.* Dicitur hoc furtum jacenti hereditati à statu libero factum. Unde actio dupli, intra annum, *l. 1.* quam Prator naturalem secutus æquitatem, extra ordinem constituit, ac iure civili deficiente: Ne impunitus sit, qui hac spe audacior factus est, quod se nec ut servum coerceri possit intellegat, spe imminenti libertatis, neque ut liberum damnari, quia hereditati, seu dominis, furtum fecerit, cui nulla cum servo suo sit actio, ut eleganter ratiocinatus est Labeo, *l. 1. §. 1.*

5. *Furti adversus nautas, caupones, stabularios.* Et hinc actio in duplum datur, ob furtum ministrorum, quorum operâ navis, caupona stabulum exercetur, *l. 1.* Nimirum honorario iure, ob publicam utilitatem, ut quis cautus sit in ministris adhibendis; naturali enim ratione ipsi delinquentes tenerentur, cum noxa caput sequatur, *l. un. b.*

6. *Si familia furtum fecisse dicatur.* Inde est actio Pratoria contra dominum servorum quo ignorante furtum factum est, ad id ut vel servos noxios dedat, vel pro omnibus tantum offerat, quantum præstaret si unus liber deliquisset, scilicet vel duplum vel quadruplum, *l. 1.* Licet enim singuli ex affectione furandi in solidum obligati sint, externâ tamen ratione, ne domino sic faciliè periret omne patrimonium, ipsi optio ad dictum modum relinquuntur, *d. l. pr.*

7. *Arborum furtum cesarum.* Hinc non furti, sed ex L. Aquila & L. XII. tab. datur actio arborum (clam) cesarum, domino contra cadentem ad id quod interest, *l. 1. §. 7. 8. & pass.* Cædere est succidere, ferire cadendi causa, *l. 5.* Arborum appellatione & vitæ continentur, hederæ, harundines, salicæta, *l. 7.* Si quis talia lucci faciendi causâ contractaverit, etiam furti tenetur, *l. 3. §. penult.*

8. *Vi honorum raptorum, & de turba.* Rapina est furtum vi factum, (improbum) unde L. XII. tab. actio est in duplum, *l. 1. l. 2. §. 10.* Ex edicto Pratoris, quo rapina à furto distinguitur, in quadruplum, *l. 2. & seqq.* Turba, ex genere tumultus appellata, est multitudinis hominum (decem aut quindecim) turbatio & cæcus; Rixa etiam duorum, *l. 4. §. 3.* Si damnum in turba datum, actio datur à Pratore in anno in duplum, post annum in simplum, *d. l. 4.* Major autem hic pœna est quam in L. Aquila, quod per turbam etiam optimo fini civilis societatis, tranquillitati sc. officiat.

9. *De incendio, ruina, naufragio, rade, nave expugnata.* Hinc actio Pratoria competit, ei, cui ex incendio, ruina, naufragio, rade vel navi expugnata quid raptum vel damnatum datum est, in anno in quadruplum, post annum in simplum, *l. 1. §. 1. l. 3. §. 7. l. 6.* Cujus equidem utilitas evidens & iustissima severitas est, ut qui in casibus istiusmodi miseris improbe nocent, durius puniantur, *d. §. 1.*

10. *De injuriis & famosis libellis.* Ita personæ existimationi nocetur. Injuria in specie hic est Contumelia *l. 1. pr.* Fit re, quoties manus inferuntur, verbis ubi fit convitium, *d. l. §. 1.* Inferitur in corpus, ad dignitatem, ad infamiam, *§. 2.* Datur inde actio civilis, præcipuè ex L. Cornelia, ob injuriam quæ manu facta, *l. 5.* & Pratoria ad æstimandam injuriam specialiter designatam (ne quis cum discrimine alterius existimationis vagetur) & ad iudicem moderandam, *l. 7. pr. §. 1. §. 15. b.* Libellus famosus est liber ad infamiam alicujus scriptus, compositus, editus &c. *l. un. c. de fam. lib.*

11. *De extraordinariis criminibus.* Extraordinaria judicia hic sunt, in quibus certa pœna non præscribitur, nec certa petendi formula observatur, ut in ordinariis, sed petitur pœna infligi pro arbitrio iudicis, & qualitate commissi delicti. extra ordinem, *Wesemb. pr. b.* Hinc & extraordinaria crimina, ad modum contractuum innominatorum, non male dicuntur innominata, *arg. l. 9. verb. cuius rei admissum. l. ult. b.*

12. *De sepulchro violato.* Hinc datur ex edicto Pratoris actio in factum, domino sepulchri, contra eum qui dolo violavit, ad id quod interest; item cuius contra inhabitantem dolo, *l. 3.* ad pœnam. Violare hic est corpus tumulatum extrahere, ossa eruere cadavera spoliare, sepulchra confringere, destruere. Sepulcrum denotat omnem sepulchri locum, *d. l. 3. §. 2. l. ult.* Hocque ut sanctum salvumque maneat, naturalis ratio, & pietas dicitur, ne Deo & defunctis injuria fiat, *§. 1. §. 2. §. 3. §. 4. §. 5. §. 6. §. 7. §. 8. §. 9. §. 10. §. 11. §. 12. §. 13. §. 14. §. 15. §. 16. §. 17. §. 18. §. 19. §. 20. §. 21. §. 22. §. 23. §. 24. §. 25. §. 26. §. 27. §. 28. §. 29. §. 30. §. 31. §. 32. §. 33. §. 34. §. 35. §. 36. §. 37. §. 38. §. 39. §. 40. §. 41. §. 42. §. 43. §. 44. §. 45. §. 46. §. 47. §. 48. §. 49. §. 50. §. 51. §. 52. §. 53. §. 54. §. 55. §. 56. §. 57. §. 58. §. 59. §. 60. §. 61. §. 62. §. 63. §. 64. §. 65. §. 66. §. 67. §. 68. §. 69. §. 70. §. 71. §. 72. §. 73. §. 74. §. 75. §. 76. §. 77. §. 78. §. 79. §. 80. §. 81. §. 82. §. 83. §. 84. §. 85. §. 86. §. 87. §. 88. §. 89. §. 90. §. 91. §. 92. §. 93. §. 94. §. 95. §. 96. §. 97. §. 98. §. 99. §. 100.*

13. *De Concussione.* Qui concutunt homines prætextu officii, terrore injecto, extorquentque aliquid, & injusti sunt particulariter, pluri usurpatores, & sec. in iustitiam universalem simulato Reip. munere peccant, *arg. l. 1. c.*

14. *De abigenis.* Hi dicuntur qui pecora ex pascuis, armentis, stabulis subtrahunt, studium abigendi quodammodo q. artem exercentes, *l. 1. §. 1. d. 5. §. 1.* Durius puniuntur & ratione rerum quas auferunt, (cujus usus major in agris colendis & ad victum, unde magis privatus & Resp. læditur) & quod ferro plerumque utantur: adeoque ratione circumstantiarum, quæ aliquid intendere solent vel remittere, *d. l. 1. pr. l. 2. arg. l. 16. de pen.*

15. *De prævaricatione.* Prævaricator dicitur q. varicator, nomine tracto à varia certatione. Nam qui prævaricatur, ex utraque parte consiliit, verbis ex una, re factive ab altera, *l. 1. pr.* Quæ re nihil principis humanæ actionis, fidei atque justitiæ magis contrarium est. Hinc Prævaricatio dicitur ipsius accusatoris vel advocati cum reo collusio, *d. l. 1. §. 1. l. 2. & seqq.*

16. *De receptoribus.* Pesimum hoc genus hominum si non existeret, non diu possent latere delinquentes, *l. 1.* Puniuntur autem, quod scientes celent crimen, & in id consentiant, consentiu factum subsequente, adeoque in pari causa cum ipsis delinquentibus sint habendi, *a. l. 1.* In cognatis tamen & ad finibus receptorum puniendorum moderatio adhibetur, quod naturalis ratio stimulet eos recipere, *l. 2. & finem suum quocunque modo redimere, l. 22. §. f. ad L. Jul. de adult.* Multo magis id obtinet in nefeciente quem recipiat, *l. 2. C. de his q. vi latron.* Quid sit recipere habetur in *l. 1. §. 2. de serv. corr.*

17. *De furtibus balneariis.* Dicuntur illi qui in publicis balneis vestes & alia furantur. Gravior eorum poena est, quod & loci publici (in quo juxta politica principia major debet esse securitas, cum in eo non possit arcta esse custodia) ratio habenda quodque hominibus nudis damnus inferatur, *arg. l. 1. b.*

18. *De effractoribus & expilatoribus.* Effractores sunt hîc qui ex carcere effracto erumpunt. Qui, ob locum justitiæ violatum, gravius ut puniantur Reip. interest; *l. 2.* Expilatores dicuntur atrociores fures, quod ne pilum quidem relinquunt furando, *l. §. 1.*

19. *Ex hereditate.* Explicatio hereditatis est, quando res hereditaria, anteaditam hereditatem, vel aditam, sed possessionem non apprehensam, inveniuntur, *l. 2. §. 1. l. 70. de furt.* Pœnam habet ex oratione D. Marci, cum jur. restricto sic furtum non committatur, *l. 1. d. l. 2. §. 1.*

20. *Stellionatus.* Est omne crimen dolosum, quod proprio nomine caret: ubi enim species desunt, juxta rerum naturam, nomen generis usque fungitur vice speciei, *arg. l. 2. de præscr. verb.* Indeque quod in privatis civilibus judiciis est de dolo actio, hoc in criminibus, deficiente titulo, est stellionatus persecutio, *l. 3. §. 1. l. 2. q. C. eod.*

21. *De termino moto.* Pesimum hoc crimen eorum est, qui terminos agrorum distinctione dominiorum positos, transferunt, remeant, *l. 2. 3.*

22. *De collegiis & corporibus.* Subintellige illicitis, quæ contra jus, sine permissu Majestatis usurpantur, *l. 1. l. 3. §. 1.* Ratio, *arg. l. 2.* est ex princip. politiciis, quod per collegia, seu turbam & hominum multitudinem, commodam factionibus & seditio-nibus, Reip. tranquillitati facile officiat. Unde cautionis est, vel ex *d. l.* ea difficulter admittere, ne ex multis collegiis corpus magnum Reip. adversarium exerceat. In licitis ergo collegiis sodalibus licet facere pactiones (statuta) modo legis haut contrarias, *l. f. b.*

23. *De popularibus actionibus.* Datur de modo recensitis extraordinariis criminibus persecutio, etiam cuilibet de populo, ita ut is cujus interest, præferatur, *l. 3. §. 1.* Hinc populares actiones dicuntur, quæ suum jus populo tuentur, *l. 2.* Licet namque hæc crimina adeo gravia non sint, ut in publicum crimen incidant, Reip. tamen interest, ea impunita non reliqui, sed plurimos constitui persecutores, quod optimis civilis focietatis finibus, justitiæ & tranquillitati publica, immensum contrarientur.

LIBER XLII. Tit. 1.

De judiciis publicis. Sunt ea hoc loco quæ veniunt legibus publicorum judiciorum, ac cuius competit in publicam Reip. vindictam, *l. 1.* Alia Capitalia dicuntur, quibus est poena mortis, aut aquæ & ignis interdictionis; per has enim poenas eximitur caput de civitate: Vel non capitalia; ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coercitio, poena est, *l. 2.* Alia quoque media & mixta, quibus corpus, bona & fama affliguntur, *l. 1. de pen.*

2. *De accusationibus & inscriptionibus.* Accusatio est maleficii alicujus apud judicem solennis facta delatio & persecutio, ad vindictam publicam. Inscriptio est, eum minus vel plures, qui alium accusant, se inscribunt in crimen, se hoc persequi velle. Quæ res ex accusationis natura quidem non requiritur, sed orta est ex principis cautionalibus, ne facile quis proliat ad accusationem, cum sciat inultam sibi accusationem non futuram, l. 7.

3. *De custodia & exhibitione reorum.* Post accusationem institutam reus vel in carcerem conjicitur, vel militum custodia traditur, vel fidejussoribus, se ipsum exhibituros, promittentibus: vel suæ nonnunquam fidei committitur, l. 1. Quod cum lege non sit definitum, arbitrio judicis relinquitur æstimandum, ratione circumstantiarum, qualitatibus criminis, dignitatis, facultatum, innocentie accusati, d. l. 1. Inde hic vel ex vinculis causam dicere debet, vel se ipsum debet exhibere, aut fidejussores ad id tenentur, l. 2. pr. §. 1. l. 4. b.

4. *Ad L. Juliam Majestatis.* L. Julia vindicat crimen læsæ Maj. quod adversus populum Romanum, vel securitatem ejus committitur, l. 1. §. 1. Dicitur Sacrilegio proximum in l. 2. pr. quia, ut summa in civili societate religio est, ita politicæ & regimini Reip. post eam secundus locus debetur.

5. *Ad L. Juliam de adulteriis coercendû.* Adulterium jure Casareo propriè dicitur, quod in nuptam committitur à soluto vel conjugato l. 6. §. 1. Neque modo societati conjugali, (Omni humanæ societatis seminario) sed & Reip. per liberorum procreationem conservandæ, planè est contrarium, marito & cognatis summe injuriosum, sui naturæ ex luxuria & libidine descendens, contra castitatem & temperantiam, vitium deterrimum. Stuprum in virgine & vidua committitur, supra dicto jure, sive ab uxorato sive à soluto, d. §. 1.

6. *Ad L. Juliam de vi publica.* Officitur per vim justitiæ præcipuè, & publicæ tranquillitati. Publica vis est, quæ convocatis hominibus & armis adibitis committitur, l. 1. 2. 3.

7. *Ad L. Juliam de vi privata.* Vis privata, quæ admittitur sine armis, hominibus convocatis, l. 1. 2. 5. & seqq.

8. *Ad L. Corneliam de sicariis & veneficiis.* Vindicatur hæc homicidium, veneficium, incendium. Homicidium est voluntaria cædes hominis, l. 7. Veneficium ubi hominis necandi causâ venenum conficitur, datur, l. 3. Utrumque naturæ penitus & civili societati adversatur, alterum etiam imprimis divino Numini, si magicæ artes adhibeantur, & c. de malef. & mathemat. Incendio, quod dolo malo commissum, & alteri suum eripitur, & in Remp. (absque fortunæ bonis non valentem consistere) peccatur. Sicarii à sicis dicti sunt, qui parvi gladii, ad homines necandos clam fieri soliti, Vid. l. 1. & 3. b.

9. *De L. Pompeja de parricidiis.* Parricidium non saltem prædictis modis committitur, sed & simplici homicidio tanto gravius crimen est, quanto scelestius existit, eum, qui nos generavit, occidere, vel quem ipsi in lucem produximus, eum tales pro ipsis sunt, arg. l. 1.

10. *De L. Cornelia de falsis, & de Scto Liboniano.* Sequuntur crimina quæ ad res singulorum (principaliter) pertinent. Ex his est falsi crimen, quod mendacis & perfidiâ, Reip. valde repugnantibus, committitur; veritas enim & fides partes insigniores sunt justitiæ societatem civilem conservantis. Spectat L. Corn. propriè ad eos qui falsas testationes fecerunt, tabulas cera sive corruperunt, pecuniam adulterarunt; falsis insignibus usi sunt, l. 1. 2. 6. 8. 9. 13. 25. & pass. & sic deinceps. Libonianum Scrum refert ad falsum eum quoque, qui sibi aut quem in potestate habet, testatore consentiente, hereditatem aut legatum adscriptit, l. 15. pr. ubi hoc dicitur Claudianum, quia ex edicto Claudii factum est, esse Sueron. in Nerone c. 17.

11. *De L. Julia repperundarum.* Crimen repperundarum ab iis committitur, qui in administratione officii publici (gratis obeundi) quò magis aut minus quid ex officio facerent, pecunias à privatis vel acceptant, vel retinuerunt, & ipsis quorum res est, & Reip. injurii, l. 3. 4. 6. 7. 9. Pœna ordinaria est quadrupli restitutio, extraordinaria relegatio, exilium, ordinis remotio, l. 7. §. 2.

12. *De L. Julia de annonæ.* Crimen annonæ est eorum, qui vinum, frumentum aliasque res annonarias fordide comunt, & quo cariore siant, ut Dardanarii referant,

vant, vel monopolia exercent, *l. 3. r. c. de monopol.* Officitur ita fini præcipuo Reip. indigentia hominum supplenda, per annonam ad vitæ necessitatem, Unde singulare hic est, quod & mulieres ad hujusmodi nunciationem admittantur, ob maximam Reip. utilitatem, *l. 3. §. f.*

13. *Ad L. Juliam peculatus, & de sacrilegiis, & residuis.* Sacrilegium, jure Cæsareo, est furtum rei sacre ex loco sacro, *l. 5.* Peculatus propriè furtum pecunie publicæ *l. 1. De residuis*, ubi al. quid residui est ex pecunia publica apud ejus administratores; maxime si delegatam in usum aliquem, retinuerint, neque in eum consumpserint, in Reip. detrimentum, *l. 2. l. 4. §. 4.*

14. *De L. Julia ambitus.* Ambitus est magistratus vel sacerdotis, suffragiis clam pecuniâ empris, petitiis, *l. un. §. 1.* Dicitur ab ambiendo i. e. domus eorum obeundo qui suffragium habent, *d. h. §. f.* Neque leve hoc crimen est, cum & in publicum committatur, lucri vel honoris causa ad Remp. accedendo, quod virum bonum non decet, & privarim, promotores corrumpendo, trahendoque in commercium id, cui commutationis ratio adveniat.

15. *De L. Fabia de plagiariis.* Plagium propriè committunt, qui scientes, dolo malo, liberum hominem pro servo vendunt, vel emunt; *l. 1. 4.* Quomodo & privatum hominifit injur. a. & Reip. civis furripitur, *arg. l. 3. §. 1.*

16. *Ad Sc. Turpilianum, & de abolitionibus criminum.* Dicto Scro poenam luunt qui tergiverfantur in accusando, calumniantur, prævaricantur. Ut enim fontes sunt puniendi, ita & inter est Reip. ac vult justitia defendi innocentes. Nec itaque toleranda est memorias acciatorum, quæ tribus modis detegitur, & tribus poenis committitur. Aut enim calumniantur, aut prævaricantur, aut tergiverfantur, *l. 1.* Tergiverfatio tamen quæ fit per abolitionem criminis est impunis. Estque hæc, accusati è reorum numero publica exemptio, *l. 3. & seqq. c. de gener. abolit.*

17. *De re revendi, vel absentibus damnandis.* Ubi reus est ob crimen capitale abfens, adnotari ipfius nomen debet, sique requiri (ubi moretur) & citari (subdictis vel apud magistratus) quod æquitatis ratio non admittat damnare in auditum, *l. 1. pr. & §. 2.* Similique bona ejus adnotantur, obfignantur, ut fuga reprimatur & copiam sui faciat, sique purget. Alioquin post annum in fiscum eoguntur bona in contumaciâ, *d. l. 1. pr. b. l. f.* Qui comparet & se purgat, rem integram habet, idem est si intra annum mortuus sit, *d. l. 1. §. 4.*

18. *De Questionibus.* Ubi indicia adfunt contra reum præsentem, de capitali crimine, adtorturam sufficientia, is quaestio: subjiciendus est. Quod, ubi alia argumenta & probationes haberi non possunt, *l. 1. §. 1.* causâ eruendæ veritatis (ad cognitionem criminum necessariâ) & publicæ utilitatis (cum absque punitione fontium Reip. salva existeret nequeat) extra ordinem institutum fuit.

19. *De Poenis.* Poenæ ex Disciplina, quam juxta formalia justitiæ principia, esse necessariam in Reip. constat ex dictis *ad riv. de priv. delict.* originem habent, & sec. politica principia, fiunt ad rei emendationem, ad exemplum aliorum, utque malitia de medio tollatur, *arg. l. 1. §. 1. de I. & I.* Septem ejus præcipuæ sunt circumstantiæ, quæ ex principis moralibus dependentes, aliquid intendunt vel remittunt, memoratæ JCro in *l. 26. h. t.*

20. *De bonis damnatorum.* Ubi poena capitalis erat, ut vita adimeretur, atit civitas, aut servilis conditio irrogaretur, tunc in consequentiam & bona damnatorum simul publicabantur, h. e. confiscabantur, *l. 1. b. l. 3. in f. de bon. eor.* Ita tamen ut liberorum ratio haberetur, ne illi alieno admisso graviorem poenam luerent, quos nulla contingeret culpa, interdum in summam egestatem devolutos, *l. 7.*

21. *De bonis eorum qui ante sententiam vel mortem sibi consecverant, vel accusatores corruperant.* Publicantur bona etiam eorum, qui pro, confessis habentur, ut qui criminis rei, ante sententiam accusatione instituta sibi mortem consecverunt, *l. 3. p. & §. 1. b. l. 4. §. 2. de jur. sif.* aut corrupto adversario mortui sunt. *l. 1. 2. h.* Ast reo criminis, quod poenam mortis in se ferre licitum est adversarium corrumpere transgigendo. Ignoscendum enim legislatoris censuerunt ei, qui sanguinem suum qualiter qualiter redemptum voluit, *d. l. 1.* Nimirum externa saltem ratione, deducta ab imbecillitate humanæ naturæ, hoc permiffum fuit, non præceptum. *§. 6. de l. N. G. & C.* Non enim bonus, sed malus & injustus est quicumque delinquens, ideoque internâ ratione puniendus,

22. *De interdictis & relegatis & deportatis.* In his cessat bonorum publicatio, *li.* Interdicti dicuntur, qui loco officio, negotiatione, aut aliâ re, in perpetuum vel ad tempus, remouentur. *l. 7. §. 17. & seqq.* Relegatio est, quâ quis sine ademptione civitatis certo loco manere, aut abesse iubetur, *d. l. 7.* Deportatio in insulam, perpetua relegatio cum amissione civitatis, *l. 15.* In genere hæc veniunt nomine Exilii. *l. 15.*

23. *De sententiam passis & restitutis.* Remittitur sententiam passis pœna; adeoq; & publicatio bonorum, aut per Restitutionem, aut per liberationem Principis. Restitutio fit ex lege, ut quando de ambitu damnatus, restituitur, si alium eiusdem criminis reum convicerit. *l. 1. ad L. Jul. de amb.* ubi transfuga alios transfugas indicat, his pariter, *l. 9. §. f. de restitut.* Summus Princeps quandoq; ex iustitia restituit bona, famam, honores; interdum ex gratia, clementia, jure singulari, *§. 6. de l. N. G. & C.* ubi pœna tantum sit remissio, non vero bona recuperantur quæ ad alium pervenerunt, *l. 2.* Obtinet autem hic tit. præcipuè in iis qui in exilium missi sunt, *arg. d. l. 5. præ. tit.*

LIBER XLIX. Tit. 1.

DE appellacionibus, & reversionibus. Appellatio est, ab inferiore iudice ad superiorem gradatim facta provocatio. Ufus ejus, summè necessarius, in hoc consistit, quod iniquitatem judicantium, vel imperitiam recorrigat, cum plus videre solcant plures, *l. 1.* Relatio est, vel deliberandi in jure, aut re dubia, aut reddendæ rationis de re aliqua ad superiorem missa consultatio, *l. 22. 26.*

2. *Ap quibus appellare non licet.* Non à Principe, qui summus in Rep. & ultimus, ubi quis ante sententiam professus est se à iudice non appellaturum: nec ab eo appellatur qui privilegium habet de non appellando, *l. 1. §. 2. 3. 4.*

3. *Quis à quo appellatur.* Non à pari ad parem, à superiori ad inferiorem, ab eo cui mandata jurisdictionis, sed à mandante vel ejus successore, *l. 1. pr. & §. 1.*

4. *Quando appellandum sit, & intra qua tempora.* Non ante sententiam, quod cessent gravamina, sed post. Ubi verò biduum saltem vel triduum conceditur, ex die sententiæ probatæ; nec diu q. in dubio hæreat res judicata, atque iudicibus sua dignitas servetur. Ubi absens fuit iudicatus, biduum vel triduum ex quo quis scit computandum est, *l. 1. §. f.* Hodie tempus interponendæ appellacionis est decidendum.

5. *De appellacionibus recipiendis vel non.* A iudicè à quo appellatur. Ob iudiciorum namque auctoritatem, & ne facile illuforia reddantur, interest non admittere appellaciones quorum non interest, qui mandatum non habent, qui non conjuncti, si à Principe appelletur, si res moram non patiat. *l. 1. & seqq. b.*

6. *De libellis dimissoria, qui Apostoli dicuntur.* Apostoli dicuntur literæ quibus is, à quo appellatum fuit, causam dimittit ad superiorem, ad quem fuit appellatum, *l. un.* Requiritur ordinis in iudicio servandi causa, & saltem petendæ sunt ab appellante cum contestatione; sicque iudex eas tunc denegat, ipsi hoc imputabitur, non requirendi, *d. l. inf.*

7. *Nihil innovari appellacione interpositâ.* Hoc enim agitur appellando, adeoque perinde habendum, ac si sententia dicta non esset, ulque dum de appellacione pronuncietur, sive ea recepta sit, sive non, *l. 1. pr. §. 1.*

8. *Qua sententia sine appellacione rescindantur.* Si calculi error intervernerit, ubi condemnatus est qui tempore sententiæ in rebus humanis non fuit, ex edicto peremptorio de quo non constat; si præceptum quod impossibile, cui parere rerum natura non permittit; si contra sacras constitutiones (de jure constitutionis, non de jure litigatoris) pronuncietur; quod iudicis sit juxta leges & constitutiones, non autem de illis iudicare, *l. 1. 2. 3.*

9. *An per alium causa appellacionum reddi possunt.* sc. per procuratorem. Admittitur hoc in pecuniariis causis non quoque in capitalibus, nec cum alter pro altero puniri non possit, iudicium reddatur elusorium.

10. *Si eusor vel curator, vel magistratus creatus intervenit.* Et enim ex his causis quoque appellatio permittitur, *l. 1.* Damnum si interea Reip. contingat, ad periculum appellantis pertinet, si appellacionem non probaverit: si apparuerit necessario provocatum fuisse, principis est id æstimare, *d. l. 1. §. 1. de jur. deb.*

11. *Eum qui appellaverit, in provinciâ defendi debere in aliis suis causis, licet appellacionis causa peregrinetur, l. 1.*

12. *Apud eum à quo appellatur, aliam causam cogere compellendum, eum qui provocavit.* In alia enim causa eundem judicem habere cogitur à quo provocavit. Nec utitur hoc prætextu, quasi apud offensum judicem non debeat experiri; quia hoc de eo, qui factus sanctæ justitiæ prætextu non præsumitur, & potest de iure provocare, *l. 1.*

13. *Si pendente appellatione mors intervenerit appellantis in causa criminali; si enim absque hærede mortuus sit, cujuscunque generis appellatio evanescit, l. 1.*

14. *De jure fisci.* Agitur ex hoc de quibusdam juris publici. Ejusmodi sunt hic Fiscalia. Jus fisci partim ad res pertinet, quat. bona privatorum variis ex causis in fiscum (ærarium) deferuntur, recensitis *b. l. 1.* partim ad personas, quat. multa sunt fisci privilegia, ex jure singulari proficiencia, præcipuè quod fiscus tantum tacitam hypothecam habet, debitorem debitoris convenire potest, jure minorum fruitur, quamvis tamen illa in aliis non obtineant, *l. 3. §. 6. l. 4. §. 6. n. 17. 28. 37. 46. §. 3.*

15. *De Captivis, & de postliminio & de redemptis ab hostibus.* Captivus est, qui in bello captus, servus hostium factus est, *l. 4. §. 3.* Hostes sunt, quibus bellum publicè populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano: Cæteri latrones vel prædones appellantur, *l. 24.* Postliminium est, cum è captivitate hostili ad suos quis revertitur, fictione juris inductum ratione singulari, (cum recta via id fieri nequeat) in militia favore, *d. l. 5.* Unde jus postliminii est jus amissæ rei recipiendæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ, inter nos & liberos populos, regeque moribus, legibus constitutum. Ratio introductionis æquitas est, ut qui per injuriam ab extraneis detinebatur, is ubi in fines suos redisset, pristinum jus suum reciperet, *l. 19.* Redempti ab hostibus sunt, qui ab his pretio liberati, quod hi liberatoribus restituere tenentur, hæc jure pignoris, *l. 19.*

16. *De re militari.* De hac in genere h. agitur, & maxime quoad delicta. Hæc vel communia sunt, furtum, adulterium, homicidium: vel propria, ubi contra disciplinam militarem committitur, ex segnitie, contumacia, desidia, *l. 23. pr. & §. 1. §. 1. §. 1.*

17. *De Castris peculio.* Est hoc quod à parentibus & cognatis in militia agenti donatum est, vel quod ipse filiusfam. in militia acquisivit: quod, nisi militaret, acquisiturus non fuisset. Nam quod erat & sine militia acquisitum, id peculium ejus castrense non est, *l. 11.* Orta sunt ejusmodi peculia, ut in virarentur homines ad militiam & patriæ defensionem, præmissisque propositis allicerentur, *arg. l. 1. §. 1. de l. & l.*

18. *De veteranis.* Dicuntur illi milites qui honestè sacramento soluti sunt, *l. 2.* Privilegia habent in delictis; in poenis; *l. 1.* vectigalibus & oneribus, *d. l. 2. §. 1.*

LIBER L. TIT. I.

Ad municipalem, & de incolâ. Municipales generaliter sunt cives municipales, quos facit natiuitas, manumissio, adoptio, *l. 1.* Proprie Ulpiano dicuntur munera participes, recepti in civitate, ut munera nobiscum facerent. Abusivè vocantur cujusque civitates cives, ut Campani, Puteolani, *d. l. §. 1.* Lex municipalis est quæ ad municipia, & eorum magistratus civesque pertinet. Incolæ, qui domicilium in aliquo domicilio collocatum habent; ubi magistratibus parent & munera publica obeunt, *l. 29. 34.*

2. *De decurionibus & filiis eorum.* Cum honore sunt Decuriones, q. senatum municipii constituentes. De his agitur qui in eorum numerum recipi possunt, qui non, *l. 2. l. 3. §. 1. 11. 12. 13.* quæque sint privilegia, *l. 6. 7. 14.* Filii Decurionum dicuntur, qui patre Decurione concepti & nati sunt, *l. 2. §. 2.*

3. *De albo scribendo.* Ut in civitatibus, ita & municipiis ordinem esse oportet. Hæ ergo in albo, tabula publica describuntur, eorumque ordo & in sententiis dicendis attenditur, *l. 1. l. 2.*

4. *De muneribus & honoribus.* Munus municipale est, quod in administrandâ Rep. cum sumptu, sine dignitatis titulo consistit, *l. 214. de V. S.* Dividitur in Personale, patrimonii & mixtum, *l. 1. pr. l. 18.* Honor municipalis est administratio Reip. cum dignitatis gradu, cum vel sine sumptu, *l. 14.*

3. De

5. *De vacatione & excusatione munerum.* Vacationem nonnulli vel excusatio-
nem habent. Et vacatio ad tempus conceditur, excusatio in perpetuum ex legitimâ
causâ, quæ aequitati nititur, *l. 1. & seqq.*

6. *De jure immunitatis.* Est hoc quod ex dictis causis existit. Soletque sui na-
turâ esse personale, ut quod personis datum, ad heredes non transmittatur, nisi ita spe-
cialiter concessum fuerit. Quo casu nec ad feminas pertinet, *l. 1. §. 1. & 2. l. 4.*

7. *De legationibus.* Hæ sunt quæ Reip. causâ suscipiuntur, de rebus apud Prin-
cipem vel alibi agendis: In quibus ordo servandus est, *l. 4. §. 5.*

8. *De administratione rerum ad civitates pertinentium.* Ea in hoc occupata est,
ut bona civitatis benè gubernentur, & ita, ut in alios usus non convertatur quod ad cer-
tam speciem civitati relinquitur, nisi necessitas urgeat, Principis auctoritate accedente.
l. 1. l. 4. Magistratui dolus lata & levis culpa præstanda est, *l. 6.* Nominum quæ in ido-
nea facta tempore curatoris, periculum ad ipsum pertinet, *l. f. §. 9.*

9. *De decretis ab ordine faciendis.* Quod ordo Decurionum, legitimo numero
coactò (minimùm duabus partibus adhibitis) decrevit, non est rescindendum, *l. 2. 3.* nisi
publica utilitas hoc urgeat, *l. 5.* Qui ignorans adversus decretum facit, poenam non
luit, *l. ult.*

10. *De operibus publicis.* Opera publica etiam privatus regulariter facere potest
suo sumptu, si id Reip. utile existat, *l. 3.* Inscriptio quoque licita est facienti, cum munifi-
centiæ fructus, *l. 2.*

11. *De nundiniis.* Hæ, quæ Romæ nono quoquo die habebantur (inde nomen
adeptæ), sunt quæ mercatus causâ in civitate instituuntur, à Principe prius impetratæ, *l. 1.*

12. *De pollicitationibus.* Pollicitatio est solius offerentis promissio, *l. 3.* Fit et-
iam Reip. vel Deo, diciturque Votum, personam tantùm obligans, non rem quæ vove-
tur, *l. 2. pr. §. 1.*

13. *De extraordinariis cogitationibus, & si iudex litem suam fecisse diceretur.* Ex-
traordinariæ cogitationes hic dicuntur quæ certam & ordinariam juris formam non ha-
bent, & ab ipso Magistratu expediuntur, *arg. l. 2. C. de jur. Reip. l. 1. pr. §. 7. b. I.* Ob ex-
cellentiam: cujusmodi sunt, quæ Philosophis & liberalium artium Professoribus, JCrus,
ac similibus exhibentur. Ubi iudex ad causam datus est, & sententiâ suâ aliquem laesit,
litem suam fecisse dicitur, *pr. de obl. quæ ex q. delict.*

14. *De Proxenciciis.* II. Ob villitatem, ut Proxenetica. Hæc illis dantur qui in
negotiis contrahendis, faciendo nomini &c. interveniunt, & proxenetæ dicuntur, *l. 2. 3.*
Opera eorum ferè sordida est, opercula, quale quale ministerium, *d. l. 4.*

15. *De censibus.* III. Ob moræ periculum, extraordinariè cognoscitur de cen-
sibus. Nervus enim Reip. & belli in his consistit, neque publicæ necessitates moram
in iis patiuntur. Quomodo autem professio & solutio census fieri debeat, præscriptum
est auræ & ab æquitate referendissima *l. 4. b. 1.*

Tandem prædictis omnibus mantissæ loco subjiciuntur *tit. 16. de verborum signi-
ficatione & 1. 17. de regulis juris,* ad interpretationem legum in universum pertinentes:
Illi enim ad Grammaticam spectant expositionem, quæ in verborum explicationibus
occupatur, quorum Juris consultos oportet sæpè esse studiosissimos; Hic in æthiologi-
ca interpretatione consumitur, ut illud cur lex velit, intelligatur, & quomodo id exten-
dendum sit vel restringendum. In his enim maximè summa totius Legum Philoso-
phiæ capita conspicua sunt; quoniam ex verbis & ratione lex primò com-

ponitur, & ad eadem per interpretationem
reducenda est.

I N D E X
PRÆDICTORVM LIBRORVM
ET TITVLORVM
uni conspectui redditorum

P A R S I.

Lib. I.

1. De iustitia & iure.
2. De origine iuris, & omnium magistratuum, & successione prudentium.
3. De legibus, Senatibus, consulibus, & longa consuetudine.
4. De constitutionibus principum.
5. De statu hominum.
6. De illis qui sui vel alieni juris sunt.
7. De adoptionibus, & emancipationibus & aliis modis, quibus potestas solvitur.
8. De divisione rerum, & qualitate.
9. De Senatoribus.
10. De officio consulis.
11. De officio praefecti praetorio.
12. De officio praefecti urbis.
13. De officio quaestorii.
14. De officio praetorum.
15. De officio praefecti vigiliam.
16. De officio proconsulis, & legati.
17. De officio praefecti Augustalis.
18. De officio praefidis.
19. De officio procuratoris Caesaris, vel rationalis.
20. De officio iuridici.
21. De officio ejus, cui mandata est iurisdicchio.
22. De officio assessorum.

Lib. II.

1. De iurisdictione.
2. Quod quicq; iuris in alterum statuerit, ut ipse eodem iure utatur.
3. Si quis ius dicenti non obtemperaverit.
4. De in ius vocando.
5. Si quis in ius vocatus non ferit: siue quis eum vocaverit, quem ex edicto non debuerit.
6. In ius vocati ut eant, aut satis, vel cautum dent.
7. Ne quis eum, qui in ius vocabitur, vi eximat.
8. Qui satisfacere cogantur, vel iuratae promittant, vel sua promissioni committantur.
9. Si ex maxilla causa agatur, quemadmodum caveatur.
10. De eo, per quem factum erit, quo minus quis in iudicio fiat.
11. Si qui cautionibus in iudicio fi-

- stendi causa factu non obtemperaverit.
12. De feriis, & dilationibus, & diebus versis temporibus.
13. De edendo.
14. De pactis.
15. De transactionibus.

Lib. III.

1. De postulando.
2. De hi qui notantur infamia.
3. De procuratoribus, & defensoribus.
4. Quod cujuscunque universitatis nomine vel contra eam agatur.
5. De negotii gestu.
6. De calumniatoribus.

Lib. IV.

1. De in integrum restitutionibus.
2. Quod meritis causa gestum erit.
3. De dolo malo.
4. De minoribus viginti quinque annis.
5. De capite minatis.
6. Ex quibus causis maiores viginti quinque annis in integrum restituantur.
7. De alienatione iudicii mutandi causa facta.
8. De rebus qui arbitrium acciperunt, ut sententiam dicant.
9. Nauta, caupo, stabularii ut recepta restituantur.

P A R S II.

Lib. V.

1. De iudiciis, & ubi quisque agere vel convenire debeat.
2. De inofficioso testamento.
3. De hereditatis petitione.
4. Si pars hereditatis petatur.
5. De possessoria hereditatis petitione.
6. De fideicommissariis hereditatis petitione.

Lib. VI.

1. De rei vindicatione.
2. De Publiciana in rem actione.
3. Si ager vectigalis, id est, emphyteuticarius petatur.

Lib. VII.

1. De usufructu, & quemadmodum quis utatur fruatur.

2. De usufructu accrescendo.
3. Quando dies usufructus legari cedat.
4. Quibus modis usufructus vel usus amittitur.
5. De usufructu earum rerum, quae usu consumuntur vel minuantur.
6. Si usufructus petatur, vel ad alium pertinere negotium.
7. De operibus servorum.
8. De usu & habitatione.
9. Usufructuarius quemadmodum caveat.

Lib. VIII.

1. De servitutibus.
2. De servitutibus praediorum urbanorum.
3. De servitutibus praediorum rusticorum.
4. Communia praediorum tam urbanorum, quam rusticorum.
5. Si servitus vindicetur, vel ad alium pertinere negotium.
6. Quemadmodum servitutes amittuntur.

Lib. IX.

1. Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.
2. Ad legem Aquilianam.
3. De hi, qui effuderint, vel deiecerint.
4. De noxalibus actionibus. (finit.)

Lib. X.

1. Finium regendorum.
2. Familiae eriscunda.
3. Communi dividundo.
4. Ad exhibendum.

Lib. XI.

1. De interrogationibus in iure faciendis, & interrogatoria actionibus.
2. De quibus rebus ad eundem iudicem eatur.
3. De servo corrupto.
4. De fugitivis.
5. De alcatoribus.
6. Si mensor falsum modum dixerit.
7. De religiosis & sumptibus funerum, ut & funus ducere liceat.
8. De mortuo inferendo, & sepulchro edificando.

P A R S

PARS III.

Lib. XII.

- 1. De rebus creditis, si certum petatur, & condicione.
- 2. De iurando five voluntario, five necessario, five iudiciali.
- 3. De in litem iurando.
- 4. De condicione causa data causa non facta.
- 5. De condicione ob turpem vel injuriam causam.
- 6. De condicione indebiti.
- 7. De condicione sine causa.

Lib. XIII.

- 1. De condicione furtiva.
- 2. De condicione ex lege.
- 3. De condicione triticaria.
- 4. De eo, quod certo loco dari oportet.
- 5. De pecunia constituta. (ret.)
- 6. Commodati, vel contra.
- 7. De pignoratitia actione, vel contra.

Lib. XIV.

- 1. De exercitoria actione.
- 2. De lege Rhodia de jactis.
- 3. De institoria actione.
- 4. De trutoria actione.
- 5. Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicitur. (no.)
- 7. De Senatusconsulto Macedoniano.

Lib. XV.

- 1. De peculio.
- 2. Quando de peculio actio annalis.
- 3. De in rem verso. (est.)
- 4. Quod iustus.

Lib. XVI.

- 1. Ad S. C. Vellejanum.
- 2. De compensationibus.
- 3. De, est, vel contra.

Lib. XVII.

- 1. Mandati vel contra.
- 2. Pro socio.

Lib. XVIII.

- 1. De contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & venditorem compositis, & que res venire non possunt.
- 2. De in diem additione.
- 3. De lege commissorii.
- 4. De hereditate, vel actione vendita.
- 5. De rescindenda venditione, & quando liceat ab emptione discedere.
- 6. De periculo & commodo rei vendita.
- 7. De servis exportandis, vel si ita mancipium venierit, ut manumittatur, vel contra.

Lib. XIX.

- 1. De actionibus euri, & venditi.
- 2. Locati, conducti,

I N D E X.

- 3. De assignataria actione.
- 4. De rerum permutatione.
- 1. De prescriptis verbis, & in factum actionibus.

PARS IV.

Lib. XX.

- 1. De pignoricibus & hypothecis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum.
- 2. In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahitur.
- 3. Que res pignori vel hypotheca date, obligari non possunt.
- 4. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur, & de his qui in pignori & creditorum locum succedant.
- 5. De distractione pignorum, & hypothecarum.
- 6. Quibus modis pignus vel hypotheca solvitur.

Lib. XXI.

- 1. De edictio edicto, & de rehabilitatione, & quanto minoris.
- 2. De evulsionibus & dupla stipulatione. (dica.)
- 3. De exceptione rei vendita & rra.

Lib. XXII.

- 1. De usuris, & fructibus, & causis, & omnib. accessionibus, & mora.
- 2. De nautico fenore.
- 3. De probationibus & presumptionibus.
- 4. De fide instrumentorum, & amission eorum.
- 5. De testibus.
- 6. De iuri, & facti ignorantia.

Lib. XXIII.

- 1. De sponsalibus.
- 2. De ritu nuptiarum.
- 3. De iure dotium.
- 4. De patris dotalibus.
- 5. De fundo dotali.

Lib. XXIV.

- 1. De donationibus inter virum & uxorem.
- 2. De divortis & repudiis.
- 3. Soluti matrimonii dos quemadmodum petatur.

Lib. XXV.

- 1. De impensis in res dotalis factis.
- 2. De actione rerum amotarum.
- 3. De agnoscendis, & alienis liberis, vel parentibus, vel libertis.
- 4. De inficiendo ventre, custodiendoy partu.
- 5. Si ventris nomine muliere in possessionem missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur.
- 6. Si mulier ventris nomine in possessione alumnia causa esse dicatur.

7. De concepbint.
Lib. XXVI.

- 1. De tutelis.
- 2. De testamentaria tutela.
- 3. De confirmando tutore, vel cura.
- 4. De legitimis tutoribus. (tores)
- 5. De tutoribus & curatorem dantis ab his qui jus dandi habent, & qui, & in quibus causis specialiter dari possunt.
- 6. Qui petant tutorem vel curatorem, & ubi petantur.
- 7. De administratione, & periculo tutorum & curatorum, qui gesserunt, vel non & agentibus, vel conveniendis uno vel pluribus.
- 8. De auaritate & consensu tutorum, & curatorum.
- 9. Quando ex factis tutoris vel curatoris minores agere vel conveniri possunt. (ribus)
- 10. De suspectis tutoribus & curatorem. Lib. XXVII.

1. De excusationibus.

- 2. Ubi pupillis educari, vel morari debeat, & de alimentis et presstantis.
- 3. De tutela & rationibus distrahendis, & utili curatorem causa actione. (dione)
- 4. De contraria tutela, & utili.
- 5. De eo, qui pro tutore, prove curatore negotia gessit.
- 6. Quod falso tutore autore gestum esse dicatur.
- 7. De fideiussoribus & nominatoribus & hereditibus tutorum & curatorum.
- 8. De magistratibus conveniendis.
- 9. De rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis, vel supponendis.
- 10. De curatoribus furiosis, & aliis extra minores dandis.

PARS V.

Lib. XXIX.

- 1. Qui testamenta facere possunt, & quemadmodum testamentum fiant.
- 2. De liberis & posthumis heredibus, instituentibus vel exheredandis.
- 3. De injusto rupto, irrito factio testamento.
- 4. De his, que in testamento delentur, inducuntur, vel inseruntur.
- 5. De hereditibus instituentibus.
- 6. De vulgari & pupillari substitutione.
- 7. De conditionibus institutionum.
- 8. De iure deliberandi.

Lib. XXXI.

- 1. De testamento militis.
- 2. De acquirenda, vel omittenda hereditate.

I N D E X.

PARS VI.

Lib. XXVII.

3. Testamenta quemadmodum aperiantur, inspicantur, & describantur.

4. Si qui omnia causa testamenti, ab intestato vel alio modo possideat hereditatem.

5. De S. C. Siliano & Claudio, quorum testamenta ne aperiantur.

6. Si qui aliquem testari prohiberit, vel coegerit.

7. De iure codicillorum.
Lib. XXX.

1. De legatis & fideicommissis.
Lib. XXXI.

1. De legatis & fideicommissis.
Lib. XXXII.

1. De legatis & fideicommissis.
Lib. XXXIII.

1. De annis legatum & fideicommissis.

2. De usu, & usufructu, & redditu, & habitatione, & operis per legatum vel fideicommissum datur.

3. De fertilitate legata.

4. De dote praelegata.

5. De optione, vel electione legata.

6. De tritico, vino, vel oleo legato.

7. De instructo, vel instramento legato.

8. De peculio legato. (gato.)

9. De pena legato.

10. De suppellestite legata.
Lib. XXXIV.

1. De alimentis & cibus legatis.

2. De auro, argento, mundo, ornamentis, unguentis, veste vel vestimentis, & statuis legatis.

3. De liberatione legata.

4. De adimentis vel transferendis legatis vel fideicommissis.

5. De rebus dubiis.

6. De his, quae pane causa relinquantur.

7. De regala Caeniana. (tur.)

8. De his, quae pro non scriptis habentur.

9. De his, quae ut indignis auferuntur.
Lib. XXXV.

1. De conditionibus, & demonstrationibus, & causis, & modis eorum, quae in testamentis scribuntur.

2. Ad legem Falcidianam. (tur.)

3. Si cui plus, quam per legem Falcidiam licuerit, legatum esse dicatur.
Lib. XXXVI.

1. Ad S. C. Trebellianum.

2. Quando dies legatorum aut fideicommissorum cedat.

3. Ut legatorum seu fideicommissorum servandorum causa caveatur.

4. Ut in possessionem legatorum vel fideicommissorum causa esse liceat.
Lib. XXXVII.

1. De bonorum possessionibus.

2. Si tabulae testamenti extabant.

3. De bonorum possessione furioso, insane, muto, surdo, caeco competente.

4. De bonorum possessione contra tabulas.

5. De legatis praestandis contra tabulas bonorum possessione petita.

6. De collatione bonorum.

7. De dote collatione.

8. De conjugentis cum emancipato liberi eius.

9. De ventre in possessionem mittendo, & curatore eius.

10. De Carboniano edito.

11. De bonorum possessione secundum tabulas.

12. Si à parente quis manumissus sit.

13. De bonorum possessione ex testamento militis.

14. De iure patronatus.

15. De obsequiis parentibus, & patronis praestandis.
Lib. XXXVIII.

1. De operis libertorum. (fir.)

2. De bonis libertorum.

3. De liberis universitatum.

4. De assignando libertis. (fir.)

5. Si quid in fraudem patroni factum.

6. Si tabulae testamenti nulle extabant, Unde liberi.

7. Unde legitimi.

8. Unde cognati.

9. De successorio edito.

10. De gradibus, & affinitibus, & nominibus eorum.

11. Unde vir & uxor.

12. De veteranorum & militum successione.

13. Quibus non competat bonorum possessio.

14. Ut ex legibus, senatusve consultis bonorum possessio datur.

15. Quis ordo in bonorum possessionibus servetur.

16. De suis & legitimis heredibus.

17. Ad S. C. Tertullianum, & Orphitianum.
Lib. XXXIX.

1. De operis novi nuntiatione.

2. De damno infecto, & de suggrundis, & protectionibus.

3. De aqua, & aquae pluviae arcende.

4. De publicanis, & vectigalibus, & communis.

5. De donationibus.

6. De mortis causa donationibus, & captionibus.
Lib. XL.

1. De manumissionibus.

2. De manumissionibus vindicta.

3. De manumissionibus, quae servi ad universitatem pertinentibus imponuntur.

4. De manumissionis testamento.

5. De fideicommissariis libertatibus.

6. De ademptione libertatis.

7. De statu libertini.

8. Qui sine manumissione ad libertatem perveniunt.

9. Quid & à quibus manumissi, liberi non sunt, & ad legem, & illam Sentiam.

10. De iure auctororum anulorum.

11. De natalibus restituendis.

12. De liberali causa.

13. Quibus ad libertatem proclamare non licet.

14. Si ingenium esse dicitur.

15. Ne de statu desinctorum possessionem queratur.

16. De collisione detegenda.
Lib. XL I.

1. De acquirendo rerum dominio.

2. De acquirenda, vel amittenda possessione.

3. De usurpationibus, usucapionibus (Pro salute)

4. Pro emptore.

5. Pro herede vel pro possessore.

6. Pro donato.

7. Pro derelicto.

8. Pro legato.

9. Pro dote.

10. Pro suo.
Lib. XLII.

1. De re iudicata, & de affectu sententiarum & de interlocutionibus.

2. De confessis.

3. De cessione bonorum.

4. Quibus causis in possessionem eatur.

5. De rebus auctoritate iudicis possidendis, seu vendendis. (De privilegiis creditorum)

6. De separatis libris.

7. De ratore bonis dando.

8. Qua in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur.
Lib. XLIII.

1. De interditiis, sive extraordinariis cognitionibus, quae pro his competunt.

2. Quorum bonorum.

3. Quod legatorum.

4. Ne vis fiat ei qui in possessionem missus fuerit.

5. De tabulis exhibendis.

6. Ne quid in loco sacro fiat.

7. De locis, & itineribus publicis.

8. Ne quid in loco publico, vel itinere fiat.
9. De locis

I N D E X.

Lib. XLVII.

9. De loco publico fruendo.
10. De via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.
11. De via publica, & itinere publico fruendo.
12. De fluminibus: ne quid in flumine publico, riparum ejus fiat, quo pejus navigetur.
13. Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque uti prioro estate fluxit.
14. Ut in flumine publico navigare liceat.
15. De ripa munienda.
16. De vi & de vi armata.
17. Uti possidetis.
18. De superficibus.
19. De itinere, actu, privato.
20. De aqua quotidiana, & estiva.
21. De rivis.
22. De fonte.
23. De cloaca.
24. Quod vi aut clam.
25. De remissionibus.
26. De precario.
27. De arboribus cadendis.
28. De glande legenda.
29. De homine libero exhibendo.
30. De liberis exhibendis, item ducendis.
31. Utrubi.
32. De migrando.
33. De Salviano interdicto.

Lib. XLIV.

1. De exceptionibus, praescriptionibus, & prejudiciis.
2. De exceptione rei judicatae.
3. De diversis temporalibus praescriptionibus.
4. De doli mali, & merui exceptione.
5. Quar. rer. alio non datur.
6. De litigijs.
7. De obligationibus & actionibus.

PARS VII.

Lib. XLV.

1. De verborum obligationibus.
2. De duobus rei constitutis.
3. De stipulatione servorum.

Lib. XLVI.

1. De fidejussoribus, & de mandato.
2. De novationibus & delegationibus.
3. De solutionibus & liberationibus.
4. De acceptatione.
5. De stipulationibus pretoris.
6. Rem pupilli, vel adolescentis salvam fore.
7. Judicatum solvi.
8. Ratam rem habere, & de ratihabitione.

Lib. XLVIII.

1. De privatis delictis.
2. De furtis.
3. De tigno juncto.
4. Si is, qui testamentum liber esse iustus erit, post mortem domini ante aditam hereditatem; surripuisse, aut corripuisse quid dicatur.
5. Furti adversus nautas, cauponas, stabularios.
6. Si familia furtum fecisse dicatur.
7. Arborum furrim caesarum.
8. Vt bonorum raptorum, & de turba.
9. De incendio, ruina, naufragio.
10. De injuriis, & famosis libellis.
11. De extraordinariis criminibus.
12. De sepulchro violato.
13. De concussione.
14. De abigens.
15. De praevagatione.
16. De receptoribus.
17. De furebus balneariis.
18. De effractoribus & expilatoribus.
19. Expilata hereditatis.
20. Stellionatus.
21. De termino mota.
22. De collegiis & corporibus.
23. De popularibus actionibus.

Lib. XLIX.

1. De publicis iudiciis.
2. De accusationibus & inscriptionibus.
3. De custodia, & exhibitione reorum.
4. Ad legem Julianam majestatis.
5. Ad legem Julianam de adultteriis coercendis.
6. Ad legem Julianam de vi publica.
7. Ad legem Julianam de vi privata.
8. Ad legem Julianam de sicariis, & veneficiis.
9. De lege Pompeja de parricidiis.
10. De lege Cornelia de falsis, & de S. C. Liboniano.
11. De lege Julia repetundarum.
12. De lege Julia de amena.
13. Ad legem Julianam pexulatus & de sacrilegiis, & de restitutis.
14. De lege Julia ambitus.
15. Ad legem Fabianam de plagiariis.
16. Ad S. C. Turpillianum, & de abolitionibus criminum.
17. De requirendis vel absentibus damnandis.
18. De questionibus.
19. De parum.
20. De bonis damnatorum.
21. De bonis eorum, qui ante sententiam vel mortem sibi consciverunt.

22. De interdictis, & relegatis, & deportatis.
23. De sententiam passis, & resistitis.
24. De cadaveribus punitorum.

Lib. XLIX.

1. De appellacionibus, & relationibus.
2. A quibus appellare non licet.
3. Quis a quo appellatur.
4. Quando appellandum sit, & intra qua tempora.
5. De appellacionibus recipiendis, vel non.
6. De libellis dimissoriis qui aposto hi dicuntur.
7. Nihil innovari appellacione interposita.
8. Quae sententiae sine appellacione rescindantur.
9. An per alium causa appellacionum reddi possunt.
10. Si tutor, vel curator, vel magistratus creatus appellaverit.
11. Eum, qui appellaverit, in provincia descendit.
12. Apud eum, a quo appellatur, aliam causam agere compellendum.
13. Si pendente appellacione mors intervenierit.
14. De jure fisci.
15. De captivis & de postliminio, & de redemptis ab hostibus.
16. De re militari.
17. De castrensium pecunia.
18. De veteranis.

Lib. L.

1. Ad municipalem & de incolis.
2. De decurionibus & filijs eorum.
3. De albo scribendo.
4. De muneribus & honoribus.
5. De vacatione & excusatione munerum.
6. De jure immunitatis.
7. De legationibus.
8. De administratione rerum ad civitatem pertinentium.
9. De decretis ab ordine faciendis.
10. De operibus publicis.
11. De nuntiis.
12. De pollicitationibus.
13. De extraordinariis cognitionibus, & si index litem suam fecisse dicatur.
14. De proxenetis.
15. De censibus.
16. De verborum significatione.
17. De diversis regulis juris antiquae.

F I N I S.

ALVENSLEBEN
T
11

ERIOR.

non fuit sententia Aristotelis. 30. a. F. ob universa
tamam suam consideratur a Metaphysicis. ib. non
positivem affirmativam tantum est respiciens
sed etiam in negativis negat. 37. a. D.
Theologia quod est, in Whitephua falsum esse ne
3. contr. 90. b. E.
num sumitur dupliciter. 32. b. C. Aristum sumtum
num honestum. 3bid. D.
cerum unum idemque dicitur per se. 81. a. D. (C. D.)
pore verum 3. Theologo 3. Philosopho. 90. b.
per perfectionem aliquam alicui esse quid. 35. a. C.
ende. Vide Agendi virtutem

19	B/G.	Black		
18		3/Color		
17		White		
16		Magenta		
15		Red		
14		Yellow		
13		Green		
12		Cyan		
11		Blue		
10				
9				
8				
7				
6				
5				
4				
3				
2				
1				

Comitates
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19

DISPOSITIO PANDECTARUM, VII. TABVLIS CVM SINGVLORVM TITVLORVM EXPOSITIONIBVS

Ex ipsis textibus, verisque legalis Philosophiæ
fontibus subindicatis exhibita,

HENRICO HAHNIO, J.C.
ET ANTECESSORE.

Ufui cupidæ L.L. juventutis in Aca-
demia Julia.

JENÆ,
Sumtibus Matthæi Birckneri, Bibliopole
Jenenfis & Helmftadienfis.

Typis Johannis Jacobi Bauhofferi,
ARNO M DC LXIII.

T 11 (6)

11

